

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA FINANČÍ

Analýza důchodového systému v České republice

Analysis of the pension system in the Czech Republic

Student: Bc. Beata Součková

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Martina Borovcová, Ph.D.

Ostrava 2011

Zadání diplomové práce

Student: Bc. Beata Součková
Studijní program: N6202 - Hospodářská politika a správa
Studijní obor: 6202T010 - Finance
Téma: Analýza důchodového systému v České republice
Analysis of the pension system in the Czech Republic

1. Úvod
2. Charakteristika důchodového systému
3. Důchodový systém v České republice
4. Model stárnoucího obyvatelstva a jeho aplikace
5. Závěr
Seznam použité literatury
Seznam zkratk
Prohlášení o využití výsledků diplomové práce
Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

BEZDĚK, V. *Penzijní systémy obecně i v kontextu české ekonomiky: (současný stav a potřeba reformy)*. Praha: Česká národní banka, Sekce měnová, 2000. 131 s.

KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 5. přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 542 s. ISBN 978-80-7357-585-4.

PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V. *Důchodové předpisy s komentářem*. 6. aktualiz. vyd. Olomouc: ANAG, 2010. 543 s. ISBN 978-80-7263-585-6.

Vedoucí diplomové práce: Ing. Martina Borovcová, Ph.D.

Datum zadání: 26. listopadu 2010

Datum odevzdání: 29. dubna 2011

.....
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

„Místopřísežně prohlašuji, že jsem celou práci, včetně příloh, vypracovala samostatně.“

V Ostravě dne 20. dubna 2011

.....

Bc. Beata Součková

„Děkuji vedoucí diplomové práce Ing. Martině Borovcové, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost, ochotu i cenné rady, které mi při vypracování této práce poskytla. V neposlední řadě děkuji také všem ostatním osobám, které mě při mé práci podporovaly a pomáhaly mi jakoukoliv jinou formou.“

Obsah

1	Úvod	3
2	Charakteristika důchodového systému	6
2.1	Důchodový systém jako součást sociální politiky státu	6
2.2	Všeobecná charakteristika důchodového systému	8
2.3	Klasifikace důchodového systému	9
2.3.1	Členění podle provozovatelů	9
2.3.2	Členění podle druhu financování	10
2.3.2.1	PAYG (Pay-As-You-Go).....	10
2.3.2.2	PAYG s nárazníkovým fondem	11
2.3.2.3	Plně fondový systém.....	11
2.3.2.4	Částečně fondový přístup.....	11
2.3.2.5	Notional funding.....	12
2.3.3	Členění podle konstrukce dávek	14
2.3.4	Členění podle konstrukce důchodu	15
2.3.5	Problematika daňového zatížení	16
2.4	Valorizace v důchodovém systému.....	17
2.5	Obecná podoba důchodového systému typická pro země EU.....	17
2.6	Doporučovaná podoba důchodového systému	18
2.6.1	Model Světové banky	19
2.6.2	Model mezinárodní organizace práce.....	19
2.6.3	Model společenství OECD	20
2.6.4	Komparace navrhovaných modelů	21
3	Důchodový systém v ČR.....	22
3.1	Historie	22
3.1.1	Počátky sociálního a důchodového systému.....	22
3.1.2	Vývoj do roku 1993.....	23
3.1.3	Vývoj po roce 1993	25
3.1.4	Novela v roce 2011.....	26
3.2	Současná podoba důchodového systému v ČR	27
3.2.1	I. pilíř – sociální důchodové pojištění	28
3.2.1.1	Starobní důchod.....	30
3.2.1.2	Invalidní důchod.....	34
3.2.1.3	Pozůstalostní důchody	36
3.2.2	III. pilíř – penzijní připojištění se státním příspěvkem.....	38
3.3	Analýza důchodového systému v ČR	45
3.3.1	Sociální důchody	45
3.3.2	Penzijní připojištění.....	55
4	Model stárnoucího obyvatelstva a jeho aplikace	64
4.1	Základní předpoklady modelu	64
4.2	Obecná formulace modelu.....	65
4.2.1	Příjmová stránka systému	65
4.2.2	Výdajová stránka systému	66

4.2.3	Rovnováha systému.....	66
4.3	Vstupní data.....	67
4.4	Výsledek aplikace modelu.....	71
4.5	Modifikovaná podoba modelu.....	73
4.6	Srovnání modelů.....	75
4.7	Doporučení.....	78
5	Závěr	81
	Seznam použité literatury	86
	Seznam zkratk	
	Prohlášení o využití výsledků diplomové práce	
	Seznam příloh	

1 Úvod

Důchodový systém je součástí sociální politiky státu a je jednou z nejvýznamnějších, ale zároveň velmi často jednou z nejdiskutovanějších oblastí ekonomiky každé země. Smyslem a posláním důchodového systému je především zabezpečit příjmy a životní úroveň osobám ve stáří, ale rovněž pozůstalým při úmrtí člena rodiny, ať již manžela, či rodičů nebo opatrovníků, anebo v případě vzniku invalidity. Ve všech těchto případech dochází obvykle k poklesu příjmové stránky daného jedince, či celé rodiny a je základním posláním důchodového systému zajistit a podpořit alespoň částečně tyto osoby. V případě České republiky je právo na hmotné zabezpečení ukotveno v samotné Listině základních práv a svobod a rovněž je upraveno v zákonné podobě.

Od přijetí zákona o důchodovém pojištění se vedou neustálé diskuze o jeho změně a to nejčastěji v souvislosti s celkovou důchodovou reformou. Důchodový systém jako takový do dnešní doby funguje a lidé dostávají podporu při výše uvedených událostech. Důvodem, proč je však tato reforma nutná je především nevyváženost jeho finanční stránky. Systém v podobě, v jaké je nastavený v současnosti, je v souvislosti s demografickým vývojem již delší dobu neudržitelný a do budoucna hrozí rozsáhlou krizí. Státní penzijní systém navíc představuje objemově velmi významnou součást veřejných financí a jeho důležitost je patrná také v porovnání s HDP země. Rovněž z tohoto důvodu je nutné, aby systém fungoval hospodárně a efektivně. Do dnešního dne je tento systém totiž zatížen velmi výrazným schodkem, který v čase neustále narůstá a silně tím zatěžuje státní rozpočet země, čímž přispívá k neustále se zvyšujícímu státnímu zadlužení.

Problémové uspořádání systému je poté mnohem znatelnější v posledních letech, kdy dalším velmi diskutovaným tématem je rovněž problematika stárnoucího obyvatelstva. Pro obyvatelstvo v České republice je charakteristické, že v čase neustále stoupá počet osob, které se dostávají do důchodového věku. Narůstá tedy počet osob, kteří jsou poživateli dávek z důchodového systému a neúměrně tak narůstá jeho výdajová stránka. Na druhou stranu v posledních letech znatelně klesá počet nově narozených jedinců. Porodnost je velkým problémem, i z důvodů předchozích slabých generačních ročníků. Za poslední silný ročník lze označit ročníky osmdesátých let. Od tohoto období však počet nově narozených obyvatel v čase spíše stagnuje či klesá a prognózy do budoucna nejsou

příliš optimistické. Tato skutečnost rovněž představuje problém, s ohledem na důchodový systém. Mladí lidé se časem zapojí do pracovního procesu a stanou se plátcí odvodů do důchodového systému, tedy vystupují na jeho příjmové stránce. Při neúměrném zvýšení osob v důchodovém věku a malém přírůstku osob v pracovním procesu hrozí ještě mnohem znatelnější zatížení systému jako celku, což je v samotném důsledku financováno ze státního rozpočtu. Je tedy zcela patrné, že populace v České republice, ale nejen zde, se potýká s velmi aktuálním a závažným problémem krytí nákladů na důchodové zabezpečení.

Tématika sledující a hodnotící důchodový systém České republiky byla zvolena především z důvodu zcela zřejmé naléhavosti jeho řešení, a také z důvodu časté diskutovanosti. Informace podávané občanům ze strany médií a vlády jsou však mnohdy zavádějící a ne zcela jednoznačné. Pro potřeby jednotlivých politických stran, či médií mohou sloužit informace o důchodovém systému jako prostředek pro splnění konkrétních stanovených cílů těchto subjektů. Z tohoto důvodu je práce zaměřena na zcela jednoznačné a souhrnné vymezení problematiky, základy fungování a principy důchodového systému. Zároveň lze zcela jednoznačně říci, že tato oblast se všemi svými problémy a nedostatky, se v průběhu času bude dotýkat každého jedince a je tedy nutné, aby každá osoba tuto oblast správně chápala a dokázala posoudit nutnost změn, ale je také potřebné, aby jednotlivci sami dokázali zvýšit svou životní úroveň v postproduktivním věku.

Cílem diplomové práce je provedení analýzy současného důchodového systému v České republice, posouzení jeho udržitelnosti a zhodnocení současného stavu prostřednictvím aplikace modelu stárnoucího obyvatelstva.

První kapitolou této práce je úvod do problematiky důchodového systému. Navazující, druhá, kapitola je primárním teoretickým vymezením důchodového systému v jeho obecné podobě, spolu se stanovením základních podob, které doporučují významné světové organizace, jakými jsou Světová banka, či Mezinárodní organizace práce.

Ve třetí kapitole jsou popsány mechanismy fungování důchodového systému v České republice. Jsou zde samostatně popsány způsoby fungování obou pilířů důchodového systému, společně s matematicko-statistickou a grafickou analýzou základních ukazatelů a charakteristik.

Čtvrtá kapitola již zahrnuje samotný model stárnoucího obyvatelstva s jeho základním vymezením a aplikací na důchodový systém České republiky, se zaměřením na období let 1993 – 2008.

V závěrečné páté kapitole jsou shrnuty poznatky, které lze vyvodit z aplikace modelu. Zároveň obsahuje souhrnné hodnocení systému důchodového pojištění v České republice a jsou zde nastíněny určité obecné varianty možných změn.

2 Charakteristika důchodového systému

V této části diplomové práce je charakterizována podstata důchodového systému, jako součásti sociální politiky státu. Dále je vymezen obecný popis a definice pojmu důchodový systém. Pozornost je věnována také základní klasifikaci tohoto systému, tedy jeho členění dle různých hledisek, otázce nutnosti valorizace důchodových systémů a poslední část obsahuje popis nejčastěji aplikovaných a tzv. ideálních podob důchodového systému.

2.1 *Důchodový systém jako součást sociální politiky státu*

Lidský život je provázen celou řadou nahodilých, rizikových situací a pro většinu osob je prakticky nemyslitelné, aby v plném rozsahu nesly důsledky těchto rizik. Velmi důležitá je tedy otázka jejich společenské eliminace.

Za sociální rizika lze obecně označit takové sociální události, se kterými je spojen vznik, změna nebo zánik práv a povinností, jimiž lze předejít, zmírnit či překonat obtížnou životní situaci, která byla touto událostí způsobena. Mezi tyto sociální události se zpravidla řadí nemoc, úraz, těhotenství, narození dítěte, invalidita, stáří, smrt rodinného příslušníka a obdobné životní situace.

Základním principem sociální politiky každého státu je tzv. sociální zabezpečení. Ve své podstatě jej můžeme chápat jako prostředek využívaný k uskutečňování cílů sociální politiky. V obecné rovině lze sociální zabezpečení chápat také jako soubor institucí, zařízení a opatření, kterými jsou realizovány postupy sloužící k předcházení, zmírňování, či odstraňování následků výše zmiňovaných sociálních událostí.

Rozsah a formy sociálního zabezpečení se v rámci jednotlivých zemí liší. Sociální zabezpečení můžeme obecně definovat v užším, či širším pojetí. V užším pojetí je chápáno často pouze jako sociální a důchodové zabezpečení. Kdežto v širším smyslu lze hovořit o péči o zdraví, zabezpečení při invaliditě, ve stáří, v nezaměstnanosti, pomoc při výchově dětí v rodině apod.

Jak již bylo řečeno, koncepce sociálního zabezpečení je v různých zemích odlišná. Odlišnosti lze vypožorovat především jako důsledek předchozího historického vývoje, národních tradic a řady podobných faktorů. Formování sociální soustavy je do značné míry

ovlivněno také základními determinanty, mezi které se řadí ekonomické determinanty, společenskopolitické faktory, demografický vývoj, či zaměstnanost.

Mezi **ekonomické determinanty** se řadí především dynamika a rozsah zdrojů ekonomiky, způsoby financování sociální politiky a jejich provázanost na státní rozpočet, cenová a mzdová dynamika, či inflační vývoj v dané zemi.

Společenskopolitické faktory poukazují na skutečnost, že vývoj v sociální oblasti je do značné míry ovlivněn rovněž politickou situací daného státu, přístupem vlády a realizovaným politickým programem, v dřívějších dobách se projevovaly rovněž snahy o prosazování politických záměrů a ideologický přístup. V současnosti je nutné rovněž respektovat řadu mezinárodních úmluv a politických vlivů, především v rámci EU.

Demografický vývoj je jedním z velmi významných a často diskutovaných faktorů, který je významný především z pohledu důchodového systému. V souvislosti s touto tématikou je velmi často reflektovaným námětem proces stárnutí obyvatelstva, rostoucí počet osaměle žijících osob, zdravotní stav obyvatelstva a další.

Do problematiky **zaměstnanosti** lze zahrnout především otázky snižující se zaměstnanosti, s čímž souvisí nutnost vynakládání větších zdrojů na udržení životního standardu, ale rovněž problematiku úpravy věku odchodu do důchodu, možnost práce po odchodu do důchodového věku a tedy souběh důchodu se mzdou apod.

Ve většině tržních ekonomik se koncepce sociálního zabezpečení opírá o výčet následujících principů:

- **princip univerzality** prezentuje nutnost zabezpečení sociální podpory pro všechny občany daného státu. Těm garantuje v případě, že u nich dojde k sociální události určitou základní výši podpory, resp. dávky;
- **princip uniformity** lze jinými slovy označit za přístup, který předpokládá stejná pravidla a rovné podmínky pro všechny oprávněné osoby;
- **princip komplexnosti** představuje úplnost zajištění sociálního zabezpečení;
- **princip adekvátnosti** zahrnuje souvislost mezi vyplácenými dávkami, či poskytnutými službami, sociálními potřebami a zapojením konkrétních jednotlivců;
- **princip sociální garance** vychází ze samotné podstaty sociálního systému. Vytváří tedy jakousi garanci v případě, kdy dojde k neočekávané životní situaci a zabezpečuje všem osobám podporu alespoň na úrovni životního minima;

- **princip sociální solidarity** je obvykle zaměřen na jakousi obdobu redistribuce od osob s vyššími příjmy k těm, jejichž příjmy jsou nižší a zároveň platí, že ekonomicky aktivní část obyvatelstva přispívá k úhradě dávek, jež jsou vypláceny osobám, u nichž dojde k sociální události;
- **princip sociální spravedlnosti** souvisí především s odstraněním nejednotnosti ve vyplácení dávek. Zahrnuje rovněž problematiku takové situace, kdy zvýšené náklady na zabezpečení vybraných osob nesli všichni bez ohledu na míru, kterou se na jejich vzniku podíleli, resp. se nepodíleli vůbec;
- **princip participace** říká, že sociální systém by měl být konstruován takovým způsobem, aby byl každý občan schopen aktivně ovlivnit svůj život, vytvořit si samostatně způsob řešení své situace, resp. aby byl schopen se sám seznámit s podmínkami a způsoby, kterými lze získat jednotlivé dávky.

Jak je tedy zřejmé z výše uvedeného, systém důchodového zabezpečení je nedílnou součástí celku zvaného sociální systém. Návaznost mezi důchodovým zabezpečením a ostatními systémy sociálního zabezpečení lze označit za velmi těsnou.

Dále již bude tato práce orientována pouze na oblast důchodového systému a jeho bližší specifikaci.

2.2 Všeobecná charakteristika důchodového systému

Základním cílem a posláním důchodového systému je zajistit příjmy osobám ve stáří, v případě invalidity, či při úmrtí člena rodiny. Tato povinnost je v případě České republiky stanovena prostřednictvím Listiny základních práv a svobod, kdy ve IV. hlavě, článku 30 je stanoveno, že: „*Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele. Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.*“

Státní penzijní systém lze rovněž označit za jednu z objemově nejvýznamnějších oblastí sféry veřejných financí. Výdaje na výplatu důchodů představují nejvyšší položku tzv. mandatorních výdajů¹.

2.3 *Klasifikace důchodového systému*

Existují rozdílná kritéria, podle kterých lze důchodový systém členit a klasifikovat. V této práci bude dále použito rozdělení systému podle provozovatelů, způsobu financování, konstrukce dávek a konstrukce důchodů. Pozornost bude rovněž věnována problematice daňového zatížení.

2.3.1 Členění podle provozovatelů

Provozovatelem důchodového systému může být buďto veřejný, nebo soukromý sektor.

Obecně lze pozorovat, že v rámci jednotlivých zemí funguje zajištění důchodového systému prostřednictvím spolupráce, resp. součinnosti obou těchto sektorů. Rozdíly jsou poté patrné především v míře, jakou se na systému podílí soukromý a jakou veřejný sektor.

Veřejný sektor je nejčastěji prezentován státem, přičemž ani Česká republika není výjimkou. V takovém případě je za výběr příspěvků a výplatu důchodů odpovědná vláda příslušného státu. Penze bývají vypláceny nejčastěji v podobě tzv. paušálních penzí (flat-rate), nebo penzí spjatých s výdělkem (earnings-related). Jak již z názvů vyplývá, penze spjatá s výdělkem je vypočtena rozdílně podle výše mzdy, již daná osoba pobírala v době své ekonomické aktivity. Paušální penze je naopak pro všechny osoby určena ve stejné výši, bez ohledu na výši vyplácené mzdy. Obecně lze konstatovat, že nejčastější forma financování důchodového systému, jež je provozován veřejným sektorem má podobu tzv. Pay-As-You-Go, viz následující členění.

V případě, že leží odpovědnost výplaty penzí na soukromém sektoru, hovoříme nejčastěji o tzv. penzijních plánech organizovaných zaměstnavateli, nebo o přenesení na úroveň občanů. V takovém případě jsou zakládány individuální penzijní účty, na nichž občané sami spoří prostředky, jež budou využívat ve stáří. Tyto prostředky jsou svěřovány do rukou penzijních fondů. V teoretické rovině lze říci, že systémy svěřené do rukou

¹ Mandatorní výdaje představují externě stanovené výdaje (nejčastěji zákonné), jež musí vláda investovat a nelze je při plánování rozpočtu ovlivnit. Jedná se například o dávky sociálního zabezpečení, státní příspěvek na penzijní připojištění, dávky v nezaměstnanosti, důchody apod.

soukromého sektoru jsou nejčastěji financovány jako plně fondové, viz následující členění. Avšak obdobně jako v případě veřejného sektoru, mohou také v tomto případě existovat v reálných případech výjimky.

2.3.2 Členění podle druhu financování

Na základě financování rozlišujeme, jak uvádí Bezděk (2000), pět základních forem důchodového systému, a to PAYG, PAYG s nárazníkovým fondem, částečně fondový přístup, plně fondový přístup a tzv. notional funding.

2.3.2.1 PAYG (*Pay-As-You-Go*)

Tento systém je založen na principu mezigenerační solidarity a redistribuce. Princip je tedy takový, že osoby, jež jsou aktuálně výdělečně činné, odvádějí ze svých výdělků příspěvky na sociální zabezpečení, a tyto finanční zdroje jsou ihned použity na výplatu důchodů. Myšlenku mezigenerační solidarity lze označit za spravedlivou především v případech, kdy je vývoj populace stabilní (obvyklý je však spíše růst indexu závislosti, tzn. že podíl osob v důchodovém věku na celkové populaci roste). Tento přístup je zpravidla spojován s vyššími administrativními náklady. Zároveň zde existuje větší tlak na nutnost případných dotací ze státního rozpočtu v případě, že nebudou finanční prostředky dostačující. Z důvodu zákonného nároku na výplatu těchto dávek by bylo nutné přistoupit, v případě nedostatku prostředků, k navýšení potřebné částky právě prostřednictvím dotací ze státního rozpočtu.

Tento systém je ve světě velmi rozšířen, avšak lze u něj definovat určité nedostatky. Mezi slabiny systému PAYG lze zařadit například negativní vliv na trh práce, důsledkem nadměrné redistribuce může dojít k poklesu celkových úspor, nedochází k podpoře finančních trhů ani ekonomického růstu, může způsobit rozvoj šedé ekonomiky a podporovat předčasné odchody do důchodu. Největším problémem je však dlouhodobá neudržitelnost tohoto systému, která může vyústit až v nemožnost plnění závazků (výplatu penzí). Mnohdy jsou slibovány vyšší dávky, které nemohou být pokryty vybranými příspěvky. Tuto skutečnost navíc podporuje stále více aktuální problematika stárnoucího obyvatelstva, navíc doplňovaná prodlužující se délkou života, což pro tento systém znamená, že lidé pobírají dávky po stále delší dobu. Jako kontrast poté působí neustále se snižující porodnost. Je tedy zřejmé, že zatímco neustále roste počet osob, jež pobírají

dávky z důchodového systému, počet osob, jež do tohoto systému přispívají, ustavičně klesá.

2.3.2.2 PAYG s nárazníkovým fondem

Princip tohoto způsobu financování odpovídá charakteristice systému PAYG, avšak s tím rozdílem, že tento systém dosahoval, případně stále dosahuje, na účtu finančních přebytků. Tyto finanční přebytky jsou následně investovány prostřednictvím kapitálového trhu a přinášejí tak dodatečný úrokový výnos. Tyto dodatečné zdroje jsou využity pro financování důchodů.

2.3.2.3 Plně fondový systém

Tento přístup prezentuje přesně opačný přístup k financování, než je tomu u Pay-As-You-Go. Tento systém nestojí na principu mezigenerační solidarity. V případě plně fondového systému jsou finanční rezervy vytvářeny samotnými pojištěnými. Příspěvky jsou v průběhu jejich aktivního života spořeny a následně využity na financování vlastních potřeb v období stáří. Celková výše tedy závisí na výši příspěvků, a také na míře výnosů z aktiv penzijního fondu, který tyto finance spravuje.

Rovněž u tohoto systému existují určité slabiny. Jedná se především o fakt, že tento přístup vytváří explicitní dluh, na rozdíl od systému PAYG, jež vytváří dluh implicitní. Jestliže dojde k situaci, že implicitní dluh se stane explicitním, jež ovlivňuje finanční trhy, může i jeho velmi malá změna výrazně zvýšit reálnou úrokovou sazbu vládních dluhopisů. Důležitá je u tohoto systému rovněž regulace, kterou daný stát zvolí. Jedná se především o regulaci na úrovni penzijních fondů, jež spravují prostředky občanů. Zároveň je tento systém často kritizován pro svou nadměrnou administrativní náročnost. Tento problém se mnohé země snaží odstranit různými způsoby, např. liberalizací regulačního rámce, omezením počtu přestupů mezi jednotlivými fondy, zproštěním od placení pro nízkopříjmové rodiny, nebo centrálním výběrem příspěvků a jejich následnou redistribucí aj.

2.3.2.4 Částečně fondový přístup

Tento přístup vyjadřuje snahu o propojení dvou samostatných mechanismů. Spojuje financování prostřednictvím PAYG a plně fondové financování. Je tedy založen na existenci dvou pilířů. Pilíř odpovídající přístupu PAYG je založen na mezigenerační solidaritě a druhý, plně fondový na individuálním přístupu osob k úsporám ve stáří.

2.3.2.5 Notional funding

Jedná se o jeden z novějších přístupů k financování důchodového systému, který staví na kombinaci výhod, které představuje PAYG a plně fondový přístup. PAYG je zachován v případě reálného toku financí. Fondový přístup poté představuje pojetí, na základě kterého je stanovena výše penze, již má daná osoba obdržet při odchodu do důchodu. Princip je tedy založen na vytvoření zdánlivého individuálního účtu pro každého účastníka, na který jsou mu v čase připisovány zaplacené příspěvky, včetně zhodnocení. Toto zhodnocení představuje míra růstu základu, kterým jsou nejčastěji objem mezd a platů. V období odchodu daného jedince do důchodu je mu vyplacena penze, která je přímo závislá na částce, jež byla vytvořena na jeho individuálním účtu. Nepřímo úměrně pak výši této penze ovlivňuje rovněž průměrná očekávaná délka života nastupující generace penzistů. V této fázi se opět projevuje přístup založený na PAYG a to z toho důvodu, že finance, jež byly připisovány na individuální účet zde fakticky nejsou, poněvadž byly použity na výplatu současných penzí.

Mezi nejčastěji využívané, diskutované a zároveň zcela rozdílné systémy se řadí zejména PAYG a plně fondový systém. Právě u těchto dvou systémů je vhodné podrobněji rozebrat jejich vzájemnou rozdílnost, výhody a nevýhody, případně také citlivost na jednotlivé druhy rizik, jež jsou s důchodovým systémem spojována.

Tabulka 2.1. dokládá rozdílnost obou těchto systémů, přičemž z této rozdílnosti lze rovněž usuzovat o výhodách a nevýhodách obou těchto systémů.

Tabulka 2.1. Rozdílnost systému PAYG a plně fondového

Oblast	Pay-As-You-Go	Plně fondový systém
Výnos	Výnosnost systému je závislá na demografickém vývoji.	Výnos je závislý na hrubém výnosu z aktiv, jichž bylo dosaženo investováním na finančních trzích (s přihlédnutím k výši administrativních nákladů).
Rizika	Prakticky nereaguje na cyklické makroekonomické šoky (není však vždy pravidlem).	Podléhá především riziku finančních trhů, změnám cen akcií, či úrokových sazeb.
Demografický vývoj	Systém je citlivý jak na problematiku klesající porodnosti, tak také rostoucí věk dožití.	Systém je citlivý pouze v souvislosti s problematikou prodlužujícího se věku občanů (nikoli klesající porodnosti).

Oblast	Pay-As-You-Go	Plně fondový systém
Důsledky rostoucího věku dožití	Rostoucí počet osob důchodového věku se projevuje stále se zvyšujícím deficitem důchodového systému.	Zvyšující se věk dožití jednotlivých osob se nejčastěji projeví v podobě snižující se velikosti nově přiznaných důchodů (v případě příspěvkového schématu systému).
Diverzifikace rizika	Jejich vývoj je ovlivňován výhradně vývojem domácí ekonomiky, bez možnosti mezinárodní diverzifikace rizika.	Riziko systému lze snížit rovněž mezinárodní diverzifikací (projevuje se však poté riziko pohybu devizového kurzu).
Mezigenerační solidarita	V případě nepříznivého vývoje (rostoucího indexu závislosti) může docházet k mezigenerační nespravedlnosti.	Platí princip mezigenerační spravedlnosti.

Zdroj: vlastní zpracování na základě Závěrečné zprávy Bezděkova týmu

V následující tabulce 2.2. je pozornost věnována jednotlivým rizikům, jež jsou nejčastěji spojována s důchodovým systémem, reakcí těchto systémů na daná rizika, či zda jsou těmito riziky prakticky ovlivňována.

Tabulka 2.2. Rizika a jejich působení na systém PAYG a plně fondový

Oblast	Pay-As-You-Go	Plně fondový systém
Stárnutí populace (demografická rizika)	Vede v tomto případě obvykle ke špatné finanční situaci systému, dochází k nadměrné redistribuci, finanční stránka je obtížně udržitelná.	Postupné stárnutí obyvatelstva vede k poklesu aktivní části osob na celkové populaci, což může způsobit nadbytečnost kapitálu ve vztahu k práci a v konečném důsledku může poklesnout míra výnosnosti tohoto kapitálu.
Politická rizika	Největší hrozbou je u těchto systémů především nejistota týkající se legislativních změn.	Penzijní fondy, prostřednictvím kterých jsou finance centralizovány mohou být využity k jiným účelům, než k jakým byly založeny, resp. mohou být zneužity.
Riziko kapitálového trhu	x	Možnost kolísání míry výnosnosti pro penzijní fondy. Riziko inflace. Riziko pohybu devizového kurzu (v případě investování do zahraničí).
Riziko dlouhověkosti	Systém je proti tomuto riziku imunní, avšak je nutno přihlídnout k rostoucí finanční zátěži systému.	Riziko zde souvisí s tzv. selháním trhu soukromých anuit, kde se projevuje zejména tzv. morální hazard a problém nepříznivého výběru.

Zdroj: vlastní zpracování

S výše uvedenou tabulkou jsou spojeny pojmy, které je nutné blíže vysvětlit, jedná se především o riziko dlouhověkosti, morální hazard a nepříznivý výběr.

Riziko dlouhověkosti je nejčastěji spojováno s faktem, že úspory, jež byly vytvořeny, mohou být plně vyčerpány již během života jedince. S neustále se prodlužující dobou života jednotlivých osob se přitom toto riziko neustále zvyšuje, jelikož stále větší počet lidí pobírá důchody po neustále se prodlužující dobu.

Morální hazard lze definovat jako schopnost, či snahu jedince ovlivnit svou dlouhověkost, ať již zdravějším způsobem života, pomocí léků, či lepším životním stylem. Pro pojišťovny bývá obtížné tyto faktory identifikovat a jsou nuceny nabízet produkty, jež vycházejí z průměrné délky života pro danou generaci.

V případě **nepříznivého výběru** se jedná o problém spojený s tím, že lidé s kratší očekávanou délkou života nebudou chtít kupovat produkty, jež jsou odvozeny od průměrné délky života celé generace. Z důvodu, že tato skupina lidí neprojeví o daný produkt zájem, nejsou nadále zahrnuti do charakteristik, z nichž se průměrný věk populace odvíjí. Tím však zároveň dochází k „umělému“ zvyšování průměrné délky života jedinců, kteří o produkt zájem projeví. Pojišťovna je poté často nucena zvyšovat cenu nabízených anuit.

2.3.3 Členění podle konstrukce dávek

Členění podle konstrukce dávek lze jinak nazvat také jako členění podle zvoleného penzijního plánu. Rozlišujeme dvě základní kategorie, a to dávkově definované systémy (DB-defined benefit) a příspěvkově definované systémy (DC-defined contribution).

V případě *dávkově definovaného systému* je definována určitá výše důchodu, která je garantovaná. Výše důchodu se stanoví v závislosti na faktorech, kterými mohou být počet let, po něž jedinec odváděl příspěvky na sociální zabezpečení, výše příjmů jedince za rozhodné období a také na výši tzv. aktuálního parametru, jež je zákonem stanovena. Výpočet důchodu je relativně obtížný, avšak nabízí každému jedinci možnost zjistit výši své penze před samotným odchodem do důchodu.

U *příspěvkově definovaného systému* neexistuje takto jednoznačná určitost, týkající se konečné výše penze. Jak již z názvu vyplývá, jedinci odvádějí předem stanovenou výši příspěvku, který je následně investován na kapitálových trzích a dále zhodnocován. Konečná výše vyplácených penzí tedy nezávisí pouze na výši hrazených příspěvků, ale také na konečné míře jejich zhodnocení. Z tohoto důvodu není tedy možné jednoznačně

spočítat, nebo určit výslednou výši důchodu, kterou daný jedinec obdrží při odchodu do důchodu.

2.3.4 Členění podle konstrukce důchodu

V rámci členění podle konstrukce důchodů lze identifikovat dva základní důchodové systémy, a to tzv. Bismarcův pojistný systém a Beveridgeův systém. Model, který byl zaveden ve střední Evropě na počátku 80. let 19. století prezentuje formu klasického pojistného systému a je označován jako tzv. Bismarcův pojistný systém. Druhý model, označený jako Beveridgeův pojistný systém, je datován do období 40. let 20. století. Vznikl v Anglii a je založen na jednotném důchodu, který je odvozován od výše minimální mzdy, resp. životního minima.

Tyto dvě základní formy byly následně dále rozvíjeny a kombinovány. V různých zemích vznikaly, v závislosti na tamním kontextu, transformace těchto základních modelů, přičemž mezi dva nejznámější lze dále zařadit pojistný systém s minimální výší a dvousložkový důchod.

Bismarcův pojistný systém vychází z předpokladu přímoúměrného vztahu mezi výší důchodu a zaplaceným pojistným. Konkrétně je tedy výše důchodu přímo závislá na procentně stanoveném pojistném. Pojistné je stanoveno nejčastěji jako procento z průměrné výše výdělku za určité rozhodné období, mnohdy se jedná o období celého aktivního života. Každý rok dochází k úpravě parametrů, a to v závislosti na růstu mezd. Zároveň je zde zabudován požadavek homogenности tohoto systému. Tato homogennost zajišťuje, aby nevznikaly rozdíly mezi nově přiznanými a vyplácenými důchody. Z tohoto důvodu se přistupuje buďto ke každoročnímu přepočtu vyplácených penzí, nebo zvyšování o procento růstu mezd.

Beveridgeův systém (flat-rate) vychází ze stanovení důchodu jako jednotné částky. Takto stanovený důchod je stanoven buďto pro všechny trvale žijící osoby určitého věku, nebo je případně závislý na době pojištění. Výše penzí je také v tomto případě pravidelně adaptována podle růstu cen v případě, kdy dojde buďto k dosažení určitého kritéria, nebo každoročně v předem stanovený den. U takto konstruovaného systému však nedochází ke vzniku rozdílů mezi důchody z odlišných období. Země s takto zavedeným systémem jsou mnohdy právě těmi státy, které mají rovněž významně rozvinutý některý z přípojišťovacích systémů, často se jedná o systémy organizované zaměstnavateli.

Pojistný systém se stanoveným minimem není konstruován jako kombinace dvou základních přístupů, ale spíše se jedná o modifikaci Bismarcova systému. Rozdíl je v tom, že tento systém dává právo na získání minimálního důchodu v případě stanovené doby pojištění, bez ohledu na výši zaplaceného pojistného. Umožňuje také zvyšovat výši vyplácených penzí, a to prostřednictvím stanovené procentní sazby, avšak ne o nižší částku, než je stanovené minimum.

Dvousložkový důchod lze označit za kombinaci dvou základních typů systémů. Princip je založen a odvíjí se od sociální a ekonomické situace v daném státě, kdy dochází ke zvyšování buďto první složky o pevné částky, nebo zvyšování druhé složky o stanovené procento. Kombinace obou je možná pouze v případě nově přiznávaných důchodů, včetně vyplácených. Důležité je však zachování homogenity tohoto systému. Z toho důvodu je nutné zvyšovat jak vyplácené, tak i nově přiznávané důchody na základě identických principů. Zároveň je v tomto případě možné kombinovat valorizaci podle životních nákladů a vývoje mezd.

2.3.5 Problematika daňového zatížení

Daňové režimy související s oblastní důchodového systému prezentují především dva základní přístupy.

První přístup představuje tzv. *EET systém*. V tomto případě jsou osvobozeny od daně jak odváděné příspěvky, tak i investiční výnosy plynoucí z těchto příspěvků. Zdaněna je poté až vyplácená penze v celkové výši. Placené příspěvky jsou tedy nejčastěji položkou odečitatelnou, investiční výnosy nejsou zdaněny v době připsání na účet, ale konečná výše vypláceného důchodu je zdaněna, a to ve výši daně z příjmu. Tento systém je velmi často využíván v zemích s dobrovolným penzijním systémem.

Druhým přístupem je tzv. *TEE systém*. V tomto případě jsou příspěvky zdaňovány, respektive jsou placeny, ze mzdy po zdanění (nejsou již odečitatelnou položkou). Zdaňovány však nejsou investiční výnosy a ani konečná výše vypláceného důchodu. Jedinec tedy obdrží penzi v čisté výši. Tento přístup je využíván především v zemích s povinným penzijním systémem. Avšak stejně jako u EET systému, existují i zde výjimky.

2.4 *Valorizace v důchodovém systému*

Pojem valorizace obecně znamená zhodnocování, nebo zvyšování hodnoty. V souvislosti s důchodovým systémem se poté jedná o zavedení systému pravidelných úprav, které je nutné zavést, s ohledem na růst ostatních hospodářských indikátorů. Tato potřeba je zřejmá především z důvodu statického charakteru důchodů a naopak dynamického vývoje mezd a ekonomiky.

Přizpůsobování se týká dvou okruhů, které lze považovat za relativně samostatné. Jedná se o přizpůsobování v závislosti na růstu maloobchodních cen a životních nákladů a přizpůsobování v závislosti na růstu mezd ekonomicky aktivních členů společnosti.

V prvním případě je cílem především zabezpečit kupní sílu poživatelů penzijních dávek. Důsledkem by mělo být zachování reálné hodnoty vypláceného důchodu. Tento přístup může být považován pouze za jakousi minimální hranici úprav.

V druhém případě je cílem zejména zamezit vzniku rozdílů mezi výší vyplácených penzí, které jsou stanoveny na základě srovnatelných pracovních aspektů avšak v rozdílném časovém období. Zároveň má být zaručen proporcionální vývoj důchodů a mezd. Tento přístup je prakticky lehce aplikovatelný z důvodu relativně bezproblémového přístupu k informacím o vývoji mezd. Jestliže poroste tento ukazatel (reálných mezd), poté bude, prostřednictvím systému valorizace, růst také kupní síla penzí.

Za problematickou lze však označit oblast, která se zabývá zejména otázkou, který indikátor by měl být stanoven jako základ pro úpravu penzí, zda by měly mít úpravy povahu pevné částky, nebo procentního navýšení, a také zda by zvyšování mělo probíhat jednotně a stejně nebo diferencovaně pro rozdílné skupiny penzí.

2.5 *Obecná podoba důchodového systému typická pro země EU*

Obecně lze pozorovat v rámci důchodového systému zemí Evropské unie, ale rovněž dalších ekonomicky vyspělých zemí, určitou podobnost v uspořádání. Ve všech těchto zemích lze pozorovat variantu tzv. třípilířového systému.

První pilíř zahrnuje obvykle státem garantovanou výši vyplácené penze. Bývá založen na principu mezigenerační solidarity a průběžného financování. Tato skutečnost znamená, že ekonomicky aktivní obyvatelstvo odvádí ze svých výdělků příspěvky, které jsou v tomtéž období následně vyplaceny osobám, jež pobírají penzijní

dávky. Tento způsob financování je charakteristický nižší ovlivnitelností faktory, jakými jsou inflace, či časová hodnota peněz. Na druhou stranu jej ve větším měřítku ovlivňují demografické vlivy, jako je efekt stárnutí obyvatelstva apod.

Druhý pilíř zahrnuje, podle obecné definice, především podporu ze strany zaměstnavatelů, jež směřuje k poskytování dávek občanům ve stáří. U tohoto pilíře je již patrná mnohem větší variabilita. Může se jednat o pilíř, který má podobu dobrovolné, či povinné účasti, jak ze strany zaměstnavatelů, tak také zaměstnanců. Rovněž způsoby financování jsou mnohem variantnější. Někdy je tento druhý pilíř považován za výhradně fondově financovaný pilíř.

Třetí pilíř poté představuje čistě dobrovolnou podobu spoření ze strany občanů. Zahrnuje tedy soukromé aktivity jednotlivců, které mohou mít podobu nejčastěji životního pojištění, dobrovolného penzijního připojištění apod.

Význam jednotlivých pilířů se v různých zemích liší. Každá země přijímá rozdílný přístup k řešení problematiky důchodového systému, je kladen odlišný důraz na jednotlivá kritéria, různí se rovněž historický vývoj, národní mentalita apod. Obecně však lze konstatovat, že důchodový systém má být především funkční, minimálně rizikový a co nejvíce efektivní.

2.6 Doporučovaná podoba důchodového systému

Velmi často jsou vedeny diskuze o tzv. ideální podobě důchodového systému. Téměř v každém případě je charakterizován jako vícepilířový systém, v rámci kterého jsou kombinovány jak státní, tak také soukromé formy zabezpečení penzí. Touto kombinací je totiž zabezpečena nepřijatelnější forma diverzifikace rizik. Jak uvádí Turner (1997) „rizika v multipilířovém systému jsou nižší, protože průběžné financování i fondové systémy jsou vystaveny různým rizikům, která nejsou perfektně korelována. PAYG systém sociálního zabezpečení obnáší riziko, týkající se velikosti objemu mezd v ekonomice, jakožto základny pro placení pojistného, ale není vystaven rizikům finančního trhu. Naopak u příspěvkově definovaných plánů je situace opačná, protože podléhají rizikům finančního trhu, ale ne rizikům na trhu práce“.

Mezi jedny z nejdiskutovanějších, avšak relativně odlišných, třípilířových systémů důchodového systému patří modely navrhované Světovou bankou, Mezinárodní organizací práce a společenstvím OECD.

2.6.1 Model Světové banky

Podle představ Světové banky by měl mít první pilíř povinnou povahu. Mělo by se jednat o část důchodového systému, jež je provozována státem a prostředky na financování pochází ze všeobecných daňových příjmů. Hlavním cílem, který má tento pilíř plnit, je především redistribuce a pojištění. Dávky by měly být vypláceny na základě testů potřebnosti a měly by mít fixní podobu.

Také druhý pilíř by měl mít povahu povinnou. Jednalo by se o soukromé příspěvky, jež jsou spravovány penzijními fondy. Přípustná je v tomto případě jak podoba osobních penzijních, tak také zaměstnavatelských penzijních přístupů. Jelikož se však jedná o oblast, kdy jsou finanční prostředky klientů spravovány penzijními fondy, je nutné zabezpečit dostatečnou podobu regulace, s ohledem na stav a vývoj domácího kapitálového trhu.

Pouze třetí pilíř by měl být v tomto případě dobrovolný. Ten má nabízet možnost rozšířit spoření pro osoby, které požadují vyšší zabezpečení pro stáří, než jaké poskytují první dva povinné pilíře. Stát by mohl tuto formu spoření podpořit zejména v podobě daňových úlev. K tomuto kroku by však státy měly přistoupit pouze v případě, že takto zavedené daňové úlevy povedou k nárůstu národních úspor, nikoliv pouze ke změně struktury těchto úspor.

Takto konstruovaný systém můžeme v praxi pozorovat, avšak s určitými rozdíly v rámci prvního pilíře, například ve Velké Británii, Švýcarsku, Austrálii či Holandsku.

2.6.2 Model mezinárodní organizace práce

Důchodový systém navrhovaný Mezinárodní organizací práce (dále jen ILO) má rovněž podobu třípilířové soustavy. Plátcí příspěvků jsou zde jak zaměstnanci, tak i zaměstnavatelé.

První pilíř by měl být univerzálně dostupný. Jeho funkce by měla předcházet vzniku chudoby, avšak nárok na dávky by měl podléhat testům potřebnosti. Financování těchto penzí by mělo probíhat prostřednictvím všeobecných daňových příjmů.

Druhý pilíř je založen na povinném PAYG financování. Prostřednictvím tohoto pilíře by měly být poskytnuty dávky v přiměřené míře. Tyto dávky by měly být indexovány v závislosti na vývoji inflace. Placení příspěvků by poté mělo záviset na maximálním výdělkovém stropu.

Třetí pilíř by měl mít plně fondovou podobu. Charakteristické by pro něj měly být příspěvkově definované, soukromě spravované penzijní plány. Obecně by se mělo

jednat o jakousi doplňkovou součást státního pilíře. Právě v tomto případě by měla být zahrnována účast jak zaměstnavatelů, tak také příspěvky samotných zaměstnanců. Stejně jako v případě návrhu světové banky je třeba v tomto případě zaručit dozor a správnou míru regulace.

2.6.3 Model společenství OECD

Obecná koncepce, již podporuje společenství OECD, staví na zlepšování finanční stability průběžně financovaných systémů prostřednictvím snižování výše státních dávek, či zvýšením příspěvků a dále na podpoře soukromých penzijních programů. Jedná se tedy o snížení významu systému PAYG ve prospěch systému plně fondového.

Možnosti jak snížit význam systému Pay-As-You-Go je především ve snížení objemu vyplácených dávek, snížení indexace dávek, zvýšení počtu let po nichž vzniká nárok na výplatu dávky, zvyšování věku odchodu do důchodu apod.

Jelikož se jedná o model, jež je spojován se společenstvím OECD, které sdružuje v současnosti 31 ekonomicky nejrozvinutějších států, nelze určit obecnou doporučovanou podobu systému, jako v předchozích případech.

Ve většině zemí již funguje dvoupilířová soustava penzijního systému, které se obvykle skládají z povinného PAYG a dobrovolného přístupu. Vzhledem ke zhoršující se finanční pozici státních systémů a nepříliš pozitivním vyhlídkám do budoucna týkajících se demografického vývoje, především v souvislosti s otázkou stárnutí obyvatelstva, přechází často na třípilířovou formu důchodového systému.

Například ve Švédsku nebo Finsku je stanovena povinná účast pro občany ve dvou pilířích, které mají podobu PAYG a plně fondovou. Jiný přístup zvolili v Japonsku či Velké Británii, kde částečně odstoupili od tradičního přístupu k PAYG systému. Třetím přístupem, který je využíván v USA či Kanadě, je založení dávkově definovaného (nejčastěji PAYG) plánu, který nedokáže poskytnout adekvátní dávky pro střední a vysokopříjmové skupiny obyvatel. Proto je nutné podporovat současně také soukromou formu tvorby úspor na stáří.

2.6.4 Komparace navrhovaných modelů

Především systém navrhovaný Světovou bankou a ILO má na první pohled relativně stejnorodé základy. Jedná se o třípilířový systém, kde svou roli hrají jak zákonné, tak dobrovolné dávky penzí. Oba přístupy se prakticky shodují v prvním a třetím pilíři. V obou případech má první pilíř podobu povinnou, která zajišťuje ochranu proti chudobě, přičemž v obou případech poskytované dávky podléhají testům potřebnosti. U třetího pilíře staví obě organizace na dobrovolnosti rozhodnutí, zda tuto formu tvorby úspor využít, či nikoliv. Rozdíly jsou však patrné u druhého pilíře, kdy světová banka navrhuje úpravu v podobě povinné, avšak plně fondové, kdežto ILO nadále prosazuje přístup založený na financování PAYG. Je tedy zřejmá snaha Světové banky o vyloučení financování způsobem Pay-As-You-Go, kdežto ILO nadále věří, že tímto způsobem, v případě určitých reforem, lze důchodový systém nadále financovat.

Forma využíváná v prostředí zemí OECD tvoří jakýsi kompromis mezi přístupem ILO a WB. Země obvykle přecházejí na třípilířový systém. Kombinace jednotlivých pilířů se různí a jak bylo uvedeno výše, lze zaznamenat tři základní přístupy, které dané země realizují. Nalezneme zde jak plně fondový systém, tak také PAYG způsob financování.

3 Důchodový systém v ČR

V této části diplomové práce je charakterizována konkrétní podoba důchodového systému v České republice. Jsou zde popsány základní historické milníky vývoje od 19. století až do současnosti. Současná podoba důchodového systému je popsána v souladu s členěním na obecné pilířové uspořádání. Následně je provedena analýza důchodového systému.

3.1 *Historie*

Sociální, a tedy i důchodový systém prochází v rámci každé země určitým historickým vývojem, který nadále ovlivňuje jeho výslednou podobu. Ne jinak tomu bylo také v případě důchodového systému ČR. Jeho vývoj, včetně nejvýznamnějších událostí, je popsán níže v členění na 3 časová období: počátky sociálního systému až po období začátku druhé světové války, období od konce druhé světové války po rok 1993 a od roku 1993 do současnosti. Zvláštní pozornost je také věnována novele z roku 2011.

3.1.1 Počátky sociálního a důchodového systému

Jakmile dosáhla společnost dostatečného stupně ekonomického vývoje, začala se rozvíjet také oblast sociálního pojištění. Jedná se o období průmyslové revoluce, tedy konce 18. století.

Rozvoj na našem území se však datuje spíše do 2. poloviny 19. století, kdy byla země součástí Rakousko-Uherské monarchie. V tomto období se projevovaly především silné tendence, jež vedly ke snaze snížit význam dělnického hnutí. Vycházelo se z modelu uplatňovaného v Prusku, podle opatření navrhovaných Bismarckem.

Sociální pojištění nevzniklo najednou, ale vyvíjelo se s ohledem na jednotlivé skupiny obyvatelstva. Postupně takto bylo vytvořeno několik soustav nemocenského a rovněž důchodového systému.

Po první světové válce byl výše popsaný systém soustav převzat do právního řádu republiky. Sociální řád v této době však zaopatřoval pouze část aktivního obyvatelstva a byl značně nejednotný a roztržitý. Některé skupiny obyvatelstva byly zvýhodňovány, kdežto jiné nezaopatřoval vůbec. Byly zcela opomíjeny sociální potřeby rodin s dětmi

a péče o staré a invalidní osoby byla ponechána výhradně na dobročinné úrovni. Povinnost chudinského zaopatření byla v tomto období delegována na úroveň domovské obce. Záleželo tedy na možnostech a finančním hospodaření, resp. velikosti dané obce.

Snahy o zavedení sociálního zabezpečení se tak začaly ve větším měřítku projevovat až později, ve 20. století.

3.1.2 Vývoj do roku 1993

Jak již bylo řečeno, poskytování dávek bylo před druhou světovou válkou oblastí značně roztržštěnou. Následující období druhé světové války však vedlo k naprostému zhroucení a rozpadu oblasti sociálního pojištění.

Ke znovuzavedení systému národního pojištění došlo po konci druhé světové války, tedy v roce 1948, kdy byla na našem území zřízena instituce Úřední národní pojišťovny. Jednalo se o veřejnoprávní korporaci, jejíž hospodaření se opíralo o koncepci sociálně pojišťovacích principů. V rámci tohoto pojištění bylo zahrnuto jak nemocenské pojištění pracovníků, včetně jejich rodinných příslušníků, tak také důchodové pojištění všech zaměstnanců, resp. osob samostatně hospodařících. Tato první jednotná koncepce z počátku 20. století se opírala o právní úpravu prezentovanou zákonem č. 99/1948 Sb. o národním pojištění.

V tomto období byla oblast důchodového systému charakteristická stanovením pojistného ve výši 10 % vyměřovacího základu, kdy povinnost úhrady byla rovnoměrně rozvržena mezi zaměstnavatele a zaměstnance. Do fondu přispíval rovněž stát, především z důvodu tvorby rezervy.

K dalším změnám došlo na počátku 50. let. V souladu s tehdejšími pojetím řízení státu bylo přizpůsobeno také sociální zabezpečení, konkrétně oblast nemocenského pojištění. Na základě zákona č. 102/1951 Sb. bylo, s platností od 1.1.1952, nemocenské pojištění odděleno od pojištění důchodového. Tento krok měl za důsledek likvidaci ekonomické samostatnosti daného odvětví a přechod majetku Úřední národní pojišťovny i ostatních pojišťoven ve prospěch státu. Dalším krokem bylo zrušení do té doby samostatně odváděných příspěvků na důchodové a nemocenské pojištění, jež byly nadále placeny jako součást daně ze mzdy.

Konečným důsledkem všech těchto změn bylo zbavení sféry sociálního zabezpečení ekonomické samostatnosti a vytvoření silné závislosti na státním rozpočtu při jeho financování. Tento stav však odpovídal předpokladům centrálně řízené ekonomiky.

K významným změnám systému docházelo především v roce 1957, na základě zákona č. 55/1956 Sb. V tomto zákoně bylo například stanoveno snížení věkové hranice pro odchod do důchodu, rozčlenění pracovníků do tří pracovních kategorií, přičemž pro určitou preferovanou skupinu byly stanoveny výhodnější podmínky, než pro ostatní. Součástí této reformy bylo rovněž již zmíněné financování prostřednictvím státního rozpočtu.

Právě financování prostřednictvím státního rozpočtu přineslo v následujících letech důkaz o nevýhodnosti jeho zavedení. Systém se jevil jako značně nepřehledný, znesnadňoval posuzování přiměřenosti vynakládaných výdajů. Začaly se projevovat tendence k neúměrným požadavkům na straně výdajů a na straně příjmů zase k hledání důvodů, proč neřešit akutní sociální problémy, přičemž nejčastěji používaným odůvodněním byl nedostatek finančních prostředků. Tyto problémy vyústily v tendence státu brzdit rozvoj oblasti sociálního zabezpečení, resp. zasahovat do získaných práv občanů, viz níže popsaná reforma a zdaňování důchodů.

Další reforma následovala v roce 1964, podle zákona č. 101/1964 Sb. Touto reformou došlo ke značnému oslabení principu zásluhovosti (např. zavedením progresivního zdanění důchodů). Tento nedostatek byl odstraněn teprve zákonem č. 121/1975 Sb., kterým došlo k opětovnému zrušení zdaňování důchodů. Za nedostatek této reformy však lze považovat především nezahrnutí oblasti důchodového připojištění do jeho působnosti.

Způsob financování ze státního rozpočtu byl charakteristický určitými nedostatky. Systém byl značně neprůhledný jak pro běžné občany, tak také pro podniky, jakožto hlavní přispívatele. Nebylo možné jasně určit jaká část daní je skutečně využita v oblasti sociálního zabezpečení. Je tedy zřejmé, že současný stav bylo nutné co nejrychleji změnit. Z těchto důvodů započaly práce na tvorbě nového systému, jehož hlavním úkolem mělo být odstranění nedostatků dosavadního přístupu, příp. rozšíření a vylepšení systému.

Mezi další významné skutečnosti tohoto období lze zařadit zejména valorizaci důchodů v roce 1990 a v neposlední řadě také odstranění prvku diskriminace, který se týkal především osob samostatně výdělečně činných. V roce 1991 došlo k převodu nemocenského pojištění a sjednocení s pojištěním důchodovým. Rok 1992 je významný zejména zrušením preferencí v důchodovém systému, což mělo za následek vznik nároku na výplatu penzí pro všechny ekonomicky aktivní občany. Sjednoceny byly rovněž podmínky, na základě kterých jsou tyto nároky posuzovány. Tento krok lze označit za významný počátek blížící se reformy.

3.1.3 Vývoj po roce 1993

Potřebná reforma v oblasti sociálního zabezpečení byla plánována v několika postupných krocích. Současně s transformací důchodového systému byl přijat zákon č. 589/1992 Sb. o pojistném na sociálním zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, jež nabyl účinnosti k 1.1.1993. Tento zákon je považován za jakýsi základ a následně byl v dalších obdobích upravován a doplňován. Význam tohoto zákona je především v ustanovení obecných pojmů jako je poplatník pojistného, vyměřovací základ, odvody pojistného či výše sazeb pojistného aj.

Od 1. ledna 1993 byl zahájen nejpodstatnější proces v rámci důchodového systému, a to oddělení financování od státního rozpočtu. Placené pojistné se stalo samostatnou platbou, která již nebyla zahrnována v rámci daní. I přesto však tato platba nadále zůstává příjmem státního rozpočtu země a nese určité znaky daní, fakticky však daní není. Tato situace však mohla vést, v případě kladných zůstatků na účtu důchodového systému, ke zneužití těchto prostředků vládou. Existuje zde možnost, že vláda tyto kladné zůstatky mohla využít pro financování jiných, ztrátových činností jiného resortu apod.

V roce 1994 došlo ke schválení zákona č. 42/ 1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem.

Rok 1995 byl pro oblast důchodového systému velmi významný. V tomto roce došlo ke schválení zákona o důchodovém pojištění, jedná se o zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. V rámci tohoto zákona bylo schváleno několik, v té době významných, prvků. Jedná se především o zavedení dynamizace důchodového systému, zavedení pružné věkové hranice, resp. proces zvyšování věkových hranic. Dále došlo k upřesnění definice invalidity, zavedení rovněž vdoveckých důchodů apod.

V roce 1996 došlo k určitému omezení zneužívání kladných zůstatků, jež důchodový systém vytvářel. Byl zaveden samostatný účet důchodového systému jako součást státních finančních aktiv. Avšak nadále zůstává součástí státního rozpočtu země.

Rok 1997 přinesl v rámci úsporných opatření, nebo také tzv. balíčků, úpravu v oblasti valorizací důchodů. Zároveň došlo k úpravě v oblasti zápočtů vybraných náhradních dob pojištění.

V roce 1998 byly podány dva návrhy týkající se změny důchodového systému pro osoby samostatně výdělečně činné. Odvody, jež do této doby osoby samostatně výdělečně činné (dále jen OSVČ) odváděly, jsou velmi nízké, což ovlivňuje významně příjmovou stránku systému, ale rovněž přichází s otázkou, zda osoby, jež zaměstnávají

v podstatě nehradí důchody svým zaměstnavatelům. Mělo tedy dojít ke zvýšení sazeb důchodového pojištění a vyměřovacího základu. Oba návrhy však byly zamítnuty.

V následujícím roce došlo k úpravě především v oblasti tzv. III. pilíře, tedy ve sféře penzijního připojištění. Jednou z nejpodstatnějších skutečností, především pro účastníky tohoto pojištění, bylo zvýšení státního příspěvku. Dále došlo k daňovému zvýhodnění pro účastníky penzijního připojištění a rovněž daňovému zvýhodnění pro zaměstnavatele, kteří hradí svým zaměstnancům příspěvky na penzijní připojištění.

Rok 2001 přinesl návrhy celkem tří zákonů v oblasti důchodového systému. Jednalo se o Zákon o organizaci a provádění sociálního pojištění, v rámci kterého byl navržen vznik Sociální pojišťovny². Další připravovanou byla novelizace zákona o penzijním připojištění, která se měla týkat především oblasti ochrany a bezpečnosti systému pro své účastníky. Posledním navrhovaným byl Zákon o zaměstnaneckém penzijním připojištění. Obdobně jako v roce 1998 však nenašel ani jeden z těchto návrhů dostatečnou podporu a z tohoto důvodu nebyl přijat.

Následující rok přinesl opět nová pravidla týkající se valorizační politiky. Podle tohoto nového systému mají být důchody zvyšovány každoročně od ledna. Zvýšení má být stanoveno ve výši alespoň 1/3 růstu reálné mzdy a 100 % růstu cen.

V roce 2003 došlo ke schválení změn, které se dotýkají oblastí jakými jsou např. hodnocení doby studia ve spojitosti s důchodovým pojištěním, souběhu pobírání mzdy a důchodu, věková hranice odchodu do důchodu, odchod do předčasného důchodu apod.

3.1.4 Novela v roce 2011

Poslední novela zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů má, podle předpokladů, nabýt účinnosti ke dni 30. září 2011. Tato novela je důsledkem rozhodnutí Ústavního soudu České republiky, který rozhodoval o protiústavnosti §15 zákona o důchodovém pojištění. Svým nálesem Ústavní soud tento návrh uznal jako oprávněný a dochází tedy k další zákonné úpravě daného předpisu. Rozhodnutí soudu vede tedy ke změně zákona, konkrétně pak o změnu v § 15, 33 a 36. Tyto paragrafy se týkají výpočtu dávek důchodu, konkrétně procentní výměry důchodu a výše redukčních hranic. Podle rozhodnutí je současný způsob vyplácení důchodů příliš rovnostářský a není spravedlivý k osobám s vyššími příjmy, pro něž jsou vyplácené

² Hlavní činností Sociální pojišťovny mělo být zejména zavedení databáze o pojištěncích, zefektivnění práce a zvýšení obecné úrovně v oblasti sociálního pojištění. Měla se rovněž podílet na tvorbě základů nutných pro realizaci dalších reformních kroků.

důchody příliš nízké. Změna § 15 se dotýká postupu výpočtu důchodu, v § 33 se nově stanovuje výše základní výměry a v § 36 se mění hodnoty penále pro případ odchodu do předčasného důchodu. Tato novela nabývá účinnosti ke dni 30. 9. 2011 zejména z důvodu nutnosti připravit se na výrazné změny jak na příjmové, tak také výdajové stránce u plátců důchodů. Celá novela však představuje pouze jakousi kosmetickou úpravu, která naznačuje snahu o naplnění nálezu Ústavního soudu. Výraznější změny však přinese nejspíše až zásadní reforma důchodového systému.

Reforma důchodového systému je zejména na počátku roku 2011 velmi aktuálním tématem. Ke konci února 2011 již dostal návrh konkrétní podobu, o níž lze předpokládat, že projde schvalovacím procesem a bude schválena, ať už v původní, či modifikované podobě, ve formě zákona. Jelikož však doposud k tomuto kroku nedošlo a je tedy nadále platný zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, nebude návrh reformy blíže popisován z důvodu možných mnohých změn, ke kterým může dojít.

3.2 *Současná podoba důchodového systému v ČR*

V českých podmínkách je stále zachována podoba důchodového systému, kdy stát je garantem sociálních jistot. Tato skutečnost je způsobena jednak historicko-politickým vývojem v naší zemi a v určité formě lze systém označit za dědictví sociálního monopolu plánované ekonomiky. Důchodová oblast prošla řadou změn s cílem vytvořit moderní systém penzijního pojištění, který bude moci pružně reagovat na hospodářský vývoj, demografické změny a zejména bude odpovídat novému ekonomickému uspořádání v České republice. Na základě legislativních úprav došlo k největším změnám v oblasti konstrukce výpočtu důchodu, valorizace důchodů, posuzování podmínek částečné i úplné invalidity apod. Návrh této legislativní úpravy byl zahájen již v roce 1990 a výsledkem činnosti bylo přijetí zákona č. 155/1995 Sb., který nabyl účinnosti ke dni 1. ledna 1996. Tento zákon je, ve znění pozdějších předpisů, stále stěžejním právním předpisem v oblasti důchodového systému České republiky.

S ohledem na způsob uspořádání a strukturu penzijního systému v ČR je dalším významným zákonem z této oblasti zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením, ve znění pozdějších předpisů. Obdobně jako zákon o důchodovém pojištění, prošel rovněž

tento právní předpis mnohými novelami, kdy poslední novelizace nabyla účinnosti ke dni 1. ledna 2011.

Z výše uvedeného zákonného vymezení tedy lze odvodit, že důchodový systém v České republice má podobu dvoupilířové soustavy. Pokud bychom zachovali tradiční členění na systém postavený na třech pilířích, poté se jedná o pilíř I. (povinný, státem garantovaný) a III. (nepovinný, který je ponechán zcela na svobodné volbě občanů).

I. pilíř lze charakterizovat, s ohledem na dříve uváděné členění, jako povinný, státní, průběžně financovaný a dávkově definovaný PAYG systém (někdy označovaný jako sociální důchodové pojištění).

III. pilíř lze charakterizovat jako doplňkový, dobrovolný systém, založený na občanském principu. Nejčastěji je sem zařazováno penzijní připojištění se státním příspěvkem, které má dobrovolný charakter a je zajišťováno soukromými penzijními fondy. Spadají sem však, podle obecné definice, také různé formy individuálního životního pojištění, či spoření, jestliže jsou prostředky určeny pro zabezpečení osoby ve stáří.

Podle této charakteristiky lze tedy konstatovat, že v rámci důchodového systému České republiky schází podle obecného členění **II. pilíř**, založený na zaměstnavatelském principu. Jeho základy, v podobě penzijního připojištění se státním příspěvkem, zde jsou položeny, avšak odporuje jim princip dobrovolné účasti jednotlivců. Tato skutečnost je však jednou z nejčastěji diskutovaných otázek v rámci připravované reformy důchodového systému. S vyšší mírou zapojení penzijního připojištění a změnou způsobu jeho fungování, lze předpokládat, že dojde k přesunu v rámci II. a III. pilíře.

3.2.1 I. pilíř – sociální důchodové pojištění

První pilíř je tradičně základním prvkem systému pojistné ochrany obyvatel. Prostřednictvím tohoto základního pojistného systému jsou zabezpečeny všechny případy dlouhodobého ohrožení následkem sociální události, při které dochází ke ztrátě zdroje obživy, výdělku, a schopnosti si takový zdroj opatřit, viz Krebs a kol. (2002). Sociální událostí přitom máme na mysli zejména stáří, invaliditu, ovdovění, či osíření.

Důchodová soustava je vyznačována určitými základními principy. Mezi tyto základní principy patří především účast prakticky všech ekonomicky aktivních osob na důchodovém pojištění. Účast na pojištění je upravena v § 2 zákona č. 155/1995 Sb., resp. přímý výčet osob je uveden v § 5 a 6 téhož zákona. Tento požadavek povinné účasti na důchodovém pojištění je chápán především jako prostředek, jak zabránit vzniku

chudoby. Další princip lze charakterizovat jako jednotnou úpravu pro všechny skupiny pojištěnců. Platí tedy jednotné zásady pro nárok na důchody i jejich výpočet a žádná skupina není diskriminována, či naopak zvýhodňována, jako tomu bylo dříve prostřednictvím pracovních kategorií apod. Dalším charakteristickým znakem systému je obligatornost dávek. To znamená, že dávky jsou odvozeny z příjmů z výdělečné činnosti, jejichž výši mohou jednotlivci ovlivnit vlastním přičiněním a jsou vyměřovány nezávisle na individuálních rizicích pojištěnců (např. na věku). Při splnění stanovených podmínek vzniká na důchod právní nárok.

Důchodový systém v České republice, ale nejen zde, je poté charakteristický především principem solidarity. Zároveň se jedná o jedno z nejdiskutovanějších a nejproblematictějších témat. Tento princip je založen především na solidaritě osob s vyššími příjmy vůči osobám s nižšími příjmy. Od určité výše příjmů se základ pro výpočet důchodu redukuje. Dalším přístupem k solidaritě je tzv. mezigenerační solidarita. Ta způsobuje v dnešní době asi největší problémy s udržitelností stávajících systémů. Tato solidarita funguje na principu využití příspěvků ekonomicky aktivních osob ve prospěch osob pobírajících důchody.

Vzhledem k objemu peněžních prostředků, které jsou součástí důchodové politiky každé země, je významný také vztah sociálního pojištění a ekonomiky jako celku. Pojištění má značnou přerozdělovací funkci, avšak podstatné je zejména množství peněz, které systémem tzv. proteče. Vzhledem k demografickému vývoji, který do značné míry ovlivňuje příjmovou a výdajovou stránku systému, může být tento systém významnou příčinou deficitu státního rozpočtu.

Jelikož je tento pilíř koncipován na principu PAYG, lze u něj pozorovat jako jednoznačnou výhodu, zejména odolnost vůči vlivu inflace. Dojde-li k růstu platů, zvyšuje se rovněž hodnota odvodů a zároveň se přistupuje k valorizaci důchodů. Jednoznačnou nevýhodou je však velmi silná negativní reakce na demografický vývoj ve společnosti, který může při současném trendu stárnutí obyvatelstva způsobovat dlouhodobou neudržitelnost stávajícího systému.

V rámci sociálního důchodového pojištění jsou jednotlivcům, po splnění zákonných podmínek, vypláceny tyto dávky:

- starobní důchod,
- plný invalidní důchod,
- částečný invalidní důchod,

- vdovský (resp. vdovecký) důchod,
- sirotčí důchod.

3.2.1.1 Starobní důchod

Starobní důchod je chápán jako základní dávka vyplácená v rámci prvního pilíře i celého sociálního zabezpečení dané země. Jak uvádí Krebs a kol. (2002) je sociální událostí vymezující tuto životní situaci dosažení určité věkové hranice. Tato hranice je v systému důchodového pojištění stanovena na základě celospolečenského konsenzu o tom, že od určitého věku je již člověk neschopen soustavné práce.

V rámci českého důchodového systému je tedy, jako v jiných zemích, starobní důchod přiznán osobám po dosažení stanoveného věku a trvání potřebné doby pojištění. Tato problematika byla naposledy upravena zákonem č. 306/2008 Sb., kterým byl novelizován zákon o důchodovém pojištění, zaveden s účinností od 1. ledna 2010.

V předchozích letech byl rozlišován předčasný starobní důchod ve dvou podobách, tzv. předčasný starobní důchod prvního typu a předčasný starobní důchod druhého typu, které se lišily podmínkami jejich přidělení jednotlivým osobám. Přijetím výše zmiňované novely můžeme v současnosti, v rámci starobních důchodů, rozlišit z hlediska nároku na tento důchod již pouze dva modely a to tzv. obecný starobní důchod a předčasný starobní důchod.

Pojištěnec má **nárok na řádný starobní důchod**, jestliže:

- doba pojištění trvala nejméně 25 let a pojištěnec dosáhl alespoň věku potřebného pro vznik nároku na starobní důchod,
- nebo doba pojištění trvala 15 let a pojištěnec dosáhl alespoň 65 let věku.

Novelizací zákona bylo k 1. lednu 2010 zavedeno postupné prodlužování doby pojištění potřebné pro vznik nároku na starobní důchod z 25 let na 35 roků, resp. z 15 let na 20 roků v případě kratší doby pojištění.

Podle nových podmínek je tedy potřebná doba pro nárok na starobní důchod v čase zvyšována, jak uvádí tabulka 3.1.

Tab. 3.1 Nárok na řádný starobní důchod po novelizaci

Dosažení důchodového věku	Potřebná doba pojištění
před rokem 2010	25 let
v roce 2010	26 let
v roce 2010	27 let
v roce 2011	28 let
v roce 2012	29 let
v roce 2013	30 let
v roce 2014	31 let
v roce 2015	32 let
v roce 2016	33 let
v roce 2017	34 let
po roce 2018	35 let

Zdroj: Česká správa sociálního zabezpečení (dostupné online na www.cssz.cz)

Pro zjištění, kolik činí potřebná doba pojištění, je rozhodující výhradně rok dosažení důchodového věku.

V případě, že pojištěnci nevznikl nárok na starobní důchod podle výše uvedených podmínek, vznikne mu nárok na starobní důchod podle ustanovení § 29 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění (dále jen zdp), pokud získal dobu pojištění nejméně:

- 15 let a dosáhl před rokem 2010 věku alespoň 65 let,
- 16 let a dosáhl v roce 2010 věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený podle § 32 zdp pro muže stejného data narození,
- 17 let a dosáhl v roce 2011 věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený podle § 32 zdp pro muže stejného data narození,
- 18 let a dosáhl v roce 2012 věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený podle § 32 zdp pro muže stejného data narození,
- 19 let a dosáhl v roce 2013 věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený podle § 32 zdp pro muže stejného data narození,
- 20 let a dosáhl po roce 2013 věku alespoň o 5 let vyššího, než je důchodový věk stanovený podle § 32 zdp pro muže stejného data narození.

Další důležitou charakteristikou při určování starobních důchodů je tzv. důchodový věk. V rámci již několikrát zmiňované novely jsou v případě důchodového věku rozlišovány tři kategorie pojištěnců, a to osoby narozené před rokem 1936, osoby narozené mezi lety 1936 – 1968 a osoby narozené po roce 1968. Pro tyto kategorie je důchodový věk stanoven na odlišných principech.

V případě osob narozených *před rokem 1936* činí důchodový věk:

- u mužů 60 let,
- u žen:
 - 53 let, pokud vychovaly alespoň pět dětí,
 - 54 let, pokud vychovaly tři nebo čtyři děti,
 - 55 let, pokud vychovaly dvě děti,
 - 56 let, pokud vychovaly jedno dítě, nebo
 - 57 let.

Nejsložitější způsob stanovení důchodové věku je pro skupinu osob, narozených *mezi roky 1936 – 1968*. Jde o skupinu, u které se důchodový věk postupně zvyšuje až na 65 let pro muže a pro ženy dle počtu vychovaných dětí. Princip zvyšování je založen na postupném zvyšování o 2 měsíce u mužů a o 4 měsíce u žen za každý i započatý kalendářní rok z doby po 31. 12. 1995. Konkrétní výše důchodového věku pro jednotlivé ročníky je uvedena v příloze č. 1 této práce.

U osob narozených *po roce 1968* je stanoven důchodový věk následovně:

- u mužů 65 let,
- u žen:
 - 62 let, pokud vychovaly alespoň 4 děti,
 - 63 let, pokud vychovaly 3 děti,
 - 64 let, pokud vychovaly 2 děti,
 - 65 let.

Další, neméně významnou, charakteristikou je **výše starobního důchodu**. Ta se skládá ze dvou složek a to ze základní výměry a procentní výměry. Základní výměra činí od 1. ledna 2011 částku 2 230,- Kč měsíčně. Procentní výměra důchodu činí za každý celý rok doby pojištění získané do vzniku nároku na starobní důchod 1,5 % výpočtového základu. Přičemž od 1. ledna 2011 procentní výměra důchodu, která je individuální a závisí na výši příjmů a délce dob důchodového pojištění, vzroste o 3,9 %. Zvýšení procentní výměry se týká všech důchodů přiznaných před 1. 1. 2011.

Do doby pojištění se nadále započítává i tzv. *náhradní doba pojištění* (stanovená v § 5 zdp), v rozsahu odpovídajícímu 80 % z celkové doby, jedná-li se o:

- dobu studia, přičemž studium probíhající po 31. prosinci 2009 se však již za náhradní dobu pojištění nepovažuje,

- dobu vedení v evidenci úřadu práce jako uchazeči o zaměstnání, jestliže náleží podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci a v rozsahu tří let také doba, kdy uvedené dávky nenáleží s tím, že před dosažením věku 55 let, se do ní započítává v rozsahu nejvýše 1 roku,
- dobu, po které jsou osoby se zdravotním postižením zařazené v teoretické a praktické přípravě pro zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost,
- dobu výkonu civilní služby a
- dobu pobírání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně (před 1. lednem 2010 doba pobírání plného invalidního důchodu).

V případech, jedná-li se o dobu výkonu základní vojenské služby, dobu péče o dítě do dosažení stanoveného věku a dobu péče o osobu závislou z důvodu nepříznivého zdravotního stavu na péči jiné osoby, započítávají se v plné výši.

Výše procentní výměry se zvyšuje za dobu výdělečné činnosti vykonávané po vzniku nároku na starobní důchod bez pobírání tohoto důchodu, a to za každých celých 90 kalendářních dnů o 1,5 % výpočtového základu.

Novela z roku 2010 přináší rovněž možnost zvyšování procentní výměry starobního důchodu za dobu výdělečné činnosti vykonávané po vzniku nároku na tento důchod při jeho souběžném pobírání v plné výši, a to o 0,4 % výpočtového základu za každých 360 kalendářních dnů nebo při pobírání tohoto důchodu v poloviční výši, a to o 1,5 % výpočtového základu za každých 180 kalendářních dnů. Toto opatření se týká období výdělečné činnosti vykonávané po 31. prosinci 2009.

Výše procentní výměry důchodu činí nejméně 770 Kč měsíčně.

Základní podmínkou získání **předčasného starobního důchodu**, která musí být splněna, je získání potřebné doby pojištění, viz tab. 2.1. Nárok na tento důchod pak vzniká v závislosti na dosaženém důchodovém věku:

- pokud důchodový věk pojištěnce činí alespoň 63 let, vzniká nárok nejdříve dosažením věku alespoň 60 let, nebo
- je-li důchodový věk pojištěnce nižší než 63 let, věk potřebný pro přiznání předčasného starobního důchodu se nemění, tzn., že nárok na předčasný starobní důchod vzniká nejdříve ode dne, od kterého do dosažení důchodového věku chybí nejvýše tři roky.

Tento typ důchodu lze přiznat nejdříve ode dne podání žádosti o tento důchod, přičemž za den vzniku nároku se považuje den, od něhož je přiznán, a v případě přiznání předčasného starobního důchodu nevzniká nárok na řádný starobní důchod.

Výše procentní výměry předčasného starobního důchodu, na který vznikl nárok po 31. 12. 2009 (tedy, který byl přiznán od data po 31. 12. 2009), činí za každý celý rok pojištění 1,5 % výpočtového základu. Takto stanovená výše se snižuje za každých, i započatých, 90 kalendářních dnů z doby ode dne přiznání důchodu do dosažení důchodového věku o:

- 0,9 % výpočtového základu za období prvních 720 kalendářních dnů,
- 1,5 % výpočtového základu za období od 721. kalendářního dne.

3.2.1.2 Invalidní důchod

Invalidní důchod představuje dávku, která je poskytována jako náhrada za ztrátu pravidelných příjmů, nikoliv však kompenzaci případů vrozeného, či získaného zdravotního poškození. Konstrukce invalidních důchodů je založena na principu motivace k navracení se k běžnému pracovnímu procesu, který však nepoškodí jejich zdraví, ale zároveň jim umožní získat samostatně finanční prostředky.

Do 31. prosince 2009 se v rámci invalidních důchodů rozlišoval tzv. plný a částečný invalidní důchod. S účinností od 1. ledna 2010 však došlo k zásadním změnám v posuzování nároku na důchod a členění invalidity pro potřeby výplaty dávek. Namísto dvou dávek je zavedena jediná dávka a to invalidní důchod. V rámci invalidního důchodu však došlo k zavedení tří stupňů invalidity, které jsou odlišné v závislosti na zjištěné míře poklesu pracovní schopnosti pojištěnce.

Nárok na invalidní důchod má pojištěnec v případě, že splní stanovené podmínky. Prvním předpokladem je, že **ještě nedosáhl věku 65 let**, dále se **stal invalidním pro invaliditu prvního, druhého nebo třetího stupně** a poslední podmínkou je, že **získal potřebou dobu pojištění nebo jeho invalidita vznikla následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání**.

V rámci první podmínky dojde po dosažení věku 65 let k automatické transformaci důchodu invalidního na důchod starobní. Invalidní důchod nelze po dosažení věku 65 let přiznat ani tehdy, pokud se stane pojištěnec invalidním následkem nemoci z povolání nebo následkem pracovního úrazu.

Pro splnění druhé podmínky je nutné definovat invaliditu, podle nové právní úpravy. Invalidita je tedy vymezena jako pokles pracovní schopnosti, který nastal z důvodu

dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu, a to v rozsahu nejméně o 35 %. Podle míry poklesu pracovní schopnosti pojištěnce zákon o důchodovém pojištění rozlišuje 3 stupně invalidity.

V případě splnění třetí podmínky je minimální doba pojištění určena věkem žadatele následujícím způsobem:

- do 20 let méně než 1 rok,
- od 20 do 22 let jeden rok,
- od 22 do 24 let dva roky,
- od 24 do 26 let tři roky,
- od 26 do 28 let čtyři roky,
- nad 28 let pět let.

Potřebná doba pojištění se nevyžaduje u pracovního úrazu nebo nemoci z povolání. V ostatních případech se zjišťuje z období před vznikem invalidity. U pojištěnců starších 28 let se zjišťuje z posledních 10 let před vznikem invalidity. Podmínka potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod se považuje za splněnou také tehdy, byla-li získána v kterémkoliv období 10 roků dokončeném po vzniku invalidity, u pojištěnce mladšího 24 let jsou to dva roky.

Výše invalidního důchodu je založena na obdobném principu jako je tomu u starobního důchodu, skládá se tedy ze dvou složek – základní a procentní výměry. Výše základní výměry činila v roce 2010 částku 2 170 Kč měsíčně. Pro rok 2011 dochází ke zvýšení této částky na 2 230 Kč. K této částce se následně připočítává procentní výměra:

- 0,5 % z výpočtového základu za každý celý rok doby pojištění u invalidity prvního stupně,
- 0,75 % z výpočtového základu za každý celý rok doby pojištění u invalidity druhého stupně,
- 1,5 % z výpočtového základu za každý celý rok doby pojištění u invalidity třetího stupně.

Do doby pojištění se započítává i tzv. dopočtená doba (doba od vzniku nároku na invalidní důchod do dosažení důchodového věku) a tzv. náhradní doba pojištění, které jsou stejné jako u starobního důchodu.

Nejnižší procentní výměra invalidního důchodu pro všechny stupně invalidity dosahuje částky minimálně 770 Kč měsíčně.

Plná invalidita, která trvala ke dni 31. prosince 2009, se od 1. ledna 2010 považuje za invaliditu třetího stupně. Částečná invalidita, která trvala ke dni 31. prosince 2009, se považuje od 1. ledna 2010 za invaliditu druhého stupně, byl-li důvodem částečné invalidity pokles schopnosti soustavné výdělečné činnosti nejméně o 50 % a za invaliditu prvního stupně v ostatních případech.

3.2.1.3 Pozůstalostní důchody

Mezi pozůstalostní důchody patří vdovský, respektive vdovecký důchod a dále sirotčí důchod. Tyto dávky kompenzují nižší příjmy jednoho z manželů v případě, že dojde k úmrtí druhého, nebo v případě sirotčích důchodů je jejich principem pomoc nezaopatřenému dítěti.

Vdova nebo vdovec má nárok na **vdovský nebo vdovecký důchod** (dále souhrnně označovány jako vdovské důchody) po manželovi nebo manželce, jestliže zemřelý(á):

- pobíral/a starobní důchod nebo
- pobíral/a invalidní důchod nebo
- ke dni smrti splnil/a podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo
- ke dni smrti splnil/a podmínky nároku na starobní důchod nebo
- zemřel/a následkem pracovního úrazu.

Podmínky nároku na vdovský nebo vdovecký důchod po uplynutí jednoho roku od smrti manžela nebo manželky jsou:

- péče o nezaopatřené dítě,
- péče o dítě, které je závislé na péči jiné osoby v II. stupni (středně těžká závislost) nebo III. stupni (těžká závislost) anebo IV. stupni (úplná závislost),
- péče o svého rodiče nebo rodiče zemřelého manžela (manželky), který s ní (s ním) žije v domácnosti a je závislý na péči jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost),
- invalidita třetího stupně,
- dosažení alespoň věku o 4 roky nižšího, než činí důchodový věk stanovený podle zákona o důchodovém pojištění pro muže stejného data narození nebo důchodového věku, je-li důchodový věk nižší.

Nárok na vdovský důchod vznikne znovu, jestliže se splní některá z výše uvedených podmínek do pěti let po zániku dřívějšího nároku na vdovský důchod³.

Nárok na vdovský důchod zaniká uzavřením nového manželství.

Výše základní výměry vdovského a vdoveckého důchodu pro rok 2010 činí 2170 Kč měsíčně. Pro rok 2011 dochází ke zvýšení základní výměry důchodů o 60 Kč na 2 230 Kč.

Výše procentní výměry vdovského a vdoveckého důchodu činí 50 % výměry starobního důchodu nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, na který měl nebo by měl nárok manžel (manželka) v době smrti.

Pokud vznikl opětovný nárok na vdovský a vdovecký důchod s tím, že je splněna některá z výše uvedených podmínek do pěti let po zániku dřívějšího nároku na vdovský důchod, pak nesmí být výše procentní výměry nižší než procentní výměra vdovského nebo vdoveckého důchodu, která náležela ke dni zániku nároku na tento důchod.

Sirotčí důchod náleží nezaopatřenému dítěti, kterému zemřel rodič, osvojitel, nebo osoba, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů, a dítě na ni bylo v době její smrti převážně odkázáno výživou, kterou nemohli ze závažných důvodů zajistit jeho rodiče. Pokud dítěti zemrou oba rodiče, má nárok na sirotčí důchod po každém z nich. Nárok na sirotčí důchod naopak nevzniká po pěstounovi nebo jeho manželovi a zaniká osvojením.

Aby nezaopatřenému dítěti vznikl nárok na sirotčí důchod, musel zemřelý splnit jednu z následujících podmínek:

- pobíral starobní důchod nebo
- pobíral invalidní důchod (bez ohledu na stupeň invalidity) nebo
- ke dni smrti splnil podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo
- ke dni smrti splnil podmínky nároku na starobní důchod nebo
- zemřel následkem pracovního úrazu.

Sirotčí důchod se, obdobně jako v předchozích případech, skládá ze dvou složek a to základní výměry a procentní výměry. Výše základní výměry důchodu činí 2230 Kč měsíčně. Výše procentní výměry sirotčího důchodu činí 40 % procentní výměry starobního důchodu nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, na který měl nebo by měl nárok zemřelý v době smrti. Při obnově sirotčího důchodu platí, že výše

³ Dle předpokladů Ministerstva práce a sociálních věcí má s platností od 1.1.2012 dojít ke snížení této lhůty na dva roky. Toto zkrácení doby na obnovu se však bude týkat pouze osob, jež ovdoví po 31.12.2011.

procentní výměry nesmí být nižší než procentní výměra, která náležela ke dni zániku nároku na sirotčí důchod.

3.2.2 III. pilíř – penzijní připojištění se státním příspěvkem

Třetí pilíř, který funguje v rámci důchodového systému České republiky, představuje penzijní připojištění se státním příspěvkem. Způsob, jakým je u nás toto penzijní připojištění právně upraveno jej však řadí do třetího pilíře, v rámci tradičního členění na třípilířovou soustavu.

Penzijní připojištění funguje v rámci ČR od roku 1994, kdy bylo zavedeno zákonem č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením (dále jen zákon o penzijním připojištění).

Tato forma zajištění příjmů na stáří je ponechána na dobrovolné účasti jednotlivců. Nabízí možnost, nikoliv však povinnost, aktivně se podílet na zabezpečení své finanční pozice ve stáří, formou dlouhodobého spoření. Kromě dobrovolnosti, je dalším rysem penzijního připojištění občanský princip, který je charakterizován výhradním vztahem fyzické osoby a penzijního fondu. Další charakteristikou je poté státní příspěvek, jak je zřejmé z úplného názvu produktu, který je odvozen od výše účastnických příspěvků. Tento státní příspěvek představuje podporu ze strany státu pro osoby, které se rozhodnou dobrovolně spolupodílet na zajištění na stáří. Od roku 2000 je penzijní připojištění navíc podporováno rovněž možnostmi daňových úlev.

Zákon o penzijním připojištění je jedním z často novelizovaných zákonů. Od počátku je však ponecháno původní znění, které je v průběhu času upravováno, vzhledem k aktuálním potřebám. Souhrn novel za období posledních 6 let je následující.

S účinností od 29.09.2005 novelizováno předpisem č. 377/2005 Sb.,

- účinností od 01.01.2006 novelizováno předpisem č. 444/2005 Sb.,
- účinností od 08.03.2006 novelizováno předpisem č. 056/2006 Sb.,
- účinností od 01.04.2006 novelizováno předpisy č. 057/2006 Sb., č. 070/2006 Sb.,
- účinností od 03.07.2006 novelizováno předpisem č. 342/2006 Sb.,
- účinností od 01.01.2008 novelizováno předpisem č. 296/2007 Sb.,
- účinností od 01.07.2008 novelizováno předpisy č. 124/2008 Sb., č. 126/2008 Sb.,
- účinností od 01.09.2008 novelizováno předpisem č. 254/2008 Sb.,
- účinností od 01.08.2009 novelizováno předpisem č. 230/2009 Sb.,
- účinností od 01.01.2010 novelizováno předpisem č. 306/2008 Sb.,

- účinností od 07.06.2010 novelizováno předpisem č. 160/2010 Sb.,
- účinností od 01.07.2010 novelizováno předpisem č. 227/2009 Sb.,
- účinností od 01.01.2011 novelizováno předpisy č. 199/2010 Sb., č. 409/2010 Sb.

Podle platné právní úpravy je tedy penzijní připojištění definováno jako „*shromažďování peněžních prostředků od účastníků penzijního připojištění a státu poskytnutých ve prospěch účastníků, nakládání s těmito prostředky a vyplácení dávek penzijního připojištění.*“, viz Zákon č. 42/1994 Sb. o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jejich zavedením.

Cílem penzijního připojištění je, jak již bylo řečeno, zvýšit účastníkovi jeho příjem v postproduktivním věku nad rámec státem garantované výše důchodu. Prostředky, které platí účastník v rámci penzijního připojištění, jsou připisovány na účet účastníka a jsou tedy tvořeny pravidelnými úločkami. K těmto úložkám jsou pravidelně připisovány státní příspěvky, o které musí daný penzijní fond požádat. Veškeré prostředky na účtu jsou poté zhodnocovány podíly na výsledcích hospodaření penzijního fondu, který vede účet jednotlivce. Významný je rovněž fakt, že podíly na zisku nejsou zdaněny v průběhu spoření, ale až v okamžiku, kdy dochází k výplatě dávek. Tato skutečnost má za následek, že prostředky jsou, v plné výši během celé doby spoření penzijním fondem, zhodnocovány.

Uzavření smlouvy o penzijním připojištění probíhá na základě dobrovolného smluvního vztahu mezi fyzickou osobou (účastníkem) a penzijním fondem. **Účastníkem** smluvního vztahu je tedy podle zákona fyzická osoba starší 18 let s trvalým pobytem na území České republiky, která uzavře s penzijním fondem písemnou smlouvu o penzijním připojištění. Dále může být účastníkem fyzická osoba starší 18 let s bydlištěm na území jiného členského státu Evropské unie, pokud je účastna důchodového pojištění nebo je poživatelem důchodu z českého důchodového pojištění nebo je účastna veřejného zdravotního pojištění v České republice a uzavře dobrovolně smlouvu s penzijním fondem.

Penzijní fond je právnickou osobou se sídlem na území České republiky, která provozuje penzijní připojištění podle zákona o penzijním připojištění. Je zakládán výhradně v podobě akciové společnosti, přičemž zákon č. 42/1994 Sb., stanovuje penzijnímu fondu specifické podmínky podnikání, nad rámec obchodního zákoníku. Obchodní firma musí dle zákona obsahovat označení „penzijní fond“ a žádná jiná fyzická, či právnická osoba nesmí toto označení v obchodní firmě, či názvu užívat. Pro penzijní fondy je zákonem stanovená hodnota minimálního kapitálu v celkové výši 50 000 000 Kč. Zároveň je výslovně určeno,

že základní kapitál musí být tvořen pouze peněžitými vklady, které musí být splaceny před podáním žádosti. Jelikož je oblast, ve které působí penzijní fondy velmi specifická a to především s ohledem na množství a objemy peněžních prostředků občanů ČR, které spravují, je potřebné ke vzniku a činnosti penzijního fondu povolení. Toto povolení je vydáváno na základě písemné žádosti zakladatelů penzijního fondu. Žádost má stanovené náležitosti a přílohy, které jsou určeny v § 5 zákona o penzijním připojištění. O řádně podané žádosti rozhoduje Česká národní banka, jako instituce dozoru nad kapitálovým trhem. Před vydáním rozhodnutí o žádosti však požádá o stanovisko Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Mezi přílohy povinné k podání žádosti o povolení fungovat jako penzijní fond, patří mimo jiné také penzijní plán a penzijní statut. Plán a statut jsou základními dokumenty, které upravují fungování daného penzijního fondu. Jejich podoba je závazná a veškeré změny musí být provedeny se souhlasem České národní banky. Penzijní plány a statuty od sebe odlišují jednotlivé penzijní fondy a mohou být důvodem, proč se daný klient rozhodne uzavřít penzijní připojištění právě u daného fondu.

Statut musí obsahovat:

- rozsah činnosti penzijního fondu,
- zaměření a cíle investiční politiky penzijního fondu, zejména druhy majetkových hodnot, které budou pořízovány z peněžních prostředků penzijního fondu,
- zásady hospodaření penzijního fondu,
- způsob použití zisku,
- obchodní firmu a sídlo depozitáře⁴,
- způsob zveřejňování zpráv o hospodaření s majetkem penzijního fondu a změnách statutu a informaci o tom, kde lze tyto zprávy obdržet.

Penzijní plán musí stanovit:

- druhy penzí a ostatních dávek penzijního připojištění,
- podmínky nároku na dávky penzijního připojištění a jejich výplatu,
- způsob výpočtu dávek poskytovaných z penzijního připojištění,
- důvody vypovězení penzijního připojištění,
- výši příspěvků,

⁴ Depozitářem je banka, která vede penzijnímu fondu účty, zajišťuje platební styk a obchody na finančním trhu. Vedle toho má depozitář velmi významnou kontrolní funkci. Může totiž průběžně sledovat veškeré pohyby peněžních prostředků na účtech fondu a fond má povinnost svému depozitáři poskytovat pravidelné informace o svém hospodaření. Podezřelé obchody může depozitář zastavit a informovat o nich orgány státního dozoru. Za případnou škodu, vzniklou zaviněným porušením svých povinností, depozitář plně zodpovídá.

- podmínky odkladu nebo přerušení placení příspěvků a změny výše příspěvků,
- pravidla a způsob placení příspěvků a postup při neplacení a opožděném nebo nesprávném placení příspěvků,
- podmínky převzetí peněžních prostředků z penzijního připojištění u jiného penzijního fondu a úpravu nároků na základě tohoto převzetí,
- zásady, podle kterých se účastníci včetně příjemců penzí podílejí na výnosech hospodaření penzijního fondu.

Penzijní připojištění vzniká na základě smlouvy mezi fyzickou osobou a penzijním fondem. Tato smlouva musí mít písemnou podobu a nesmí obsahovat zneužitelné klauzule v neprospěch účastníka. S jedním penzijním fondem může účastník uzavřít pouze jednu smlouvu⁵. Uzavřením této smlouvy se penzijní fond zavazuje poskytovat účastníku dávky penzijního připojištění za podmínek, ve výši a způsobem stanoveným penzijním plánem a na druhé straně se účastník zavazuje platit penzijnímu fondu příspěvky za podmínek, ve výši a způsobem stanoveným penzijním plánem a smlouvou.

Součástí smlouvy je penzijní plán, na který se smlouva odvolává a který je k ní připojen. O změnách tohoto plánu je fond povinen účastníky písemně informovat. Ve smlouvě rovněž může být uvedena osoba, které vznikne nárok na odbytné v případě úmrtí účastníka. Pokud účastník pojištění určí těchto osob více, musí být také vymezen způsob rozdělení odbytného mezi jednotlivé osoby.

Penzijní připojištění účastníka zaniká dnem

- ukončení výplaty poslední penze,
- výplaty jednorázového vyrovnání,
- na kterém se účastník a penzijní fond písemně dohodli,
- ke kterému bylo penzijní připojištění vypovězeno,
- výplaty odbytného při zániku penzijního fondu, pokud nedošlo k převzetí povinností penzijního fondu jiným penzijním fondem,
- ukončení trvalého pobytu účastníka na území České republiky,
- ztráty bydliště na území členského státu Evropské unie nebo ukončení účasti v důchodovém pojištění nebo ve veřejném zdravotním pojištění v České republice,
- úmrtí účastníka.

⁵ Výjimky jsou uvedeny v zákoně o penzijním připojištění v § 9, odstavci 3.

Z penzijního připojištění se poskytují tyto dávky:

- penze,
- jednorázové vyrovnání,
- odbytné.

Penze představuje základní podobu finančního vypořádání, které plyne z uzavřeného penzijního připojištění. Rozumí se jí tedy doživotní pravidelná výplata peněžní částky, nebo v případě pozůstalostní penze výplata peněžní částky po dobu stanovenou penzijním plánem. **Jednorázové vyrovnání** nahrazuje výplatu penzí. Nedochází tedy k pravidelným výplatám některé ze stanovených penzí, ale k výplatě celé částky, najednou, po skončení penzijního připojištění. Pro výplatu jednorázového vyrovnání jsou obvykle stanoveny podmínky v penzijním plánu.

Odbytné představuje výplatu vložených prostředků, které jsou však zákonem podmíněny a náleží:

- účastníkovi, který zaplatil příspěvky alespoň na 12 kalendářních měsíců a jehož penzijní připojištění zaniklo výpovědí nebo dohodou, pokud mu není vyplácena penze, penzijní připojištění trvalo alespoň 12 kalendářních měsíců a nedošlo k převodu prostředků do penzijního připojištění u jiného penzijního fondu,
- fyzickým osobám určeným ve smlouvě, pokud účastník zemřel a nebyla mu vyplácena penze nebo vyplaceno jednorázové vyrovnání a pokud nevznikl nárok na pozůstalostní penzi nebo pokud se nároku na pozůstalostní penzi všechny fyzické osoby určené ve smlouvě písemně vzdaly.

Jak vyplývá z výše uvedeného textu, rozlišujeme v rámci penzijního připojištění čtyři formy vyplácených penzí, a to penzi starobní, invalidní, výsluhovou a pozůstalostní.

Starobní penze musí být vždy ve smlouvě stanovena. Tato penze náleží pouze účastníkovi. Podmínkou nároku na tuto penzi je dosažení věku, stanoveného penzijním plánem. Zákonem je však dále stanoveno, že tento věk nesmí být nižší, než 60 let, jak pro ženy, tak pro muže, a ani penzijní plán jej nemůže stanovit pod touto hranicí. Nárok na starobní penzi je rovněž podmíněn pojistnou dobou, která musí činit nejméně 60 kalendářních měsíců, přičemž ani tuto dobu nelze v penzijním plánu snížit pod stanovenou hranici. Pojistná doba nesmí být přitom delší než 120 kalendářních měsíců.

Podmínkou nároku na přiznání **invalidní penze** z penzijního připojištění je invalidita třetího stupně, která je blíže definována v zákoně o důchodovém pojištění. Dále je nárok

na tuto penzi podmíněn pojistnou dobou v minimální výši 60 kalendářních měsíců, přičemž tuto dobu nelze snížit ani v rámci penzijního plánu. Výplata invalidní penze náleží pouze účastníkovi penzijního připojištění.

Pro **výsluhovou penzi** platí obdobné podmínky, jako v předchozích případech. Musí být dosaženo doby penzijního připojištění, které je stanoveno penzijním plánem, ale zároveň nesmí být tato doba kratší, než 180 kalendářních měsíců a tuto lhůtu nelze v pojistném plánu snížit. Výplata penze náleží pouze účastníkovi. Pokud příspěvkový penzijní plán obsahuje tuto penzi, poté nesmí být příspěvky, určené na její výplatu vyšší, než příspěvky určené na starobní penzi.

Pozůstalostní penze náleží v případě úmrtí účastníka penzijního připojištění fyzické osobě, kterou tento účastník určil ve smlouvě. Zákon nevylučuje možnost určení více osob, ale v tom případě je potřebné uvést podíl z celkové částky pro každou z nich. I v tomto případě existuje podmínka pro nárok na výplatu penze a to placení příspěvků na penzijní připojištění po dobu stanovenou penzijním plánem, která musí činit nejméně 36 kalendářních měsíců, nesmí být delší než 60 kalendářních měsíců a dolní hranici nelze snížit ani prostřednictvím penzijního plánu.

Účastník penzijního připojištění se zavazuje uzavřením smlouvy k zasílání **příspěvků**, podle podmínek této smlouvy, ve prospěch daného penzijního fondu. Výše těchto příspěvků se stanovuje na období jednoho kalendářního měsíce a nesmí být nižší, než je minimální částka, která zakládá nárok na státní příspěvek, jehož hodnota je v současnosti 100 Kč. V zákoně o penzijním připojištění je stanoveno, že účastník nemůže platit příspěvky na penzijní připojištění současně u více penzijních fondů. Příspěvky, nebo jeho část, však může za účastníka platit třetí osoba. Tuto skutečnost je povinen účastník písemně oznámit penzijnímu fondu s časovým předstihem. Nejčastěji se za třetí osobu považuje zaměstnavatel, který svým zaměstnancům přispívá na penzijní připojištění, ať již v přímé podobě, či prostřednictvím fondu kulturních a sociálních potřeb. Na takto placený příspěvek ze strany zaměstnavatele, ať již v plné, či částečně podobě, se však neposkytuje státní příspěvek. Ačkoliv zaměstnavatel přispívá na penzijní připojištění svým zaměstnancům, nesmí ovlivňovat jejich možnost svobodné volby penzijního fondu a to ani v případě, že mu byla nabídnuta pobídka v souvislosti s poskytováním příspěvku na penzijní připojištění jeho zaměstnancům.

Z pohledu účastníků penzijního připojištění je velmi významná podpora této formy spoření, a to zejména ve formě státních příspěvků, ale také daňových úlev. Ze státního

rozpočtu jsou jednotlivým účastníkům poskytovány tzv. **státní příspěvky**. Penzijní fond má zákonnou povinnost tyto prostředky evidovat, vzhledem k jednotlivým účastníkům, a hospodařit s nimi stejným způsobem, jako se samotnými příspěvky. Každý účastník, který včas⁶ zaplatil měsíční příspěvek na penzijní připojištění, má nárok v každém kalendářním měsíci na jeden státní příspěvek. Hodnota tohoto příspěvku se stanovuje s ohledem na výši měsíčního příspěvku jednotlivého účastníka stanoveného v penzijním plánu. Výši jednotlivých příspěvků zobrazuje tab. 3.2.

Tab. 3.2 Státní příspěvky k penzijnímu připojištění

Výše příspěvku účastníků	Výše státní podpory
100 až 199	50 + 40 % z částky nad 100 Kč
200 až 299	90 + 30 % z částky nad 200 Kč
300 až 399	120 + 20 % z částky nad 300 Kč
400 až 499	140 + 10 % z částky nad 400 Kč
500 a více	150 Kč

Zdroj: Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem

Jak bylo uvedeno výše, není penzijní připojištění podporováno ze strany státu pouze formou státních příspěvků, ale také určitou podobou **daňového zvýhodnění**. Tato daňová zvýhodnění jsou blíže popsána v zákoně č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů. Daňová úleva je poskytována jak jednotlivým účastníkům penzijního připojištění, tak také zaměstnavatelům, kteří na ně svým zaměstnancům přispívají. Pro jednotlivé účastníky platí, že si od základu daně ve zdaňovacím období mohou odečíst příspěvek v celkové výši max. 12 000 Kč. Samozřejmou podmínkou je uzavření smlouvy o penzijním připojištění se státním příspěvkem. Pro výpočet celkové částky, která tvoří daňovou úlevu platí, že od celkových zaplacených příspěvků za dané zdaňovací období se odečte částka 6 000 Kč. Nárok na daňovou úlevu má tedy ten, kdo zaplatí za zdaňovací období, kterým je kalendářní rok, více než 6 000 Kč, tedy 500 Kč měsíčně. Nejvyšší povolený odpočet činí 12 000 Kč a ten mohou uplatnit ti účastníci, jejichž souhrn zaplacených příspěvků činí ročně 18 000 Kč, platí tedy příspěvky ve výši 1 500 Kč měsíčně.

V případě zaměstnavatelů je od daně osvobozena platba v celkovém úhrnu nejvýše 24 000 Kč ročně jako příspěvek na penzijní připojištění se státním příspěvkem, která byla

⁶ Příspěvky se platí do konce kalendářního měsíce, na který se platí, nebo pokud se příspěvky platí dopředu na delší období, do konce prvního kalendářního měsíce tohoto období. Příspěvek účastníka se považuje za zaplacený do konce kalendářního měsíce, je-li příspěvek do konce kalendářního měsíce připsán na účet penzijního fondu u jeho depozitáře.

určena na účet jeho zaměstnance u penzijního fondu. Současně jsou stanoveny další nutné podmínky, které jsou uvedeny v § 6, písm. p) zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů.

3.3 *Analýza důchodového systému v ČR*

Výše popsané uspořádání důchodového systému v České republice je možné, a také vhodné, popsat také pomocí matematického aparátu. V rámci obou sledovaných oblastí existují mnohé charakteristiky, jež jsou sledovány pověřenými institucemi. V případě sociálního důchodového pojištění je to zejména Česká správa sociálního zabezpečení⁷. V případě penzijního připojištění je těchto úřadů, či asociací možno identifikovat více. Oblast penzijního připojištění byla před sjednocením dozoru nad kapitálovými trhy pod dohledem Ministerstva financí ČR, které eviduje dřívější statistiky, po sjednocení dohledu je trh dozorován a statisticky hodnocen Českou národní bankou a v neposlední řadě funguje v naší zemi také Asociace penzijních fondů ČR⁸. Prostřednictvím základních charakteristik a údajů, jež tyto agentury či úřady poskytují, je možné popsat oba sektory důchodového systému pomocí matematického a grafického aparátu, které mnohé vypoví o vývoji minulém a mohou pomoci odhadnout vývoj budoucí.

3.3.1 Sociální důchody

Při charakteristice sociálních důchodů je nutné brát v úvahu zejména celkový vývoj populace a také věkové složení obyvatelstva v současnosti, ale především pak jeho predikci do budoucna. Tyto údaje sledují zejména instituce, kterými jsou ČSSZ a Český statistický úřad (dále jen ČSU). Není to však pouze celkový počet obyvatelstva, ale je vhodné sledovat rovněž počet narozených a zemřelých osob, ze kterých se následně vyvozuje čistý přírůstek obyvatelstva. Za zmínku poté stojí také charakteristiky, které sledují, zda přírůstek

⁷ ČSSZ je největší a zcela výjimečnou finančně správní institucí státní správy ČR. Kromě důchodového a nemocenského pojištění má na starosti i lékařskou posudkovou službu. Plní také úkoly vyplývající z mezistátních úmluv o sociálním zabezpečení a podle koordinačních nařízení Evropské unie je styčným orgánem vůči zahraničním institucím pro peněžité dávky v nemoci a mateřství, důchody a peněžité dávky v případě pracovních úrazů a nemocí z povolání.

⁸ Asociace penzijních fondů ČR je dobrovolné zájmové sdružení právnických osob, zejména penzijních fondů, nadané právní subjektivitou, založené dne 25. června 1996. Základní posláním je následující koordinovat, zastupovat, hájit a prosazovat společné zájmy svých členů, propagovat myšlenku penzijního připojištění, působit jako poradenské a informační centrum a další.

obyvatelstva je důsledkem vývoje stavu obyvatelstva, či migrace. Výše uvedené charakteristiky, s výjimkou věkového složení, jsou zobrazeny v tabulce 3.3.

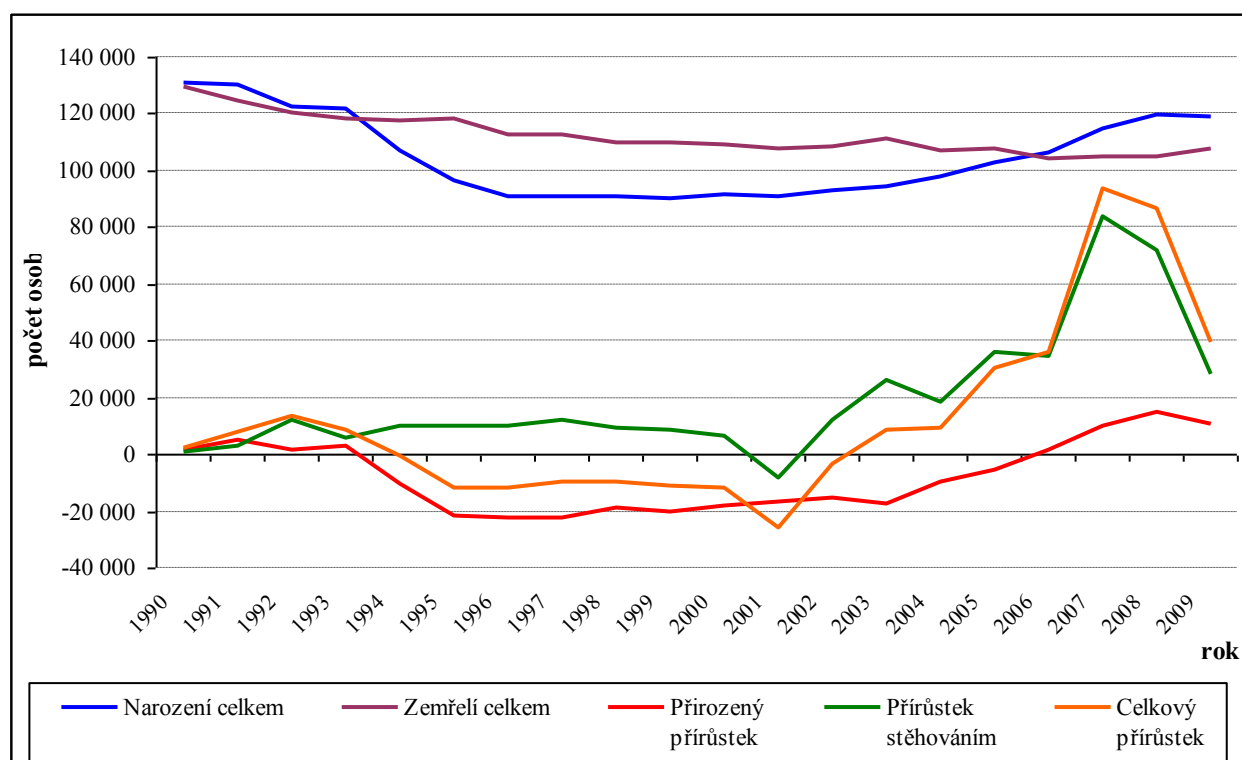
Tab. 3.3 Základní charakteristiky obyvatelstva

Rok	Střední stav obyvatelstva	Narození celkem	Zemřelí celkem	Přirozený přírůstek	Přírůstek stěhováním	Celkový přírůstek
1990	10 362 740	131 094	129 166	1 398	624	2 022
1991	10 308 682	129 850	124 290	5 064	2 876	7 940
1992	10 317 807	122 142	120 337	1 368	11 781	13 149
1993	10 330 607	121 470	118 185	2 840	5 476	8 316
1994	10 336 162	106 915	117 373	-10 794	9 942	-852
1995	10 330 759	96 397	117 913	-21 816	9 999	-11 817
1996	10 315 353	90 763	112 782	-22 336	10 129	-12 207
1997	10 303 642	90 930	112 744	-22 087	12 075	-10 012
1998	10 294 943	90 829	109 527	-18 992	9 488	-9 504
1999	10 282 784	89 774	109 768	-20 297	8 774	-11 523
2000	10 272 503	91 169	109 001	-18 091	6 539	-11 552
2001	10 224 192	90 978	107 755	-17 040	-8 551	-25 591
2002	10 200 774	93 047	108 243	-15 457	12 290	-3 167
2003	10 201 651	93 957	111 288	-17 603	25 789	8 186
2004	10 206 923	97 929	107 177	-9 513	18 635	9 122
2005	10 234 092	102 498	107 938	-5 727	36 229	30 502
2006	10 266 646	106 130	104 441	1 390	34 720	36 110
2007	10 322 689	114 947	104 636	9 996	83 945	93 941
2008	10 429 692	119 842	104 948	14 622	71 790	86 412
2009	10 491 492	118 667	107 421	10 927	28 344	39 271

Zdroj: Český statistický úřad, Obyvatelstvo, časové řady (www.czso.cz)

Jak je zřejmé z výše uvedené tabulky nemění se nijak výrazně počet obyvatel, žijících v České republice. Jeho hodnota se stabilně pohybuje, za období sledovaných dvaceti let, okolo průměrné hodnoty 10 301 707 obyvatel. Ke klesajícímu vývoji počtu obyvatel došlo především v období let 1995 - 2002, ale tento pokles nebyl nijak výrazný. Jak však dokládá hodnota celkového přírůstku, jedná se o období, kdy dosahovaly tyto hodnoty záporných čísel. Důvodem tohoto poklesu pak byl především přirozený přírůstek, který se pohyboval v relativně vysokých záporných číslech, což znamená, že celkový počet zemřelých byl mnohem vyšší, než počet nově narozených. Právě tento fakt je jedním z největších problémů do budoucna. Přesto je v posledních čtyřech letech přirozený přírůstek vykázován v kladných hodnotách. Tuto skutečnost však lze zčásti odůvodnit především tím, že se rodí děti silným ročníkům 80. let. Tyto ročníky byly pravděpodobně nejpočetnější, ale také poslední, které takto můžeme označit. Očekávaný vývoj tedy do budoucna nelze označit z hlediska přirozeného přírůstku za příliš příznivý. Vývoj základních charakteristik poté lépe dokládá následující graf 3.1.

Graf 3.1 Vývoj základních charakteristik populace ČR

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat Českého statistického úřadu

Jak je tedy patrné z grafu 3.1. dostal se přirozený přírůstek obyvatelstva do záporných hodnot především v období let 1994 – 2006, jak dokládají rovněž křivky celkového počtu narozených a zemřelých za stejné období. Tento pokles přirozeného přírůstku byl však do jisté míry kompenzován přírůstkem obyvatelstva způsobeného přistěhováním, což způsobilo, že hodnota celkového přírůstku nabývá záporných hodnot pouze za období let 1994 – 2002. Z grafu lze rovněž vyvodit, že největší nárůst osob způsobený přistěhováním, lze v České republice sledovat od roku 2002, jak dokládá skokový vývoj křivky přírůstku stěhováním. Největší počet přistěhovaných osob přitom lze evidovat v roce 2007, kdy dosáhl počtu 83 945 osob, což je téměř 13x více, než tomu bylo například v roce 2000, kdy se jednalo o pouhých 6 539 osob.

Mnohem důležitější je však charakteristika, která vypovídá o věkovém složení obyvatelstva. Pomocí ní lze lépe analyzovat oblast důchodového státního systému. V rámci této kategorie jsou rozlišovány věkové hranice, ze kterých můžeme odvodit jaký je poměr osob přispívajících do tohoto systému a kolik je naopak poživatelů dávek z tohoto systému. Rozložení obyvatelstva z hlediska věkových kategorií zobrazuje tabulka 3.4.

Tab. 3.4 Věkové složení obyvatelstva k 31.12.2009

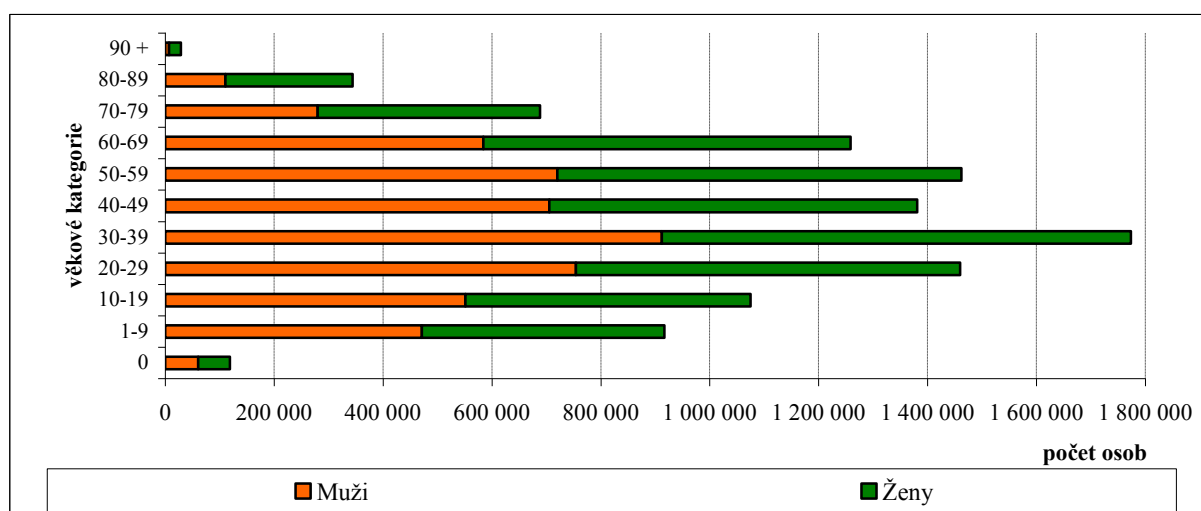
Věková hranice	Muži	Ženy	Celkem
0	60 494	58 115	118 609
1-9	471 040	445 856	916 896
10-19	551 376	523 480	1 074 856
20-29	754 486	705 175	1 459 661
30-39	911 847	861 621	1 773 468
40-49	705 799	675 000	1 380 799
50-59	720 446	741 995	1 462 441
60-69	584 452	674 025	1 258 477
70-79	279 809	408 750	688 559
80-89	110 614	233 847	344 461
90+	6 834	21 752	28 586
Celkem	5 157 197	5 349 616	10 506 813

Zdroj: Český statistický úřad, Obyvatelstvo, věkové složení obyvatelstva (www.czso.cz)

Podle výše uvedených údajů ke konci roku 2009 byla v České republice nejpočetnější skupina obyvatel mezi 30 – 39 lety, jedná se tedy o osoby v ekonomicky aktivním věku. Avšak v prvních pěti nejpočetnějších skupinách je ihned následovaly skupiny osob v rozmezí mezi 50 – 59 lety, 20 – 29 lety, 40 – 49 lety a 60 - 69 lety. V rámci těchto pěti skupin nelze ve třech případech zcela jasně stanovit jejich jednoznačné začlenění mezi ekonomicky aktivní osoby a spíše naopak, lze předpokládat, že do systému prozatím nepřispívají, anebo jsou přímo poživateli důchodů, či se jimi v nejbližších letech stanou. Tento trend lze sledovat jak u populace celkové, tak také v jejím členění na muže a ženy. Pokud bychom zjednodušeně předpokládali, že počet osob ekonomicky aktivních, kteří přispívají do systému, jsou osoby ve věku od 20 do 59 let, činí jejich celkový počet 6 076 369 osob, což představuje 57,83 % z celkové populace ke konci roku 2009. Naopak osoby ekonomicky neaktivní, které pobírají dávky ze systému, lze zjednodušeně označit za osoby ve věku od 60 let výše. Při zohlednění tohoto předpokladu je jejich celkový počet 2 320 083 osob, což představuje 22,08 %. Tyto předpoklady jsou však určitým zjednodušením skutečnosti, neboť mnohé osoby nelze v současnosti zařadit mezi ekonomicky aktivní, z důvodu studia, mnohdy až do věku 25 let a více. Naopak některé skupiny obyvatelstva mají nárok na důchod ve věku nižším, než je 60 let.

Podíl jednotlivých věkových skupin obyvatelstva je poté v grafické podobě znázorněn prostřednictvím grafu 3.2.

Graf 3.2 Věkové skupiny obyvatelstva k 31.12.2009

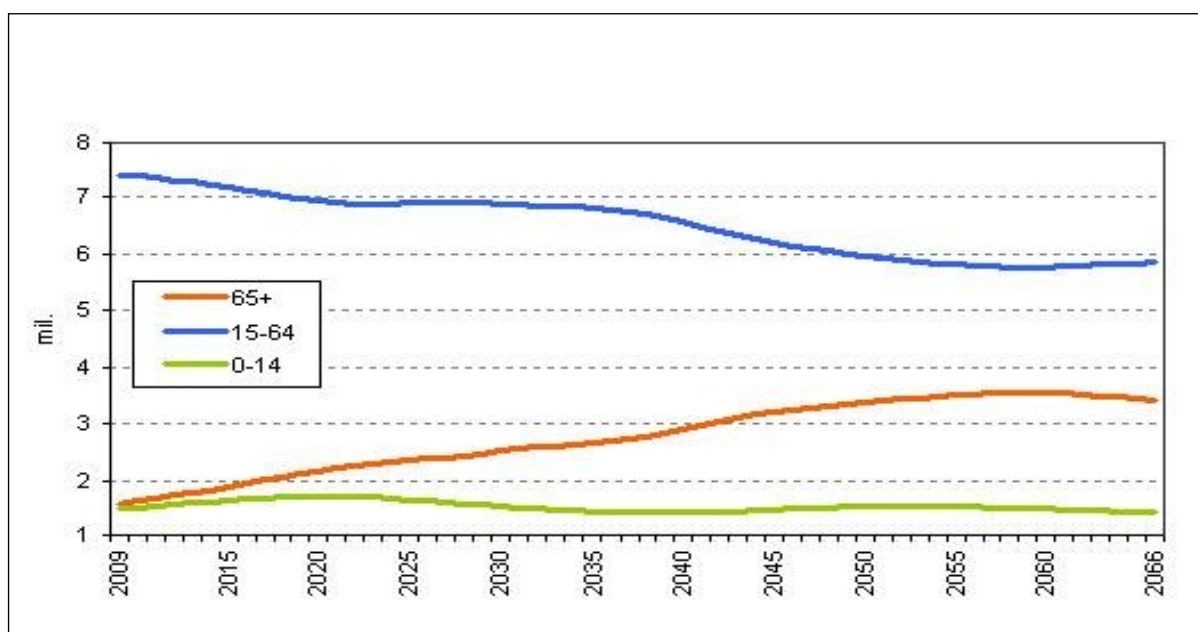
Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat Českého statistického úřadu

Rovněž v grafickém vyjádření je zcela zřejmé dominantní postavení skupiny obyvatel ve věku 30 – 39 let. Následující kategorie, v rámci výše uvedených pěti nejpočetnějších, jsou již mnohem vyváženější. Obecně lze rovněž říci, že v kategoriích do 49 let věku, je vyšší počet mužů, než žen a od 50 let výše je trend přesně opačný.

V rámci věkové kategorizace obyvatelstva je významná především predikce vývoje těchto skupin do budoucna. Na tyto předpovědi, z hlediska vývoje počtu obyvatelstva podle jednotlivých věkových kategorií, se zaměřuje především Český statistický úřad a predikce pravidelně uveřejňuje na svých internetových stránkách. Tyto budoucí odhady však nejsou pro český důchodový systém vůbec příznivé, neboť dokládají jeho neudržitelnost a neustále se zvyšující počet osob v ekonomiky neaktivním věku, jak dokládají následující grafy.

První graf 3.3, jež je zpracován a uveřejněn prostřednictvím Českého statistického úřadu, se týká predikce vývoje počtu obyvatel do roku 2066 podle hlavních věkových skupin.

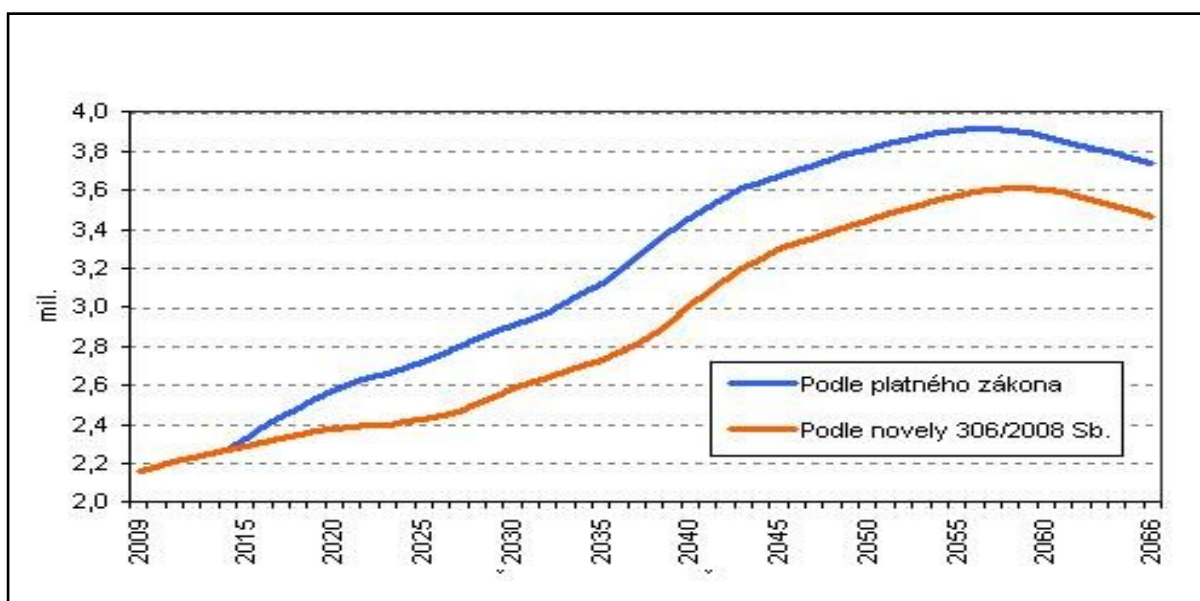
Graf 3.3 Očekávaný vývoj počtu obyvatel podle hlavních věkových skupin do roku 2066

Zdroj: Český statistický úřad, Projekce obyvatelstva ČR do roku 2065

Podle tohoto grafu je zřejmé, že počet osob do 14 let bude i v následujících letech relativně stálý a neměnný. Významné však je, že počet osob ekonomicky aktivních, tedy ve věku od 15 do 64 let, v čase klesá a naopak počet osob v postproduktivním věku, tedy od 65 let výše, roste. Tento fakt představuje enormní zátěž pro výplatu sociálních důchodů ze strany státu. Tuto skutečnost zcela jasně dokládá rovněž další graf 3.4, který uveřejňuje Český statistický úřad, zachycující odhadovaný počet obyvatel v projekci do roku 2066.

Graf 3.4 Odhad počtu osob s nárokem na starobní důchod do roku 2066

Zdroj: Český statistický úřad, Projekce obyvatelstva ČR do roku 2065

Podle odhadu (střední varianty) Českého statistického úřadu je zcela zřejmé, že počet osob s nárokem na starobní důchod se v příštích letech rapidně zvýší. Vymezení v rámci střední varianty přitom představuje jednu z forem zpracování Projekce obyvatelstva do roku 2065, kterou publikoval Český statistický úřad. Dalšími možnými variantními scénáři jsou poté nízká a vysoká varianta, které představují jakýsi pesimistický a optimistický návrh. V rámci stanovené varianty tedy lze pozorovat, že ačkoliv v poslední části sledovaného období dochází k mírnému poklesu, je rostoucí tendence křivky zcela nepopíratelná.

Sledováním vývoje oblasti důchodů je v ČR pověřena Česká správa sociálního zabezpečení. Podle údajů, které uveřejňuje je možné sledovat charakteristiky, jakými jsou celkový počet důchodců, počet vyplácených důchodů, ale také průměrná výše vyplácených důchodů apod.

První uvedenou charakteristikou, zobrazenou v tabulce 3.5, je celkový počet důchodců v České republice za období let 2007 – 2009 v členění na muže a ženy.

Tab. 3.5 Celkový počet důchodců v ČR

Důchody	2007			2008			2009		
	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem
Starobní	636 529	818 941	1 455 470	658 442	832 695	1 491 137	684 278	848 734	1 533 012
Invalidní ⁹	294 378	237 743	532 121	293 433	241 145	534 578	290 126	242 689	532 815
Vdovské a vdovecké	92 099	590 056	682 155	93 337	587 205	680 542	94 346	583 420	677 766
Sirotčí	22 140	27 275	49 415	21 253	26 501	47 754	20 680	26 118	46 798
Netypické	-	-	47 791	-	-	52 133	-	-	56 506
Celkem	1 045 146	1 674 015	2 766 952	1 066 465	1 687 546	2 806 144	1 089 430	1 700 961	2 846 897

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat ČSSZ

Jak je z tabulky patrné, není vývoj, v rámci všech sledovaných kategorií počtu důchodců, v čase zcela rovnoměrný. Jednoznačně rostoucí trend je pozorován především u poživatelů starobních a tzv. netypických důchodů. Naopak jednoznačně klesající trend, v rámci počtu důchodců, lze pozorovat u důchodů vdovských a vdoveckých, a rovněž u důchodů sirotčích. Počet poživatelů těchto důchodů ve sledovaném období každoročně klesá. Nerovnoměrný je poté vývoj z hlediska počtu invalidních důchodců. Podmínky pro přiznání jsou stanoveny zákonem a počet osob pobírajících příslušný důchod je poměrně kolísavý. Celkový počet invalidních důchodců v roce 2008 vzrostl, avšak v následujícím roce klesnul na hodnotu podobnou, jako byla evidovaná v roce 2006. Celkový počet důchodců,

bez ohledu na charakter vypláceného důchodu, ve sledovaném období roste. Lze tedy konstatovat, že ačkoliv je vývoj např. u vdovských, či vdoveckých, sirotčích, nebo invalidních důchodů opačný, nebo nejednoznačný, oproti důchodům starobním, jsou tyto změny natolik nepatrné, že je růst počtu osob pobírajících starobní důchod převyší a celkový počet důchodců v čase roste. Z této tabulky lze rovněž vyvodit, že počet žen, pobírajících důchod, převyšuje téměř ve všech typech vyplácených důchodů, počet mužů pobírajících důchod, s výjimkou invalidních důchodů. Tento fakt je však důsledkem také další charakteristiky a to věku dožití, který je mnohem vyšší u žen, než mužů. Tato skutečnost poté ovlivňuje především počet osob v důchodovém věku v případě starobních a vdovských, či vdoveckých důchodů. V případě invalidních a sirotčích důchodů je vývoj spíše individuální a nelze jej vysvětlit žádnou přidruženou charakteristikou.

Nejvyšší počet osob je poživatelů starobních důchodů. Druhou nejpočetnější skupinou jsou osoby pobírající vdovské a vdovecké důchody, avšak počet osob, kterým přísluší, je více než o polovinu nižší než u důchodů starobních. Následují osoby pobírající invalidní důchody, jejichž počet je obdobný jako v případě počtu poživatelů vdovských a vdoveckých důchodů. Ve srovnání s počtem důchodců, kterým náleží starobní důchod, je počet osob se sirotčím důchodem nízký.

Pokud navíc vezmeme v úvahu, že počet osob žijících na území České republiky k 31.12.2009 byl podle měření ČSU 10 491 492 osob, pak činil celkový počet osob se statutem důchodce 27,14 % obyvatel. Počet osob, kterým připadá starobní důchod pak činil 14,61 % obyvatel.

Z hlediska finančního vyjádření je však pro stát mnohem podstatnější s jakými celkovými výdaji se oblast sociálního důchodového systému pojí, než jaký je celkový počet důchodců v systému. Lze však odvodit zcela samozřejmou souvislost a to, že s rostoucím a relativně vysokým podílem celkového počtu osob v důchodu, budou celkové výdaje důchodového systému rovněž v čase rostoucí, přičemž jejich hodnota může být značně vysoká. Vývoj za období let 2004 – 2009 poté dokládá tab. 3.6.

Tab. 3.6 Výdaje vynaložené na výplatu důchodů (v tis. Kč)

Důchody	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Starobní	163 025 907	175 668 780	188 948 637	203 932 710	222 104 621	243 636 373
Invalidní ¹⁰	42 350 225	45 602 571	49 040 984	53 674 139	57 398 143	60 988 548
Vdovské a vdovecké	18 940 034	19 692 897	20 733 840	22 365 390	22 967 401	23 825 637
Sirotčí	2 566 898	2 683 649	2 740 414	2 903 845	3 065 809	3 254 125
Celkem	226 883 064	243 647 897	261 463 875	282 876 084	305 535 974	331 704 683

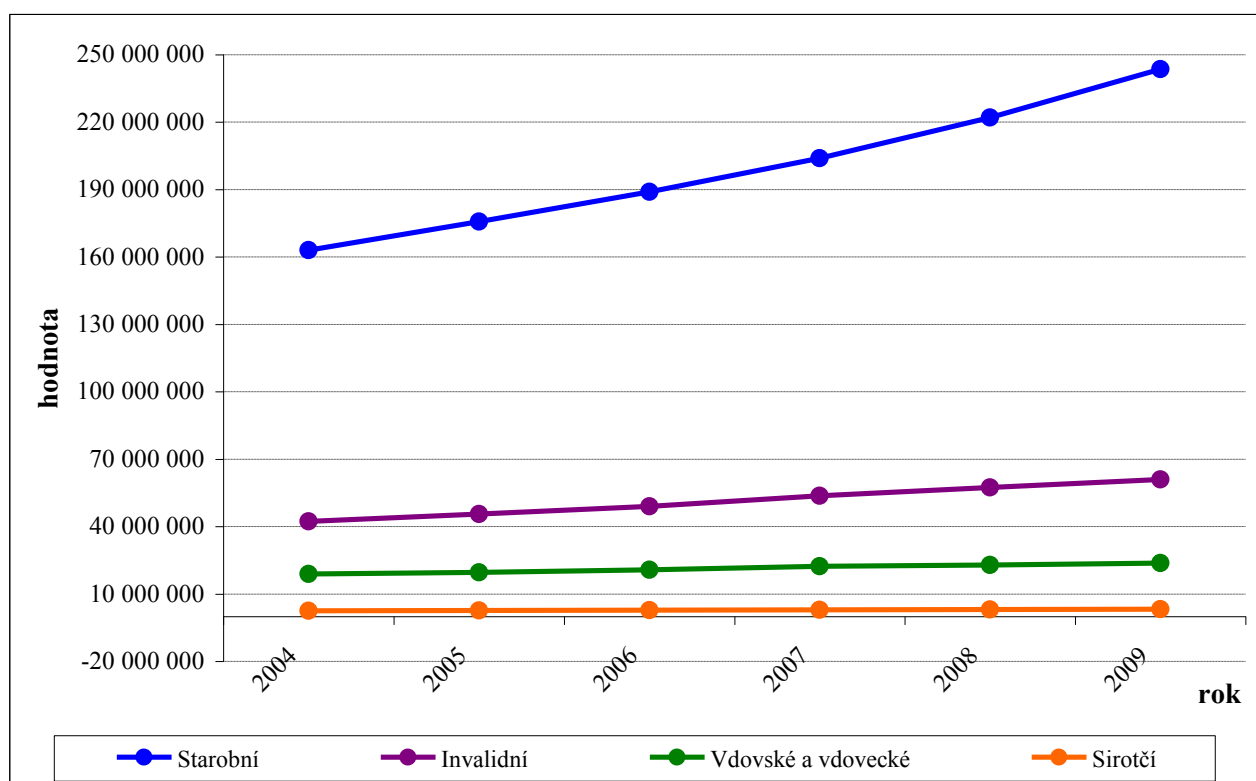
Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat ČSSZ

Jak je z tabulky patrné, nejsou částky, které jsou určeny na výplatu sociálních důchodů z hlediska státního rozpočtu, ze kterého jsou vypláceny, vůbec zanedbatelné. Například výdaje státního rozpočtu pro rok 2009 v České republice byly schváleny zákonem č. 475/2008 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2009 v celkové výši 1 152 101 697 tis. Kč. Pokud bychom poté hodnotu celkových výdajů na výplatu všech typů důchodů pro stejné období roku 2009 s touto hodnotou poměřili, zjistíme, že výdaje na výplatu důchodů představují 28,79 % z celkových výdajů, které představují výdajovou stránku rozpočtu ČR. Tato hodnota je velmi vysoká a je tedy zřejmé, že výplata důchodů poměrně značně ovlivňuje hospodaření celého státu.

Nejvyšší výdaje připadají, zcela samozřejmě, na výplatu starobních důchodů, z celkové částky pro rok 2009 na ně připadá až 73,45 %, což jsou téměř tři čtvrtiny hodnoty celkových výdajů. S ohledem na předpoklad rostoucího počtu důchodců v poměru k ekonomicky aktivním osobám, však není tento předpoklad příliš pozitivní. Druhou nejvýznamnější položkou jsou poté invalidní důchody, které se na celkových výdajích podílejí 18,39 %. Následují vdovské a vdovecké důchody, které se na celkových výdajích podílejí 7,18 %. Tyto dvě charakteristiky je vhodné poměřovat v souvislosti s předchozím uváděným počtem důchodců. Lze totiž upozorovat, že ačkoliv je vyšší celkový počet důchodců s vdovským, či vdoveckým důchodem, než osob s invalidním důchodem, je výdajová stránka přesně opačná. Z toho lze vyvodit zcela zřejmé a to, že hodnota vyplácených invalidních důchodů je mnohem vyšší, než hodnota důchodů vyplácená v podobě vdovských, či vdoveckých. Poslední zmiňované, sirotčí důchody, se poté podílejí na celkových výdajích necelým jedním procentem, konkrétně 0,98 %. Ve sledovaném období je poté také patrný rostoucí trend výdajů, který zobrazuje graf 3.5.

¹⁰ Položka zahrnuje jak plné, tak částečné invalidní důchody.

Graf 3.5 Vývoj výdajů na výplatu jednotlivých důchodů

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat ČSSZ

Z hlediska občanů je asi nejpodstatnější finanční charakteristikou průměrná výše vyplácených starobních důchodů. Jelikož je někdy důchod jediným zdrojem příjmů důchodců, je jeho výše pro ně velmi citlivým tématem. Průměrná hodnota starobních důchodů za období let 2004 – 2009 je zobrazena v tab. 3.7.

Tab. 3.7 Průměrná výše vyplácených starobních důchodů (v Kč)

Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Muži	8 133	8 662	9 157	9 784	10 715	11 175
Ženy	6 600	7 030	7 431	7 938	8 784	9 133
Průměr	7 270	7 744	8 187	8 747	9 638	10 045

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat ČSSZ

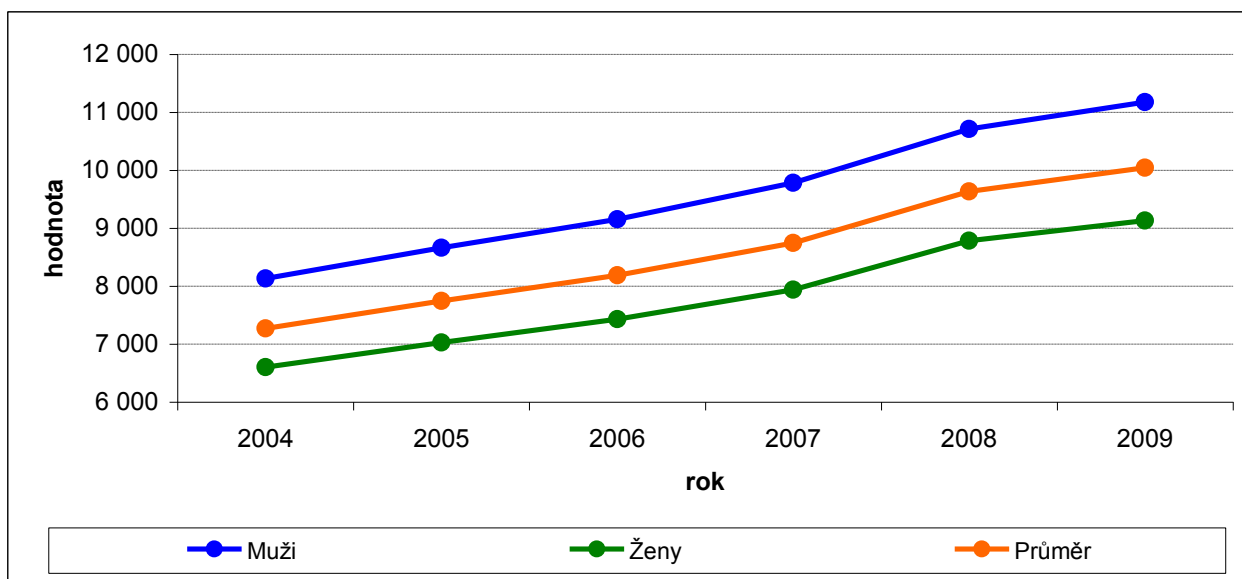
Výše vyplácených starobních důchodů v čase zcela nepopíratelně roste. Jedním z důvodů může být také tzv. valorizace důchodů¹¹. Nezbytnost růstu výše vyplácených důchodů však také souvisí s neustále rostoucími životními náklady všech osob, tedy také osob

¹¹ Jedná se zhodnocování, či zvyšování hodnoty vyplácených důchodů. Je nutná z důvodu existence určitého rozporu, mezi důchody, jejich charakter je statický a mezi dynamickým vývojem platů, mezd, cen či vývoje ekonomiky. Valorizace je upravena v zákoně o důchodovém pojištění, kde jsou stanoveny podmínky, kdy je k valorizaci přistoupeno.

v důchodu. Aby byl zachován jejich životní standard je nutné vyplácené důchody každoročně zvyšovat. Tempo růstu výše průměrné hodnoty starobního důchodu poté zobrazuje graf 3.5.

Z tabulky však lze vyvodit také další charakteristiky, než pouze rostoucí tendenci průměrných důchodů. Je z ní rovněž patrné, že vyplácené důchody jsou vyšší v případě mužů, než žen. Tato skutečnost je způsobena zpravidla jejich rozdílným platebním ohodnocením v době ekonomické aktivity. Lze zajisté nalézt mnoho důvodů, proč je výše vyplácených důchodů takto rozdílná, ale pro jednotlivce je podstatné především to, že tato skutečnost je realitou. Například v roce 2009 představuje průměrná hodnota důchodu, který je vyplacen ženě pouze 81,73 % průměrného důchodu, který připadne muži. Obdobně můžeme říci, že průměrná částka starobního důchodu, která připadne v roce 2009 muži dosahuje 111,25 % hodnoty průměrné výše vypláceného důchodu.

Graf 3.5 Vývoj průměrné hodnoty vyplácených starobních důchodů

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat ČSSZ

Jak je z grafu patrné, je tempo růstu důchodů pro ženy, muže i průměrnou výši bez výrazných změn, či skoků. Tempo je poměrně stálé a stabilní a v rámci stanovených skupin prakticky totožné.

3.3.2 Penzijní připojištění

Sledování charakteristik spojených s oblastí penzijního připojištění není příliš snadné. Tato oblast totiž nedisponuje natolik dlouhým vývojem, jako je tomu například u sociálních důchodů. Je navíc postaveno na dobrovolném charakteru, což znamená, že je vývoj ovlivněn

především znalostí, ochotou, ale také finančními možnostmi jednotlivých občanů. Přestože je oblast penzijního připojištění výrazně podporována ze strany státu, je pouze na jednotlivcích, zda se pokusí zajistit na své stáří také částečnou svépomocí. Oblast penzijního připojištění prošla ve své, poměrně krátké, historii významnými změnami v oblasti jeho spravování. Z počátku byla správa a statistické spravování dat pod záštitou Ministerstva financí ČR, resp. Úřadu státního dozoru v pojišťovnictví a penzijním připojištění. Následně od 1. dubna 2006 na základě zákona č. 57/2006 Sb., o změně zákonů v souvislosti se sjednocením dohledu nad finančním trhem, však tyto funkce přešly na Českou národní banku. Zároveň funguje v rámci penzijního připojištění Asociace penzijních fondů ČR. Všechny tyto instituce sledují, či sledovaly, základní charakteristiky spojené s penzijním připojištěním, avšak mnohdy ne zcela jednotným způsobem. Z tohoto důvodu je hodnocení dané oblasti velmi často náročným a ne zcela jednoduchým úkolem.

V současné době funguje v rámci trhu s penzijním připojištěním v České republice deset penzijních fondů. Jejich výčet spolu se základními charakteristikami je uveden v tabulce 3.8.

Tab. 3.8 Penzijní fondy působící na území ČR k 1.1.2011

Název fondu	Adresa	Email / WWW	IČO
AEGON Penzijní fond, a.s.	Na Pankráci 26/322 140 00 Praha 4	vasedotazy@aegon.cz http://www.aegon.cz	27916430
Allianz penzijní fond, a.s.	Ke Štvanici 656/3 186 00 Praha 8	penz-fond@allianz.cz http://www.allianz.cz/penzijni fond	25612603
AXA penzijní fond a.s.	Úzká č.p.8/488 602 00 Brno-město	info@axa.cz http://www.axa.cz	61859818
ČSOB PF Progres, a. s. člen skupiny ČSOB	Radlická 333/150 150 57 Praha 5	csobpfprogres@csob.cz http://www.csobpf.cz	60917776
ČSOB PF Stabilita, a. s. člen skupiny ČSOB	Radlická 333/150 150 57 Praha 5	csobpfstabilita@csob.cz http://www.csobpf.cz	61859265
Generali penzijní fond a.s.	Bělehradská 132 120 84 Praha 2	penzijni.fond@generali.cz http://www.generalipf.cz	63998475
ING Penzijní fond, a.s.	Nádražní 25 150 00 Praha 5	klient@ingpf.cz http://www.ing.cz	63078074
PF České pojišťovny, a.s.	Truhlářská 1106/9 110 00 Praha 1	pfcp@pfcp.cz http://www.pfcp.cz	61858692
PF České spořitelny, a.s.	Poláčkova 1976 140 21 Praha 4	pfcs@pfcs.cz http://www.pfcs.cz	61672033
PF Komerční banky, a.s.	Lucemburská 7/1170 130 00 Praha 3	pf-kb@pf-kb.cz http://www.pfkb.cz	61860018

Zdroj: Asociace penzijních fondů, O nás, Seznam členů (www.apfcr.cz)

Jak je z tabulky patrné, působí v současnosti na našem území 10 penzijních fondů. Jedná se relativně nízký počet v porovnání s počátky penzijního připojištění na našem území, kdy v roce 1994 zde působilo 44 penzijních fondů. Vzhledem k vývoji a současné podobě penzijního připojištění je však tento počet zcela dostačující. Mnohdy se jedná o penzijní fondy, které spadají pod velkou pojišťovaci, či bankovní společnost, čímž klientům poskytují záruku důvěry.

Z důvodu dobrovolnosti tohoto pilíře penzijního systému je jednou ze základních charakteristik stanovení počtu účastníků, respektive jejich rozložení v rámci působících penzijních fondů. Podle charakteristik publikovaných Asociací penzijních fondů ČR je počet účastníků ke konci roku 2009 uveden v tabulce 3.9.

Tab. 3.9 Počet účastníků v jednotlivých fondech

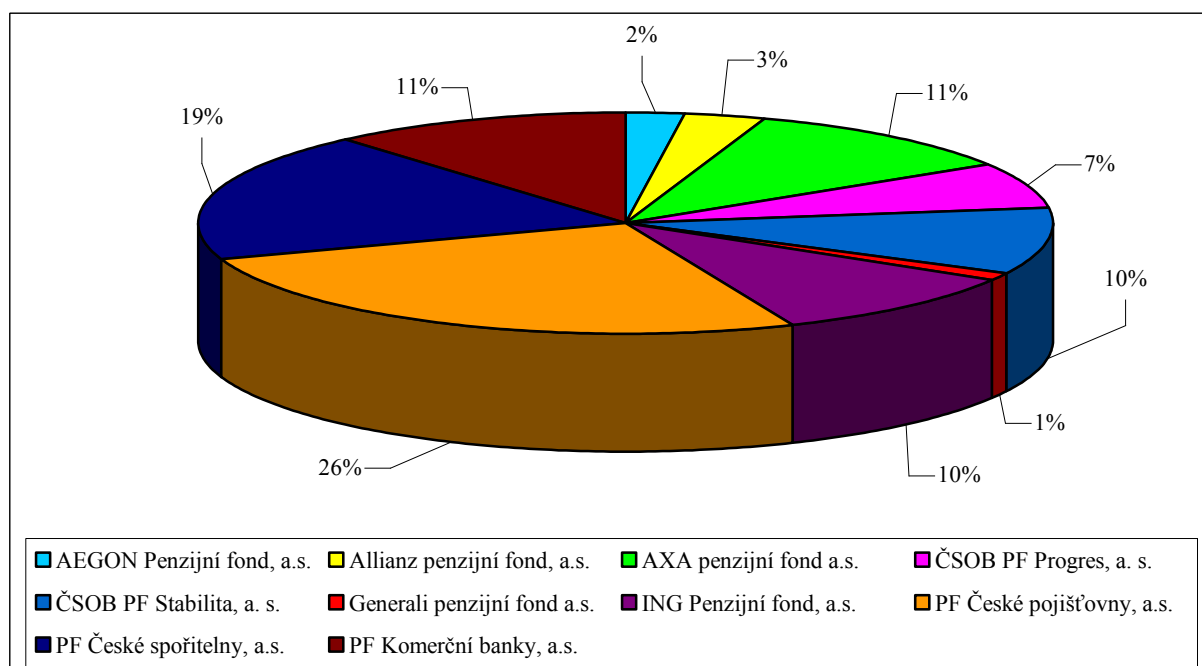
Penzijní fond	Počet účastníků
AEGON Penzijní fond, a.s.	97 283
Allianz penzijní fond, a.s.	135 956
AXA penzijní fond a.s.	479 242
ČSOB PF Progres, a. s.	296 921
ČSOB PF Stabilita, a. s.	424 933
Generali penzijní fond a.s.	47 531
ING Penzijní fond, a.s.	442 259
PF České pojišťovny, a.s.	1 160 915
PF České spořitelny, a.s.	833 512
PF Komerční banky, a.s.	498 168
Celkem	4 416 720

Zdroj: Vlastní zpracování na základě údajů APF ČR

Jak je patrné z výše uvedené tabulky, účastní se k 31.12.2009 na penzijním připojištění více než 4 miliony osob v České republice. Jelikož je pro tento produkt určeno ze zákona určité věkové omezení, není příliš vhodné poměřovat počet účastníků s celkovým počtem obyvatel. Celkový počet obyvatel k 31.12.2009, který činí 10 506 813 obyvatel, je nutné upravit na osoby ve věkovém rozmezí 18 – 60 let. Počet osob v této věkové kategorii činí ke konci roku 2009 celkem 6 486 296 osob. Na základě této skutečnosti lze konstatovat, že na penzijním připojištění se účastní cca 68 % obyvatel. Tuto hodnotu nelze označit jednoznačně za nízkou. V ideální podobě by však spořil na důchod každý občan, který může být systému penzijního připojištění účastný. Pokud bychom navíc přijali předpoklad, že bude k penzijnímu připojištění zahrnuta také skupina obyvatel ve věku nad 60 let, poté je celkový počet obyvatel 8 659 802. V tomto případě by se na penzijním připojištění účastnilo pouhých

51 % obyvatel. Tato hodnota je již velmi nízká, ale zároveň může znamenat potenciální možnost rozvoje do budoucna vhodnou reklamou a podporou tohoto produktu. Je však rovněž potřebné uvědomit si, že určitá část populace není natolik finančně zdatná, aby se snažila postarat touto formou o své finanční zajištění ve stáří a zároveň určité části obyvatel to nedovolí jejich finanční situace. Z výše uvedené tabulky lze rovněž vyvozovat závěry o oblíbenosti jednotlivých penzijních fondů podle počtu účastníků, které sdružují. V grafické podobě jsou podíly zobrazeny v grafu 3.6.

Graf 3.6 Počet účastníků penzijního připojištění u jednotlivých fondů

Zdroj: Vlastní zpracování na základě údajů APF ČR

V rámci penzijních fondů, které fungují na našem území zaujímá dominantní postavení PF České pojišťovny, jehož podíl je více než čtvrtinový. Mezi další fondy, s poměrně významným počtem účastníků, patří PF České spořitelny (19 %), PF Komerční banky a AXA penzijní fondy (oba 11 %), či ING Penzijní fond a ČSOB PF Stabilita (oba 10 %). Zbylé penzijní fondy dosahují hodnot nižších než deset procent.

Další důležitou charakteristikou je věkové zastoupení občanů, kteří si spoří na svůj důchod. V ideální podobě by si lidé měli spořit na důchod od doby, kdy začnou disponovat vlastními finančními prostředky v rámci svých pracovních činností. Lze tedy předpokládat, že spoření se týká osob od 18, resp. 25 let věku a výše. Věkovou skladbu účastníků v letech 2005 – 2009 zobrazuje tabulka 3.10.

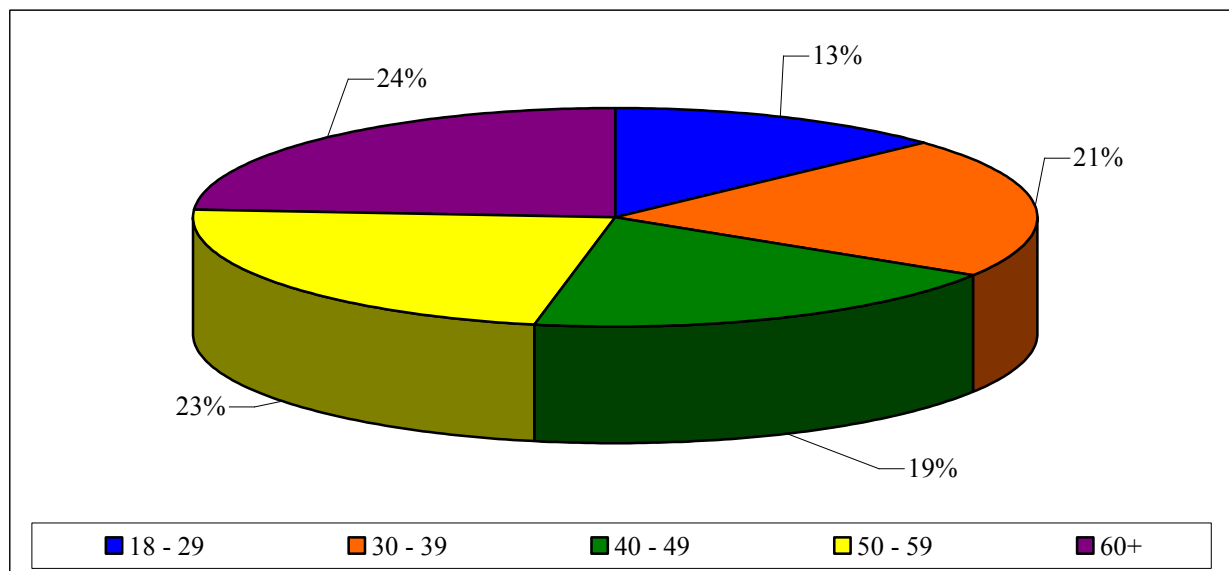
Tab. 3.10 Věkové složení účastníků PP

Rok Věk	2005		2006		2007		2008		2009	
	%	počet osob (tis.)	%	počet osob (tis.)	%	počet osob (tis.)	%	počet osob (tis.)	%	počet osob (tis.)
18 - 29	11,63	381,93	12,60	454,99	12,63	500,40	12,70	545,47	13,00	581,10
30 - 39	18,35	602,61	19,09	689,34	19,98	791,61	20,60	884,77	21,00	938,70
40 - 49	21,50	706,06	20,46	738,81	19,74	782,10	19,20	824,64	19,00	849,30
50 - 59	28,38	932,00	26,91	971,72	25,31	1 002,78	24,20	1 039,39	23,00	1 028,10
60+	20,14	661,40	21,38	772,03	22,32	884,32	23,40	1 005,03	24,00	1 072,80

Zdroj: Vlastní zpracování na základě údajů APF ČR

Jak je tedy z tabulky patrné největší podíl osob, které se zapojují do penzijního připojištění představují osoby od 60 let věku a výše. Rozdíl mezi touto a druhou nejpočetnější skupinou je však relativně malý a činí pouze hodnotu 1 p.b., resp. 44,70 tisíc obyvatel. V pořadí třetí skupinou, z hlediska počtu osob, jsou obyvatelé mezi 30 – 39 lety, následuje kategorie 40-49 let a nejméně početná je skupina osob mezi 18 – 29 lety. Z tabulky lze rovněž vypočítat, že počet osob zastoupených ve všech věkových kategoriích v čase roste, což dokládá rostoucí trend počtu účastníků penzijního připojištění. Jedinou výjimku z tohoto trendu představuje rok 2009 a kategorie osob mezi 50 – 59 lety, kdy počet osob jednorázově klesne. Grafickou podobu rozložení věkových skupin v roce 2009 zobrazuje graf 3.7.

Graf 3.7 Věkové složení účastníků PP v roce 2009

Zdroj: Vlastní zpracování na základě údajů APF ČR

Z grafického vyjádření je patrné, že rozložení mezi jednotlivými věkovými kategoriemi je relativně rovnoměrné. Všechny sledované věkové skupiny se blíží,

nebo přesahují poměr 20 %, jedinou výjimkou jsou osoby mezi 18 – 29lety. Je však nutné říci, že u těchto osob nelze jednoznačně stanovit, zda se jedná o osoby ekonomicky aktivní, nebo v rámci ní převládá skupina ekonomicky neaktivních – studentů. Osoby starší než 30 let jsou zpravidla již finančně zajištěné a jsou proto schopné myslet také na své zaopatření do budoucna, resp. na stáří. Osoby mladší než 30 let představují v roce 2009 pouze 13 % všech účastníků penzijního připojištění. Přestože tato hodnota není zcela zanedbatelná a lze tedy říci, že rovněž mladí lidé myslí na svou budoucnost. Bylo by však do budoucna vhodné, aby zapojení mladých lidí bylo mnohem výraznější. Vzhledem k současné situaci v oblasti důchodového systému by bylo vhodné, aby míra zajištění se na důchodový věk vlastní iniciativou, byla co nejvyšší.

Jak již bylo uvedeno v teoretické části platí jednotliví účastníci penzijním fondům vlastní příspěvky na připojištění. Ty mohou být dále navýšeny o příspěvky zaměstnavatelů, třetích osob, státní příspěvky a zároveň jsou tyto prostředky zhodnocovány jednotlivými fondy. Vývoj všech těchto položek za období let 2007 – 2009 poté zobrazuje tabulka 3.11.

Tab. 3.11 Příspěvky účastníků (v mil. Kč)

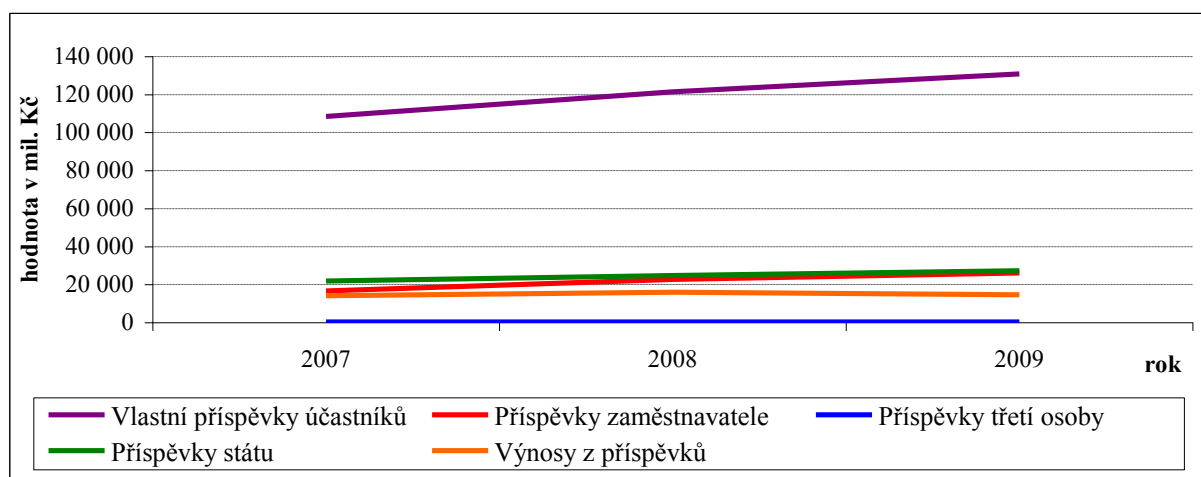
Příspěvky	2007	2008	2009	Tempo růstu 2008/2007	Tempo růstu 2009/2008
Vlastní příspěvky účastníků	108 485	121 403	130 887	11,91%	7,81%
Příspěvky zaměstnavatele	16 682	22 704	26 180	36,10%	15,31%
Příspěvky třetí osoby	257	361	367	40,47%	1,66%
Příspěvky státu	21 872	24 703	27 289	12,94%	10,47%
Výnosy z příspěvků	14 202	16 025	14 597	12,84%	-8,91%

Zdroj: Vlastní zpracování na základě údajů MF ČR

Z tabulky je zřejmé, že položky příspěvků mají v čase rostoucí tendenci. Pouze u položky výnosů z těchto příspěvků lze zaznamenat jednorázový pokles v roce 2009. Tato skutečnost znamená pokles oproti předchozímu roku o téměř 9 %. Nejvyšší hodnoty dosahují vlastní příspěvky účastníků, přičemž jejich výše je oproti ostatním značně dominantní. Druhým nejvýznamnějším příspěvkem je příspěvek státu na který existuje zákonný nárok, při splnění zákonem a fondem stanovených podmínek. Odvíjí se od výše vlastních příspěvků, a proto je jeho rostoucí trend poměrně snadno zdůvodnitelný. Velmi pozitivní je však výše zaměstnavatelských příspěvků, které v roce 2009 dosahují prakticky hodnoty příspěvků státních. Je velmi příznivé, že se zaměstnavatelé stále více angažují v této formě podpory svých zaměstnanců. Příspěvky třetích osob poté hrají spíše doplňkový charakter, v rámci celkové hodnoty prostředků penzijního připojištění. V případě

výnosů z příspěvku lze v období mezi lety 2007 a 2008 sledovat jejich rostoucí hodnotu, avšak v roce následujícím došlo k poklesu. Ačkoliv je toto vysvětlení často používáno, lze určitou míru zapříčinění připsat globální finanční krizi. Výnosy jednotlivých finanční instrumentů se v tomto období propadly, a také fondy byly donuceny k mnohem méně rizikovému umisťování prostředků, které je však rovněž méně výnosné. Přesto tento pokles není nijak radikální, jak dokazuje graf č. 3.8, který zobrazuje vývoj příspěvků v čase.

Graf 3.8 Vývoj hodnoty příspěvků v penzijním připojištění

Zdroj: Vlastní zpracování na základě údajů MF ČR

Jak tedy dokládá grafické zobrazení, ani pokles výnosů z příspěvků nebyl nijak významný, či skokový. Všechny položky se vyvíjejí poměrně stabilním tempem. Největší tempo růstu, lze podle grafického vyjádření, pozorovat u vlastních příspěvků účastníků, přičemž toto tempo je v celém období rostoucí. Lze zde rovněž pozorovat stále se snižující rozdíl mezi příspěvky státu a zaměstnavatelů, který se stává ke konci sledovaného období prakticky nepostřehnutelný.

Poslední sledovaná charakteristika se zabývá hodnocením penzijních fondů. Tyto fondy lze hodnotit v rámci různých charakteristik, ať již podle počtu účastníků, podle velikosti příspěvků, velikosti aktiv, anebo podle výše zhodnocení, což zajistné nejvíce ocení samotní účastníci penzijního připojištění. Ačkoliv v předchozích letech působilo na trhu s penzijním připojištěním větší množství penzijních fondů, je hodnocení za sledované období let 1995 – 2009 orientováno pouze na současně fungující penzijní fondy. Vývoj zhodnocení, které fondy poskytovaly svým účastníkům, je zobrazen v tabulce 3.12.

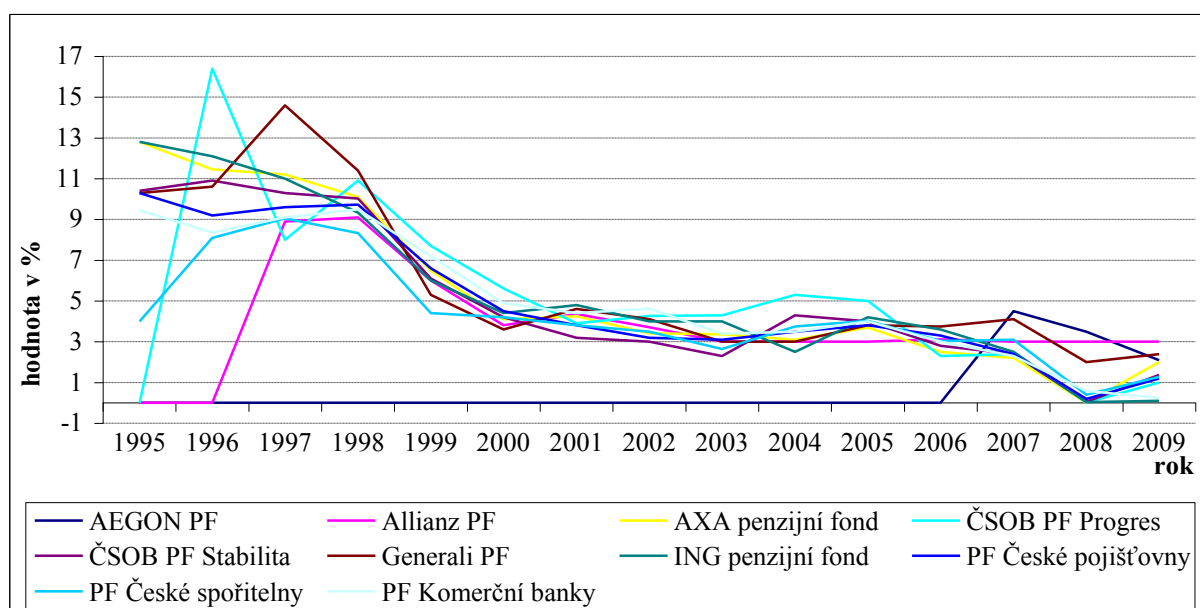
Tab. 3.12 Zhodnocení prostředků účastníků penzijního připojištění (v %)

Název PF	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
AEGON PF	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	4,50	3,5	2,10
Allianz PF	-	-	8,90	9,10	6,00	3,80	4,36	3,71	3,00	3,00	3,00	3,11	3,00	3,00	3,00
AXA penzijní fond	12,80	11,45	11,20	10,10	6,50	4,10	4,25	3,41	3,36	3,10	3,70	2,50	2,20	0,00	2,00
ČSOB PF Progres	0,00	16,40	8,00	10,90	7,70	5,62	3,90	4,26	4,30	5,30	5,00	2,30	2,40	0,02	1,00
ČSOB PF Stabilita	10,40	10,90	10,30	10,02	6,10	4,20	3,20	3,00	2,30	4,30	4,00	2,80	2,40	0,05	1,37
Generali PF	10,30	10,61	14,60	11,40	5,30	3,60	4,60	4,10	3,00	3,00	3,81	3,74	4,10	2,00	2,40
ING penzijní fond	12,80	12,10	11,00	9,34	6,00	4,40	4,80	4,00	4,00	2,50	4,20	3,60	2,50	0,04	0,10
PF České pojišťovny	10,30	9,20	9,60	9,72	6,60	4,50	3,80	3,20	3,10	3,50	3,80	3,30	2,40	0,20	1,20
PF České spořitelny	4,00	8,10	9,05	8,33	4,40	4,20	3,80	3,50	2,64	3,74	4,03	3,04	3,10	0,40	1,28
PF Komerční banky	9,44	8,36	9,10	9,50	7,20	4,89	4,40	4,63	3,40	3,50	4,00	3,00	2,30	0,58	0,24
Celkem	7,00	8,71	9,18	8,84	5,58	3,93	3,71	3,38	2,91	3,19	3,55	2,74	2,89	0,98	1,47

Zdroj: Asociace penzijních fondů, Vybrané ekonomické ukazatele (www.apfcr.cz)

Jak je patrné z výše uvedené tabulky, je zhodnocení v rámci sledovaného období v jednotlivých fondech poměrně dosti odlišné, a může tedy představovat jedno z významných kritérií při výběru penzijního fondu. Nejvyššího zhodnocení bylo dosahováno v období do roku 1997 a to především fondy Generali PF, AXA penzijní fond (dříve Winterthur penzijní fond, a.s.), ING penzijní fond (dříve Průmyslový penzijní fond, a.s.) a ČSOB Stabilita (dříve Českomoravský PF, a.s), jejichž zhodnocení dosahovalo hodnot přesahujících hranici 10 %. Od roku 1999 je vývoj zhodnocení v rámci jednotlivých fondů již poměrně stabilní a nedochází k nijak významným odchylkám mezi fondy. K určitému poklesu však dochází v roce 2008 a také v následujícím roce 2009, kdy jak již bylo řečeno, ovlivňovala oblast finančních trhů globální finanční krize. Ta se dotkla také penzijních fondů, které v tomto období ztratily nemalé finanční prostředky. V roce 2009 jsou rovněž patrné poměrně významné rozdíly mezi fondy. Nejvyšší zhodnocení nabízí Allianz penzijní fond s 3 % a nejnižší poté ING penzijní fond s 0,1 %. Rozdíl mezi těmito fondy tedy představuje 2,9 p.b. O dva roky dříve, tedy v roce 2007 činilo nejvyšší zhodnocení 4,5 % u AEGON penzijního fondu a nejnižší 2,2 % u AXA penzijního fondu. Ačkoliv absolutní rozdíl činí 2,3 p. b., rozdíl je více než patrný. Přesto vývoj nelze obecně označit za špatný, nebo dobrý v rámci jednotlivých fondů, ale dalo by se říci, že je poměrně srovnatelný v čase, jak dokládá vývojový graf 3.9.

Graf 3.9 Vývoj zhodnocení účastnických příspěvků

Zdroj: Vlastní zpracování na základě údajů APF ČR

Jak je tedy z grafu patrné významnou odchylku ve vývoji zhodnocení účastnických příspěvků zaznamenal ČSOB PF Progres v roce 1996 a Generali penzijní fond v roce 1997. V těchto letech penzijní fondy dosahovaly relativně vyššího zhodnocení než fondy ostatní. Ve zbývajících sledovaných obdobích je již vývoj poměrně obdobný. Ačkoliv zhodnocení, které jednotlivé fondy nabízejí není stejné, trend vývoje je zachován v rámci určitých hranic.

Jednotlivé penzijní fondy tvoří ve svém souhrnu trh s penzijním připojištěním. Na počátku sledovaného období dosahoval trh s penzijním připojištěním průměrného zhodnocení ve výši 7 % a v čase se tato hodnota dokonce zvyšovala, a to až do roku 1998. V roce následujícím dosahovalo zhodnocení za celý trh ještě výše přesahující 5 %, avšak následující roky jsou charakteristické výrazným poklesem míry zhodnocení účastnických příspěvků. Nejhorším obdobím, z hlediska zhodnocení vkladů, byl rok 2008, který byl obecně poznamenán negativním vývojem na finančních trzích i celých ekonomik jednotlivých států. Pro rok 2009 je však patrný opětovný růst výše zhodnocení, ačkoliv dosahuje pouze 16 % hodnoty, která byla na trhu patrná v roce 1997.

4 Model stárnoucího obyvatelstva a jeho aplikace

Model stárnoucího obyvatelstva je do určité míry zjednodušeným modelem, který se zabývá udržitelností stávající podoby důchodového systému v České republice. Dává do vzájemné souvislosti příjmovou a výdajovou stránku systému, se zaměřením na starobní důchody, jako nejvýznamnější položky vyplácené v rámci sociálních důchodů. Aplikace tohoto modelu přináší pouze zjednodušenou odpověď na otázku, zda vůbec, nebo dokdy může stávající systém fungovat a kdy je potřebné uvažovat o změně. Jedná se tedy o prvotní hodnocení důchodového systému, který může být dále hodnocen, zkoumán či analyzován pomocí rozšířených metod a modelů.

4.1 Základní předpoklady modelu

Jak již bylo uvedeno výše, model se zakládá na určitých zjednodušujících předpokladech.

Prvním z nich je, že se výpočty soustředí na hodnoty *pouze starobních důchodů*, jako podstatné položky vyplácených důchodů. Zároveň na tento starobní důchod má nárok každý obyvatel České republiky po splnění stanovených podmínek (viz 3. kapitola této práce). Další vyplácené důchody, jako jsou invalidní, vdovské či vdovecké nebo sirotčí, jsou podmíněny značně specifickými podmínkami a netýkají se všech osob.

Model se zabývá *příjmovou a výdajovou stránkou důchodového systému*. Příjmovou stránku přitom představují osoby ekonomicky aktivní, které do systému přispívají prostřednictvím odvodu pojištění na důchodovou politiku. Výdajovou stránku charakterizují vyplácené důchody, v tomto případě tedy konkrétně výdaje na výplatu starobních důchodů.

Posledním, ale neméně významným zjednodušením je *absence hodnoty minulých zůstatků*. Lze předpokládat, že jednotlivé osoby nemají jako svůj jediný příjem pouze starobní důchod. Většina osob si během svého života různou formou spoří a v okamžiku, kdy se stanou poživateli starobního důchodu, disponují určitou částkou peněžních zůstatků. Od této skutečnosti je však nutné, pro stanovení modelu stárnoucího obyvatelstva, abstrahovat. Důvodem je především skutečnost, že tyto disponibilní zůstatky jednotlivých osob sou velmi obtížné kvantifikovatelné a to zejména z důvodu odlišného způsobu jejich získání. Prostředky evidované na spořicíh účtech, penzijním připojištění apod. jsou do jisté míry zjištělné. V podmínkách České republiky je však velmi časté také tzv. „ukládání peněz

do slavníku“. To znamená, že některé osoby, a to především starší věkové skupiny, si finanční prostředky uchovávají ve svých domácnostech.

4.2 Obecná formulace modelu

Jak bylo uvedeno výše, model se zabývá příjmovou a výdajovou stránkou důchodového systému v dané zemi. Jedná se tedy o příjmy tohoto systému a výdaje plynoucí z něj k jednotlivým subjektům. Stanovení těchto hodnot probíhá na základě níže stanovených matematických vztahů.

4.2.1 Příjmová stránka systému

Příjmovou stránku systému lze charakterizovat jako odvody jednotlivých osob prostřednictvím srážek ze mzdy na státní důchodovou politiku. V jakémkoliv okamžiku lze tedy stanovit tuto hodnotu jako součin:

- *počtu zaměstnaných*, kteří platí pojištění a jsou tedy hlavním zdrojem příjmů,
- *nominálních mezd* těchto osob, z níž se stanoví výše odvodu do systému,
- *výše sazby penzijního pojistného*, která je určena zákonem a
- *koeficientu zastoupení starobních důchodů na celkově vyplácených důchodech*.

Pro potřeby matematického vyjádření příjmů důchodového systému v daném roce PDS_t bude nadále počet zaměstnaných v daném roce značen jako PZ_t , výše nominální mzdy v daném roce NM_t , sazba penzijního pojistného v daném roce jako PS_t a koeficient zastoupení starobních důchodů na celkových vyplácených důchodech v daném roce jako KZ_t .

Výsledná rovnice za použití výše uvedených proměnných tedy dostává výslednou podobu vztahu 4.1.

$$PDS_t = PZ_t \cdot NM_t \cdot PS_t \cdot KZ_t. \quad (4.1)$$

Jak bylo uvedeno v předpokladech modelu, je v případě příjmové stránky abstrahováno od hodnoty minulých zůstatků jednotlivých osob. V případě, že by tato hodnota

byla zjistitelná, a tedy započitatelná do modelu, bylo by nutné přičíst k výsledné rovnici sumarizovanou hodnotu těchto zůstatků.

4.2.2 Výdajová stránka systému

Výdajovou stránku charakterizuje, při dodržení výše uvedených podmínek, výplata starobních důchodů ze sociálního systému dané země. V jakémkoliv okamžiku je tedy tato hodnota stanovena jako součin:

- *počtu vyplácených starobních důchodů,*
- *výše mzdy, ze kterých se stanoví výše důchodu a*
- *zákonem určeného podílu starobního důchodu na mzdě určené pro výpočet tohoto důchodu.*

Pro potřeby matematického vyjádření výdajů důchodového systému v daném čase VDS_t bude nadále počet vyplácených starobních důchodů v daném roce označován jako VD_t , výše mzdy určené pro stanovení důchodu v daném roce MV_t a zákonem určený podíl starobního důchodu na mzdě určené pro výpočet důchodu v daném roce jako MP_t .

Při využití výše uvedeného značení proměnných bude mít výsledná rovnice určující hodnotu výdajů ze státního systému podobu vztahu 4.2.

$$VDS_t = VD_t \cdot MV_t \cdot MP_t. \quad (4.2)$$

4.2.3 Rovnováha systému

Obecně lze rovnováhu určit jako vzájemnou rovnost dvou stran. V tomto případě je tedy podmínka rovnováhy splněna tehdy, pokud se hodnota příjmů rovná výsledné hodnotě výdajů. V matematickém vyjádření se jedná o rovnost mezi příjmovou a výdajovou stranou, tedy mezi vzorci 4.1 a 4.2.

Podmínku rovnováhy tedy lze z matematického hlediska vyjádřit jako výslednou rovnici, která má podobu vztahu 4.3, resp. 4.4.

$$PDS_t = VDS_t \quad (4.3)$$

$$PZ_t \cdot NM_t \cdot PS_t \cdot KZ_t = VD_t \cdot MV_t \cdot MP_t. \quad (4.4)$$

4.3 Vstupní data

Plnohodnotná vstupní data jsou základním předpokladem k získání odpovídajícího modelu. Jednotlivé hodnoty je potřebné získat z věrohodných zdrojů, která obsahují data za stejné časové období. Největším poskytovatelem údajů je v případě České republiky zejména Český statistický úřad. V případě problematiky důchodového zabezpečení jsou data, jež nesleduje ČSÚ dále zjišťována prostřednictvím České správy sociálního zabezpečení, která poskytuje roční přehled o své činnosti a to ve výročních zprávách a statistických ročenkách. Hodnoty některých dat jsou veřejně dostupné pouze do roku 2008, jiná jsou dostupná i pro rok 2009 a některá, ačkoliv nejmenší skupina dat, jsou již také za rok 2010. Vzhledem k nutnosti zachování stejné časové řady pro všechna vstupní data bylo zvoleno k dalšímu sledování a analýze období šestnácti let a to za roky 1993 – 2008.

Vstupní data potřebná pro výpočet modelu byla zjišťována ve spojitosti s dříve stanovenými rovnicemi příjmů a výdajů důchodového systému.

První definovanou hodnotou je *celkový počet zaměstnaných osob*. Jedná se tedy o hodnotu počtu osob, která je vyjádřena v tisících osobách, jež jsou výdělečně činné, ať se jedná o osoby samostatně podnikající, či osoby v pracovním poměru. Tyto údaje poskytuje v poměrně dlouhých časových řadách Český statistický úřad, přičemž hodnoty lze zjistit za období let 1993 – 2010, viz Příloha č. 2, resp. tabulka 4.1. Vývoj tohoto ukazatele v čase není zcela rovnoměrný. Má spíše kolísavý charakter, který je způsoben především nerovnoměrným zastoupením počtu osob v jednotlivých generacích a rovněž ekonomickým vývojem a podmínkami v České republice. V jednotlivých letech lze spatřovat střídání silných generací s těmi slabými. Po roce 2003 je například patrný nárůst počtu zaměstnaných osob, což může být do jisté míry důsledkem zapojení silného ročníku osmdesátých let do pracovního procesu. Počet zaměstnaných osob je však také do jisté míry ovlivňován úrovní a charakterem vývoje ekonomiky. Pokud stát nezajistí odpovídající podmínky pro zapojení osob do pracovního procesu, lze předpokládat, že určité skupiny se budou tomuto zapojení vyhýbat, mladí lidé budou hledat uplatnění v jiných zemích s lepšími podmínkami apod. Není tedy možné určit zcela jednoznačně trend vývoje tohoto ukazatele do budoucna. Lze však předpokládat, že bude nejspíše stagnovat, či klesat. Důvodem je především zapojování nepříliš početně silného ročníku devadesátých let, a také poměrně nepříznivý vývoj na pracovním trhu i ekonomiky České republiky, jako celku.

Dalším údajem potřebným pro stanovení modelu je hodnota průměrné *nominální mzdy v ekonomice*. Jedná se hodnotu průměrnou, roční, nominální a vyjádřenou v Kč, připadající na jednu osobu. Hodnoty nominálních mezd jsou uveřejňovány prostřednictvím Českého statistického úřadu za období let 1993 – 2010, viz Příloha č. 2, resp. tabulka 4.1. Trend vývoje tohoto ukazatele je, na rozdíl od předchozího, poměrně stabilní. Hodnota nominální mzdy v čase roste stabilním tempem. Tuto skutečnost lze vysvětlit v souvislosti s každoročním nárůstem životních nákladů jednotlivých osob. V souvislosti s růstem životních nákladů obyvatel by měly růst také jejich příjmy, aby se jednotlivci nedostali pod hranici chudoby. Lze tedy předpokládat, že tento rostoucí trend bude zachován i nadále a nominální mzdy v čase porostou.

V pořadí třetí je *sazba penzijního pojistného*. Její hodnota je stanovena zákonem a představuje v procentním vyjádření určenou částku, která je sražena z příjmů jednotlivců a odváděna na státní důchodovou politiku. Představuje částku, kterou jednotlivec přispívá v průběhu svého aktivního života na penzijní systém. V samotné podstatě tím vytváří prostředky, které by měly být určeny na jeho důchod. Jelikož je však systém postaven na PAYG principu mezigenerační solidarity, jsou tyto prostředky využity na výplatu důchodů současným poživatelům. Sazba penzijního pojistného byla stanovena zákonem č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení pro roky 1993 – 1995 ve výši 27,2 %. Od roku 1996 je hodnota jednotná ve výši 26 % a řídí se zákonem č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění. Hodnota sazby penzijního pojistného je v současnosti velmi často diskutovaným tématem, zejména v souvislosti s budoucím vývojem. Je jedním z prostředků úpravy penzijního systému, který je uvažován do budoucna. Vzhledem k současným diskusím a jednáním lze předpokládat, že současná podoba pojistného nejspíš nebude zachována. Při stanovení dalších podmínek je jednou z nejčastěji diskutovaných variant ta, že se sazba rozčlení a její určitá část, nejspíše hodnota 3 p.b., bude ukládána na soukromé penzijní připojištění u jednotlivých penzijních fondů. Ke konečnému schválení doposud nedošlo, existují však různé návrhy, které budou ještě dále diskutovány. Proto je hodnocení výše pojistného do budoucna značně nejistým krokem.

Posledním údajem na příjmové stránce systému je tzv. *koeficient zastoupení starobních důchodů na celkových vyplacených důchodech*. Pro stanovení tohoto koeficientu je potřebné získat dvě skupiny samostatných dat. Tou první je hodnota celkových vyplacených důchodů a následně počet vyplacených starobních důchodů. Po zjištění těchto dat je možno stanovit, jaký je tento koeficient zastoupení starobních důchodů. Data potřebná pro výpočet jsou získána opět prostřednictvím Českého statistického úřadu, ze Statistických

ročenek za jednotlivé roky a jsou udávána v tisících. Data jsou dostupná za období let 1993 – 2009, viz Příloha č. 2, resp. tabulka 4.1. Hodnota počtu vyplacených celkových i starobních důchodů v čase poměrně stabilně roste. Podstatný je však především koeficient, vyjadřující jejich vzájemný vztah, který se za sledované období pohybuje v hranici mezi 58 – 62 %. Jeho hodnota v čase rovněž roste, až na výjimky, které představovaly roky 1997 a 2002, kdy procentní část výrazněji poklesla. Ve zbylých sledovaných období je však trend spíše rostoucí. Největší nárůst je poté patrný za období let 2003 – 2009. To pouze dokládá rostoucí počet poživatelů starobního důchodu v České republice, jak potvrzují mnohé analýzy stavu obyvatelstva. Tento trend bude pravděpodobně zachován také do budoucna. To znamená, že počet osob v důchodovém věku bude růst.

První charakteristickou na výdajové stránce je *počet vyplácených starobních důchodů*. Tato hodnota již byla zjišťována pro předchozí data a lze tedy pouze zopakovat, že data jsou získána prostřednictvím Českého statistického úřadu za období let 1993 – 2009, jsou udávána v tisících, viz Příloha č. 2, resp. tabulka 4.1. Vývoj počtu starobních důchodů v čase je poměrně stabilní a trend lze označit za rostoucí. Zároveň lze říci, že tento trend by měl být zachován také do následujících období.

Dalšími údaji potřebnými pro sestavení modelu je *výše mzdy určené pro stanovení důchodu*. Tato hodnota není v rámci Českého statistického úřadu, ani České správy sociálního zabezpečení, či jiné instituce zveřejňována. Proto bylo potřebné přistoupit k samostatného výpočtu prostřednictvím pomocného propočtu. K tomuto pomocnému výpočtu lze využít poměru mezi starobním důchodem a mzdou, využívanou k výpočtu. Tato charakteristika je navíc rovněž využívána v modelu a jedná se o zákonem určený podíl starobního důchodu na mzdě určené pro výpočet důchodu. Tato charakteristika je obecně dostupná a zveřejňovaná prostřednictvím Českého statistického úřadu. Dále je nutné zjistit hodnoty průměrného vypláceného starobního důchodu. Tyto hodnoty jsou sledovány rovněž Českým statistickým úřadem, jsou dostupné za období let 1993 – 2008 v ročním vyjádření a uváděna v Kč, viz Příloha č. 2, resp. tabulka 4.1. Pokud tedy využijeme zpětného převodu a vydělíme tento průměrný důchod podílem starobního důchodu na mzdě určené pro výpočet důchodu, výsledkem je právě stanovení hodnoty základny, která se využívá pro stanovení výše starobní penze. Vývoj jednotlivých charakteristik je odlišný. Výše průměrného starobního důchodu v čase, poměrně stabilním tempem, roste. Naopak hodnota zákonem určeného podílu starobního důchodu na mzdě určené pro výpočet důchodu v čase spíše klesá, i když toto tempo lze označit za poměrně nízké. Hodnota mzdy, která je tedy stanovená jako základ

pro výpočet starobního důchodu, v čase roste, stálým tempem. Je stanovena v ročním vyjádření, v celých Kč.

Poslední potřebná data pro sestavení modelu jsou již jednou zmiňované hodnoty *zákonem určeného podílu starobního důchodu na mzdě určené pro výpočet důchodu*. V krátkosti se tedy jedná o data zveřejňovaná Českým statistickým úřadem za období let 1993 – 2008. Jsou stanovena v procentním vyjádření a v čase mají spíše mírně klesající charakter.

Souhrnné hodnoty, které jsou potřebné pro stanovení vstupních dat modelu jsou uvedeny v příloze č. 2 této práce, včetně pomocných údajů. Výsledná vstupní data, která budou nadále využívána v modelu jsou poté zobrazena v tab. 4.1.

Tab. 4.1 Vstupní data

Rok	Příjmy důchodového systému				Výdaje důchodového systému		
	PZ (tis. osob)	NM (Kč)	PS (%)	KZ (%)	VD (tis.)	MV (Kč)	MP (%)
1993	4 873	70 848	27,2	59,47	1 815	69 804	47
1994	4 927	84 048	27,2	59,39	1 812	82 676	44,4
1995	4 963	99 684	27,2	59,24	1 811	98 027	43,8
1996	4 972	117 900	26	59,17	1 806	116 221	43,5
1997	4 937	129 624	26	58,71	1 813	128 212	45,3
1998	4 866	141 612	26	59,07	1 859	140 314	45,9
1999	4 764	153 564	26	59,39	1 891	151 965	45,2
2000	4 732	163 128	26	59,78	1 919	161 864	44,2
2001	4 728	177 000	26	59,91	1 935	175 631	43,4
2002	4 765	190 932	26	59,53	1 921	188 414	43,5
2003	4 733	202 860	26	59,55	1 933	201 071	42,2
2004	4 707	216 300	26	59,82	1 965	214 584	40,6
2005	4 764	227 280	26	60,02	1 985	225 708	41,1
2006	4 828	241 896	26	60,33	2 024	240 600	40,8
2007	4 922	259 452	26	60,67	2 061	258 324	40,6
2008	5 002	281 160	26	61,14	2 102	279 015	40,2

Zdroj: Vlastní zpracování na základě údajů ČSU, ČSSZ

Tato výsledná data jsou nadále využita pro aplikaci modelu stárnoucího obyvatelstva, který hodnotí udržitelnost a využitelnost stávajícího systému důchodového pojištění v České republice.

4.4 Výsledek aplikace modelu

Na základě vstupních údajů uvedených v tabulce 4.1 a s využitím vzorců 4.1 a 4.2 je aplikován model stárnoucího obyvatelstva pro Českou republiku za období let 1993 – 2008. V případě tzv. dokonalého systému, by dosažené výsledky odpovídaly stavu, který zobrazuje vzorec 4.3. Dalšími možnými variantami je, že příjmy budou vyšší než výdaje, tedy systém bude v přebytku a tento stav je považován za pozitivní. Negativní hodnocení poté představuje takový stav, kdy jsou výdaje vyšší než příjmy a systém vykazuje deficitní hospodaření. V tomto případě lze jednoznačně říci, že daný systém je nesprávně nastavený a pokud tento deficit v čase neúměrně roste, za nadále neudržitelný. V tomto případě totiž příjmy, které do systému odvádějí osoby ekonomicky aktivní nedokáží pokrýt potřeby osob pobírajících starobní důchod. Zároveň je v tomto případě nutné zohlednit také fakt, že ve zjednodušeném modelu je počítáno pouze s důchody starobními. Pokud bychom tedy opětovně přihlíželi k faktu, že ze stejného systému jsou vypláceny rovněž důchody invalidní, vdovské a vdovecké, nebo sirotčí, může být výsledná hodnota ještě vyšší, především na výdajové stránce.

Celkový postup a výsledky, jichž bylo dosaženo, jsou pro svou relativní rozsáhlost uvedeny v příloze č. 3 této práce. Dále tedy budou využívány pouze výsledné hodnoty k dalšímu hodnocení. Tyto výsledné hodnoty jsou uvedeny v tabulce 4.2.

Tab. 4.2 Výstupní data (tis. Kč)

Rok	Příjmy DS	Δ PDS	Výdaje DS	Δ VDS	Saldo	Kumulativní saldo
1993	55 850 465,78	-	-59 546 520,00	-	-3 696 054,22	-3 696 054,22
1994	66 891 888,51	19,77 %	-66 514 896,00	11,70 %	376 992,51	-3 319 061,71
1995	79 712 186,26	19,17 %	-77 757 096,00	16,90 %	1 955 090,26	-1 363 971,45
1996	90 188 411,91	13,14 %	-91 304 136,00	17,42 %	-1 115 724,09	-2 479 695,54
1997	97 678 878,27	8,31 %	-105 299 040,00	15,33 %	-7 620 161,73	-10 099 857,27
1998	105 828 990,20	8,34 %	-119 727 036,00	13,70 %	-13 898 045,80	-23 997 903,07
1999	112 969 710,11	6,75 %	-129 889 008,00	8,49 %	-16 919 297,89	-40 917 200,96
2000	119 972 054,45	6,20 %	-137 292 936,00	5,70 %	-17 320 881,55	-58 238 082,51
2001	130 338 967,30	8,64 %	-147 493 440,00	7,43 %	-17 154 472,70	-75 392 555,22
2002	140 810 682,27	8,03 %	-157 445 160,00	6,75 %	-16 634 477,73	-92 027 032,95
2003	148 664 169,74	5,58 %	-164 018 916,00	4,18 %	-15 354 746,26	-107 381 779,21
2004	158 331 318,56	6,50 %	-171 096 480,00	4,32 %	-12 765 161,44	-120 146 940,65
2005	168 979 521,90	6,73 %	-184 080 960,00	7,59 %	-15 101 438,10	-135 248 378,74
2006	183 186 355,57	8,41 %	-198 505 824,00	7,84 %	-15 319 468,43	-150 567 847,18
2007	201 443 742,83	9,97 %	-216 058 752,00	8,84 %	-14 615 009,17	-165 182 856,35
2008	223 583 927,50	10,99 %	-235 768 728,00	9,12 %	-12 184 800,50	-177 367 656,84

Zdroj: Vlastní výpočty

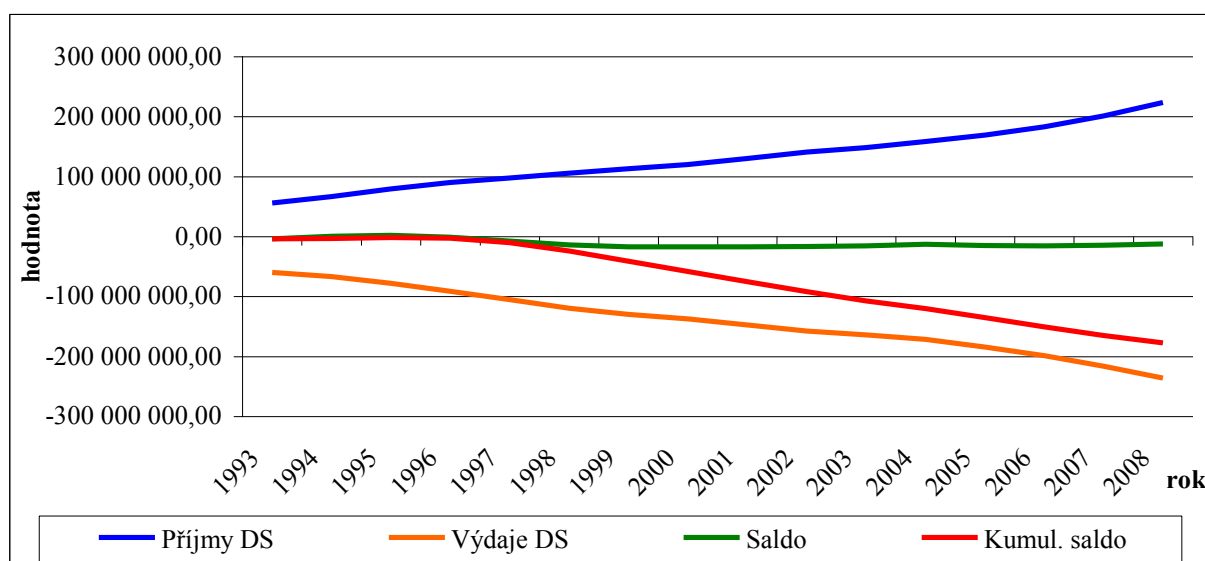
Tabulka zobrazuje vývoj celkových příjmů důchodového systému, jeho výdajů, hodnotu salda, tedy rozdílu mezi příjmy a výdaji a navíc také kumulativní saldo. Výsledné hodnoty jsou rovněž doplněny o tempa růstu příjmů a výdajů systému pro jednodušší hodnocení vývoje v čase.

Jak je tedy z výsledků zřejmé, ve sledovaném šestnáctiletém období systém pouze ve dvou letech vykazoval přebytek, a to konkrétně v letech 1994 a 1995. S ohledem na předchozí výsledky však ani tento vývoj neposunul kumulativní saldo do kladných hodnot. V těchto letech lze pozorovat jako v jediných dvou, poměrně vysoký rozdíl mezi tempy růstu příjmů a výdajů, kdy příjmy poměrně významně převyšují tempo růstu výdajů. Tento jev lze pozorovat i v dalších letech, jako jsou například roky 2000 – 2004 nebo 2006 – 2008, avšak rozdíl v těchto obdobích je spíše minimální, a ačkoliv tempo růstu příjmů převyšuje tempo růstu výdajů, ve výsledné hodnotě jsou výdaje mnohem vyšší a systém dosahuje záporných hodnot. V letech 1994 a 1995 došlo na straně příjmů zejména k nárůstu počtu zaměstnaných osob a také relativně výraznému zvýšení jejich nominálních mezd. Na straně výdajů pro tyto roky došlo především k poklesu počtu vyplácených důchodů a také k poklesu minimálního podílu důchodu na mzdách. Ačkoliv je však systém v tomto období v kladných číslech, je rozdíl mezi hodnotou příjmů a výdajů poměrně minimální.

Jak je však zřejmé z hodnocení modelu jako celku je systém značně nevyvážený a hodnoty ztrát, kterých dosahuje v čase rostou vysokým tempem. Pokud bychom vývoj systému omezili pouze na 16 sledovaných let a abstrahovali tedy od předchozího zůstatku systému, jeho ztráta na konci období by dosahovala 177 367 656,84 tis. Kč. Tato ztráta je velmi značná a může ohrožovat finanční stabilitu státu, který musí výplatu důchodů dotovat ze státního rozpočtu.

Pro jasnější vyjádření vývoje daných položek v čase je sestavena jeho grafická podoba, jak dokládá graf 4.1.

Graf 4.1 Vývoj základních položek důchodového systému

Zdroj: Vlastní zpracování

Jak je tedy z grafické podoby zřejmé, hodnota celkových příjmů a výdajů systému se vyvíjí v poměrně stabilním a podobném tempu. Hodnota výdajů navíc, až na výjimky na počátku období, převyšuje hodnotu příjmů. Z toho dále plyne negativní vývoj salda těchto položek. Jak je patrné z křivky celkového salda, je systém především v posledním období stabilně ve ztrátové oblasti. Vývoj je však v čase poměrně stabilní a výrazně nekolísá. Nejvýznamnější položkou je však hodnota kumulativního salda, tedy jeho souhrnné podoby za sledované období, které velmi prudce roste. Z toho lze vyvodit jediný závěr, a tím je stále se zvyšující zadluženost systému, která se v průběhu času pouze prohlubuje.

Na základě souhrnného hodnocení modelu lze současnou podobu důchodového systému označit za velmi nevyváženou, ztrátovou a do budoucna neudržitelnou. Představuje pro stát silné finanční zatížení a hrozí do budoucna potenciální krizí.

4.5 Modifikovaná podoba modelu

Jak již bylo několikrát zmiňováno, je v rámci daného modelu porovnávána hodnota příjmů a výdajů důchodového systému. Česká správa sociálního zabezpečení sleduje a zveřejňuje hodnoty výdajů vynaložených na starobní důchody. Tyto hodnoty jsou v rámci Statistických ročenek zjistitelné od roku 1996 do roku 2009. Modifikovaná podoba modelu tedy počítá s hodnotou výdajové stránky podle výstupu zveřejněného touto institucí. Tato podoba modelu rovněž umožňuje zhodnocení správnosti sestavení modelu předchozího.

Je však nutné zredukovat hodnocené období na výše zmiňované roky 1996 – 2009. Příjmy jsou přitom zachovány v podobě používané v předchozím modelu. Důvodem je, že příjmy související s důchodovým systémem veřejně k dispozici nejsou.

Základní hodnotící předpoklady jsou naprosto totožné s předchozím modelem. Za výchozí je považována rovnováha, která je prezentována vzorcem 4.3. Kladně lze hodnotit stav, kdy příjmy převyšují výdaje a naopak. Rovněž je nutno přihlédnout k faktu, že model se soustředí na oblast starobních důchodů. Výsledky jsou rovněž poměrně rozsáhlé, v celé podobě jsou tedy uvedeny v příloze č. 4, a pozornost je nadále věnována pouze výsledkům, jichž bylo dosaženo, jak dokládá tab. 4.3.

Tab. 4.3 Výstupní data s použitím hodnot ČSSZ (tis. Kč)

Rok	Příjmy DS	Výdaje ČSSZ	Δ VDS (ČSSZ)	Saldo	Kumulativní saldo
1996	90 188 411,91	-85 063 170,00	-	5 125 241,91	5 125 241,91
1997	97 678 878,27	-104 198 248,00	22,50 %	-6 519 369,73	-1 394 127,82
1998	105 828 990,20	-114 605 484,00	9,99 %	-8 776 493,80	-10 170 621,62
1999	112 969 710,11	-123 666 158,00	7,91 %	-10 696 447,89	-20 867 069,51
2000	119 972 054,45	-130 932 093,00	5,88 %	-10 960 038,55	-31 827 108,06
2001	130 338 967,30	-140 656 510,00	7,43 %	-10 317 542,70	-42 144 650,76
2002	140 810 682,27	-150 772 339,00	7,19 %	-9 961 656,73	-52 106 307,50
2003	148 664 169,74	-156 272 738,00	3,65 %	-7 608 568,26	-59 714 875,75
2004	158 331 318,56	-163 025 907,00	4,32 %	-4 694 588,44	-64 409 464,20
2005	168 979 521,90	-175 668 780,00	7,76 %	-6 689 258,10	-71 098 722,29
2006	183 186 355,57	-188 948 637,00	7,56 %	-5 762 281,43	-76 861 003,73
2007	201 443 742,83	-203 932 710,00	7,93 %	-2 488 967,17	-79 349 970,90
2008	223 583 927,50	-222 104 621,00	8,91 %	1 479 306,50	-77 870 664,39

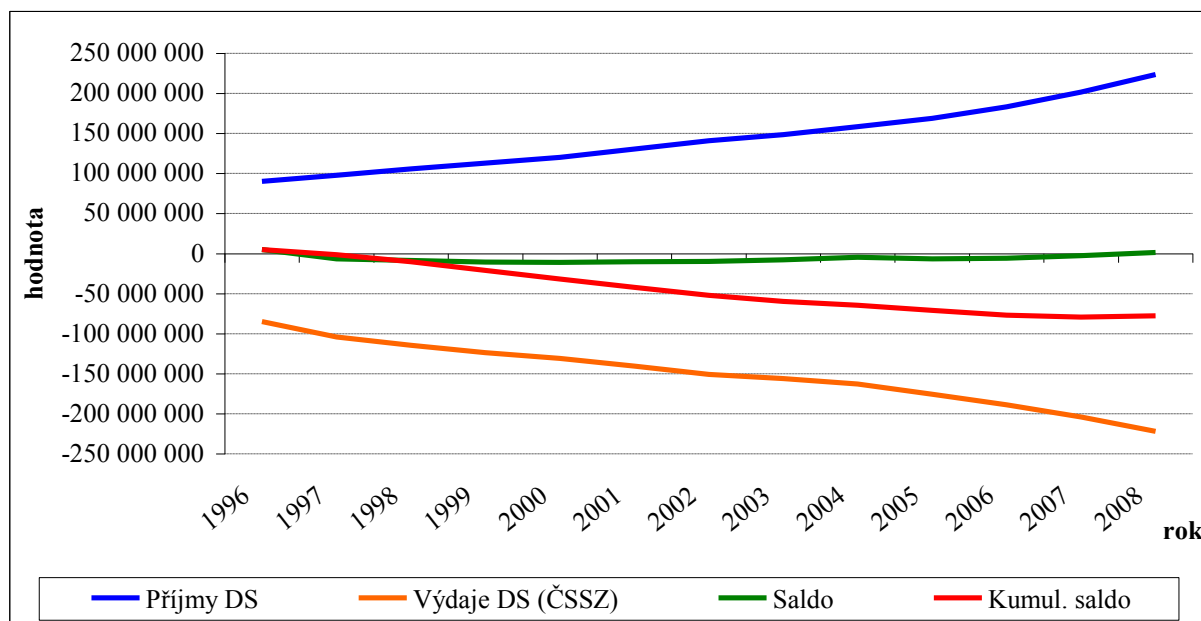
Zdroj: Vlastní výpočty, výdaje ČSSZ Statistická ročenka 2009 (www.cssz.cz)

V tabulce je popsán vývoj modelu za použití dat České správy sociálního zabezpečení na výdajové stránce. Jak je patrné, výsledky nejsou zcela totožné, jako v předchozím případě. Je však nutné vzít v úvahu rovněž skutečnost, že bylo nutné redukovat sledované časové období a to na třináct let od roku 1996 do roku 2008. Dalo by se říci, že vývoj odpovídá, avšak lze pozorovat určité odchylky od předchozího způsobu určení. V první řadě je možné se zaměřit na zhodnocení tempa růstu výdajové stránky. Ta je téměř totožná se základním modelem. Ačkoliv jsou hodnoty odlišné (avšak např. v roce 2001 a 2004 jsou zcela totožné), je zachován jejich vývoj v čase. V obou modelech lze nalézt shodný rostoucí a klesající trend vývoje výdajů ve sledovaném období. Je rovněž zcela patrné, že model hodnocený prostřednictvím kumulovaného salda, lze charakterizovat stále se zvyšujícím schodkem. Co je však odlišné jsou hodnoty salda v daném roce. Ty je možné pozorovat, stejně jako v předchozím případě, v kladných číslech ve dvou sledovaných obdobích. V tomto

případě je to však rok 1996 a 2008. Jedná se tedy o odlišná období, než v předchozím případě. Rozdíly, které však vedou ke kladnému cash flow, jsou velmi nízké a systém jako celek příliš neovlivňují.

Rovněž tuto variantu je vhodné doplnit grafickým vývojem jednotlivých položek příjmů, výdajů, salda a především poté kumulovaného salda. Tento vývoj dokládá graf 4.2.

Graf 4.2 Vývoj základních položek důchodového systému (výdaje ČSSZ)

Zdroj: Vlastní zpracování

Jak je zřejmé z grafického aparátu, rovněž zde je hodnota příjmů a výdajů poměrně dosti blízká a vyvíjí se obdobným tempem, které nijak výrazně nekolísá. Přesto je hodnota výdajů vyšší, než hodnota příjmů, jak dokládá hodnota salda, které se nachází v záporných hodnotách. Hodnota kumulativního salda poté posuzuje vývoj systému v čase jako celek. Má tendenci klesat, ačkoliv tempo není příliš vysoké a v poslední části se ještě zpomaluje. I přesto však lze jednoznačně potvrdit tendenci systému se v čase stále hlouběji zadlužovat.

4.6 Srovnání modelů

V předchozích dvou bodech této práce byly charakterizovány a konkrétně popsány dva modely a to model základní (dále M_Z) a model modifikovaný (dále M_M), které se zabývají stárnutím obyvatelstva a udržitelností současné podoby důchodového systému. Mezi těmito variantami se objevily určité rozdíly, a to na straně výdajů a kumulativního salda. Výdaje byly

v první variantě dopočítávány samostatně prostřednictvím vzorce 4.2 a v druhém případě byly použity hodnoty uváděné Českou správou sociálního zabezpečení. Pro srovnání těchto modelů bude pozornost věnována především rozdílnému vývoji výdajů a kumulativního salda. Hodnoty, se kterými bylo počítáno a vzájemný rozdíl uvádí tabulka 4.4. Samozřejmostí je poté upravené a sjednocené časové období, tedy roky 1996 – 2008.

Tab. 4.4 Srovnání základního a modifikovaného modelu (tis. Kč)

Rok	Výdaje dle M _Z	Výdaje dle M _M	Rozdíl	Kumulativní saldo dle M _Z	Kumulativní saldo dle M _M	Rozdíl
1996	-91 304 136,00	-85 063 170,00	-6 240 966,00	-2 479 695,54	5 125 241,91	-7 604 937,45
1997	-105 299 040,00	-104 198 248,00	-1 100 792,00	-10 099 857,27	-1 394 127,82	-8 705 729,45
1998	-119 727 036,00	-114 605 484,00	-5 121 552,00	-23 997 903,07	-10 170 621,62	-13 827 281,45
1999	-129 889 008,00	-123 666 158,00	-6 222 850,00	-40 917 200,96	-20 867 069,51	-20 050 131,45
2000	-137 292 936,00	-130 932 093,00	-6 360 843,00	-58 238 082,51	-31 827 108,06	-26 410 974,45
2001	-147 493 440,00	-140 656 510,00	-6 836 930,00	-75 392 555,22	-42 144 650,76	-33 247 904,45
2002	-157 445 160,00	-150 772 339,00	-6 672 821,00	-92 027 032,95	-52 106 307,50	-39 920 725,45
2003	-164 018 916,00	-156 272 738,00	-7 746 178,00	-107 381 779,21	-59 714 875,75	-47 666 903,45
2004	-171 096 480,00	-163 025 907,00	-8 070 573,00	-120 146 940,65	-64 409 464,20	-55 737 476,45
2005	-184 080 960,00	-175 668 780,00	-8 412 180,00	-135 248 378,74	-71 098 722,29	-64 149 656,45
2006	-198 505 824,00	-188 948 637,00	-9 557 187,00	-150 567 847,18	-76 861 003,73	-73 706 843,45
2007	-216 058 752,00	-203 932 710,00	-12 126 042,00	-165 182 856,35	-79 349 970,90	-85 832 885,45
2008	-235 768 728,00	-222 104 621,00	-13 664 107,00	-177 367 656,84	-77 870 664,39	-99 496 992,45

Zdroj: Vlastní výpočty, výdaje ČSSZ Statistická ročenka 2009 (www.cssz.cz)

V tabulce je znázorněna rozdílnost mezi oběma výše popsány modely. Od hodnoty základního modelu je odečtena hodnota, která je používána u modelu modifikovaného a takto je následně vyčíslen rozdíl.

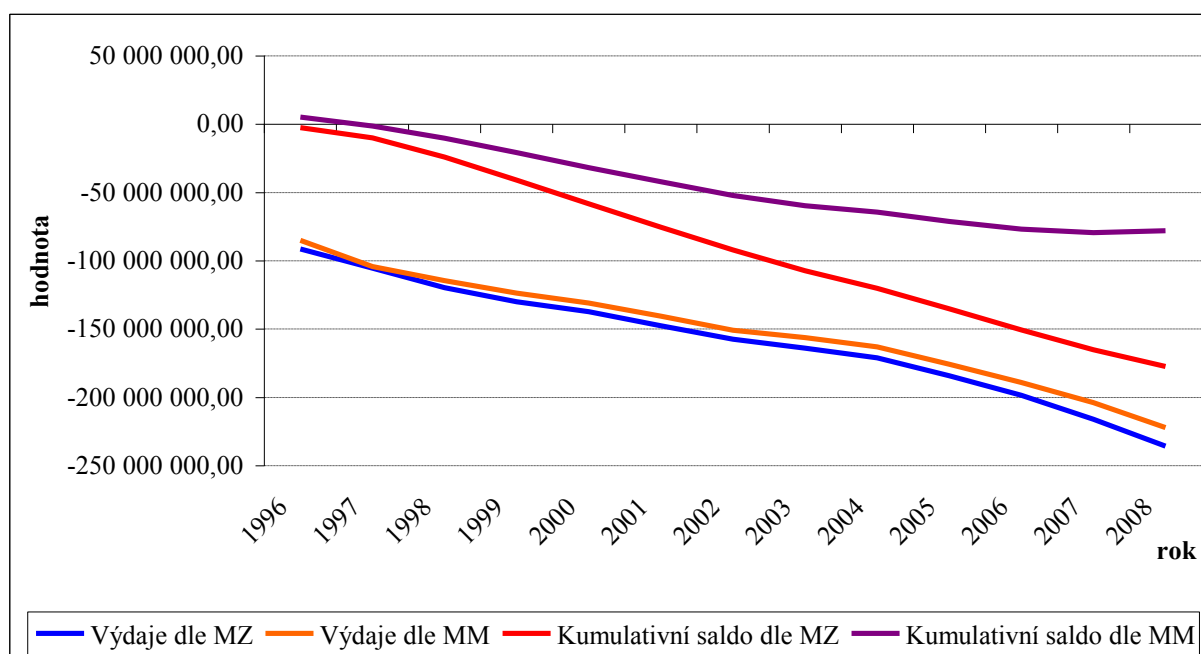
První porovnávanou charakteristikou je hodnota celkových výdajů. Jak je patrné z hodnoty rozdílu, který dosahuje ve všech sledovaných obdobích záporných hodnot, jsou částky používané v základním modelu vyšší, než částky uváděné Českou správou sociálního zabezpečení. Důvodů může být hned několik. Tím prvním je poměrně zjednodušený výpočet výdajové stránky. Je však potřebné vzít v úvahu, že všechna data, která jsou potřebná k vyčíslení výsledku nejsou veřejně k dispozici a je tedy potřebné mnohdy přistoupit k potřebným úpravám. Tak tomu bylo u výdajové stránky také v případě mzdy, z níž je vypočítávána výše důchodu. Musel být zvolen zpětný výpočet přes průměrnou výši důchodu a minimální podíl důchodu na mzdě. Tím mohlo dojít k mírnému zkreslení výsledků. Nelze však tuto skutečnost považovat za jediný důvod odlišnosti výsledků. Česká správa sociálního zabezpečení je pověřena vedením a sledováním oblasti důchodového systému,

a proto disponuje všemi potřebnými podklady, znalostmi a informacemi pro stanovení výdajové stránky.

Rozdílná výše výdajů se poté projeví také v odlišné struktuře kumulativního salda, které se rovněž odlišuje v případě obou modelů. Vývojový trend je však obdobný. Systém, jako celek, je charakteristický stále se prohlubujícím schodkem. V případě základního modelu je však tento vývoj mnohem závažnější, než lze pozorovat v modelu modifikovaném.

Vzájemný rozdíl mezi oběma položkami, uvedenými v tabulce, dokládá nadále graf 4.3.

Graf 4.3 Srovnání výsledků aplikace základního a modifikovaného modelu

Zdroj: Vlastní zpracování

Jak je z grafu patrné, výdaje se v případě obou modelů vyvíjejí téměř totožně. Jejich směr vývoje je ve sledovaném období srovnatelný. Tento fakt dokládá, že výpočet výdajů provedených prostřednictvím vzorce 4.2 odpovídá vývoji růstu hodnoty výdajů, které vykazuje ČSSZ. Rozdílná je však především výše těchto výdajů vzhledem ke sledovaným příjmům. Tento fakt dokládá vývoj hodnoty kumulativního salda. V obou případech toto souhrnné saldo v čase poměrně výrazně roste. V případě základního modelu je však tento růst, především v posledních letech, mnohem prudší. U modifikovaného modelu je vývoj mnohem vyváženější, výše kumulativního salda v čase roste, avšak pozvolnějším tempem.

Při akceptaci všech nedostatků modelu, které vyplývají z možných rozdílů ve sledování, v přístupu k informacím atd., lze základní model považovat za jakousi pesimistickou variantu modelu stárnoucího obyvatelstva. Přesto však nelze tento model jednoznačně odmítnout jako nesprávný a model modifikovaný přijmout za jednoznačně správný. Oba modely dokazují, že současná situace a uspořádání v důchodovém systému je z dlouhodobého hlediska nevyvážené a systém je nadále neudržitelný.

4.7 *Doporučení*

Jak je z modelu patrné, fungování důchodového systému je dlouhodobě neudržitelné v podobě, která v České republice dodnes funguje. Tato skutečnost je již poměrně dlouhodobě známá. Model však odhalil, že tento problém se v čase nelepší, ale jeho negativní vývoj a vliv se nadále prohlubuje. Vzhledem k předpokladům a predikcím o vývoji obyvatelstva (jak je uvedeno ve 3. kapitole této práce) lze navíc usuzovat, že situace z hlediska ekonomicky aktivních a počtu důchodců, se v čase spíše ještě zhorší. Je tedy nutné přijmout jednoznačná opatření k nápravě tohoto problému. A tímto opatřením je radikální důchodová reforma. Dosavadní, spíše kosmetické, úpravy zákona o důchodovém pojištění příliš účelné nebyly.

Důchodová reforma může pomoci důchodovému systému a mezi základní kroky, které dokáží zvýšit příjmy na straně jedné a ulevit výdajům na straně druhé jsou především zvyšování věku odchodu do důchodu, zvyšování pojistné sazby, či jiných nepřímých daní a pokles hodnoty vyplácených důchodů. Tyto tři charakteristiky představují v rámci důchodového systému jakýsi magický trojúhelník. Není však jednoduché vybrat jedinou správnou variantu, nebo se zaměřit pouze na jednu stranu tohoto trojúhelníku. Rostoucí věk odchodu do důchodu je možný, avšak měl by odpovídat vývoji věku dožití obyvatel. Zároveň by měl také přihlížet k možnostem daných obyvatel, především v případě určitých typů profesí jako jsou hasiči, zdravotníci, horníci apod. Nelze donekonečna zvyšovat věkovou hranici. Přesto však lze tímto způsobem zvýšit hodnotu příjmů tohoto systému. Lidé budou po delší dobu platit ze svých platů odvody do systému. Druhým způsobem je zvýšení pojistné sazby, či jiných, především nepřímých, daní. Tento způsob je jednoznačným přínosem příjmové stránky systému. Především co se týká nepřímých daní, které představují zpravidla největší možnost navýšení příjmů. Je však nutné zajistit tento nárůst v přiměřené výši, jelikož především všeobecné nepřímé daně se týkají prakticky všech aspektů lidského života a mohou

neúměrně navýšit výdaje domácností a zhoršit tak životní úroveň obyvatelstva. Zároveň je nutné odlišit důchodovou a daňovou reformu, které by neměly být vzájemně zaměňovány či spojovány. Poslední stranou trojúhelníku je snižování hodnoty důchodů. Tato skutečnost by mohla snížit výdajovou stránku systému. Je však nutné říci, že tento způsob ovlivňuje životní úroveň poživatelů důchodů a mohl by ji ve velké míře ovlivnit negativním způsobem. Je tedy nutné přijmout taková opatření, která pomohou navrátit systém směrem k rovnováze, ale zároveň nezhorší významným způsobem životní úroveň žádné skupiny obyvatelstva. Vhodná je tedy kombinace spolu se zapojením doposud dobrovolného pilíře penzijního připojištění.

Penzijní připojištění je nedílnou a velmi důležitou součástí penzijního systému každé země. Ať už v povinné, či dobrovolné podobě, jeho význam v rámci systému by měl v čase spíše narůstat. Stejně jako roste ekonomická odpovědnost jednotlivých osob, měly by se občané sami pokusit spoluzabezpečit svůj životní standard ve stáří. Existují různé způsoby zajištění, avšak penzijní připojištění je jedno z nejznámějších a nejdostupnějších. Také v České republice je vhodné zvýšit povědomí a zapojit tento „pilíř“ ve větším měřítku do důchodového systému, pokud si chtějí lidé udržet svůj standard a zároveň se má systém navrátit do udržitelné podoby.

Doporučení v rámci použitého modelu jsou především v jeho rozšíření o další případné vlivy či proměnné a dalších modifikacích. Existují další varianty modelu, které by mohly přinést další, doplňující informace. Model by mohl být doplněn o reálnou hodnotu příjmů důchodového systému, pokud by tyto informace zjišťovala Česká správa sociálního zabezpečení odděleně. Zároveň by mohly být na obou stranách systému doplněny další, dosud neuvažované charakteristiky. Jako základní nástin lze uvést předpokládanou dobu pobírání důchodu, administrativní náklady spojené s odvody pojistného, jejich správou a také výplatou důchodů. Další rozšíření se může týkat i dalších vyplácených penzí. V tomto případě byly použity pouze starobní důchody, jako nejvýznamnější položky, které zároveň nejvíce ovlivňují vývoj i systém a působí největší „problémy“. Model by však mohl zahrnovat všechny vyplácené formy důchodů, tedy také důchody invalidní, sirotčí, vdovské a vdovecké. Do modelu by mohla být zahrnuta také současná podoba penzijního připojištění. Z modelu by se rovněž dal odhadnout vývoj jednotlivých veličin do budoucna, sestavit jednotlivé scénáře vývoje apod. Všechny tyto návrhy a rozšíření by mohly vést k doplňujícím skutečnostem, které by mnohem hlouběji popsaly problematiku důchodového systému. Všechny by však v současné situaci nejspíš vedly k jednoznačnému východisku

a to že systém v současné podobě je nutné reformovat, v opačném případě hrozí jeho krize. V tabulce 4.5 je zobrazeno, jak se výdaje vynaložené na starobní důchody, zjištěné jak pro potřeby základního, tak také modifikovaného modelu, podílejí na hrubém domácím produktu České republiky, měřeném ve stálých cenách, za období let 1996 - 2008.

Tab. 4.5 Podíl výdajů na důchody na HDP (mil. Kč)

Rok	HDP (s.c.)	Výdaje dle M_Z	Výdaje M_Z /HDP	Výdaje dle M_M	Výdaje M_M /HDP
1996	2 115 605	-91 304,14	-4,32 %	-85 063,17	-4,02 %
1997	2 100 143	-105 299,04	-5,01 %	-104 198,25	-4,96 %
1998	2 084 203	-119 727,04	-5,74 %	-114 605,48	-5,50 %
1999	2 112 121	-129 889,01	-6,15 %	-123 666,16	-5,86 %
2000	2 189 169	-137 292,94	-6,27 %	-130 932,09	-5,98 %
2001	2 242 943	-147 493,44	-6,58 %	-140 656,51	-6,27 %
2002	2 285 488	-157 445,16	-6,89 %	-150 772,34	-6,60 %
2003	2 367 818	-164 018,92	-6,93 %	-156 272,74	-6,60 %
2004	2 474 006	-171 096,48	-6,92 %	-163 025,91	-6,59 %
2005	2 630 273	-184 080,96	-7,00 %	-175 668,78	-6,68 %
2006	2 809 338	-198 505,82	-7,07 %	-188 948,64	-6,73 %
2007	2 981 579	-216 058,75	-7,25 %	-203 932,71	-6,84 %
2008	3 055 038	-235 768,73	-7,72 %	-222 104,62	-7,27 %

Zdroj: Vlastní výpočty, data ČSSZ, ČSU (www.cssz.cz, www.czso.cz)

Výše uvedená tabulka je posledním důkazem o tom, jak dominantní je postavení důchodového systému v rámci České republiky. Podíl výdajů na starobní důchody na hrubém domácím produktu (dále jen HDP) v čase poměrně razantně roste. Z výchozí hodnoty převyšující 4 % v roce 1996 vzrostl jeho podíl až téměř k 8 % HDP. Tento podíl je značný a představuje pro státní finance velké zatížení. Je tedy žádoucí změnit pravidla v této oblasti a systém by se měl stát efektivním, zajišťujícím osobám ve stáří životní standard, ale zároveň by měl být finančně zabezpečitelný.

5 Závěr

Přestože je důchodový systém nedílnou součástí každé země, existují v rámci jeho uspořádání a principů fungování poměrně podstatné rozdíly. Ačkoliv vznikají společenství sjednocující země, jako je například Evropská unie, třebaže existují jednotné doporučované formy důchodových systémů ze strany světových institucí, kterými jsou například Světová banka, OECD nebo Mezinárodní organizace práce, neexistuje snaha o zavedení jednotného systému důchodového zabezpečení. Existují pouze doporučované principy, avšak každá země musí v prvním případě přihlídnout ke svým historickým i současným specifickým a možnostem. Základem je vypracování takového schématu důchodového systému, který najde oporu v zákonné podobě, ale především pomůže systém přivést zpět k efektivnosti a zároveň se dočká pochopení ze strany obyvatelstva. To však není vůbec jednoduché realizovat, a z tohoto důvodu se mnohé země potýkají s problematickým zavedením důchodovým reforem, které jsou však nutným předpokladem udržení finanční stability.

Problematiku důchodového systému lze řešit různými způsoby. Všechna řešení mají své výhody a nevýhody a nejspíš nikdy nenastane situace, kdy by určitá varianta řešení vyhovovala naprosto všem jedincům, institucím, státu atd. Pro efektivní fungování je však v České republice důchodová reforma více než nutná. Pro pochopení důvodů nutnosti této reformy bylo nutné v práci nejprve obecně popsat způsoby fungování a možnosti vedení důchodových systémů. Zároveň je potřebné nejprve poměrně důkladně popsat důchodový systém v České republice v takové podobě, v jaké momentálně funguje. Pro detailnější a hlubší pochopení systému je potřebná také matematicko-statistická a grafická analýza současné situace. Důkazem o neudržitelnosti současné situace byl poté výsledek, jehož bylo dosaženo aplikací modelu stárnoucího obyvatelstva.

Pro hodnocení a zcela jednoznačné vymezení udržitelnosti systému v konkrétních hodnotách lze aplikovat na důchodový systém výše zmiňovaný model stárnoucího obyvatelstva. Je sice určitým zjednodušením reality, ale i přes jisté zjednodušující předpoklady, se kterými je nutno pracovat, jej lze označit za dostatečně konkrétní a výstižný pro stanovení odpovídajících závěrů. Pro nevyvratitelné prokázání dosažených výsledků byl navíc základní model rozšířen o jeho modifikovanou podobu. Rozšíření modelu potvrdilo nejen výsledky, které byly dosaženy v modelu základním, ale také do jisté míry potvrdilo

správnost jeho sestavení. Dalo by se však říci, že základní model lze považovat za jakousi pesimistickou variantu hodnocení důchodového systému v České republice. Rozdíl mezi oběma modely byl ve způsobu sledování výše výdajové stránky. V základní podobě byla hodnota výdajové stránky stanovena na základě vzorce, který odpovídá jeho základnímu vymezení, kdežto v modifikované variantě byly výdaje stanoveny prostřednictvím základních parametrů uveřejňovaných Českou správou sociálního zabezpečení. Pro vzájemné posouzení je nutné vymezit dvě nejsledovanější charakteristiky a to saldo a kumulované saldo. Prostřednictvím hodnoty salda je možné stanovit, jaký byl vzájemný vztah mezi příjmy a výdaji důchodového systému v daném roce. Mnohem větší vypovídací schopnost má však kumulované saldo, které hodnotí systém jako celek v souvislosti s vývojem v čase. Je však nutné podotknout, že vývoj je z časového hlediska ohraničen pouze sledovaným obdobím a nejsou zde zahrnuty předchozí zůstatky systému. Hodnocení se tedy týká pouze stanoveného období. I přesto je však vývoj zcela jasný a nevyvratitelný.

Do dnešního dne procházel důchodový systém v rámci zákonné úpravy v ČR velmi častými novelizacemi a parametrickými změnami. Zákon o důchodovém pojištění a rovněž zákon o penzijním připojištění, jako základní reprezentanti oblasti důchodové politiky, jsou jedny z nejčastěji novelizovaných zákonů. Přesto nemají tyto změny podobu potřebného systémového charakteru. Především zákon o důchodovém pojištění musí změnit svou komplexní podobu. Jak dokládá model stárnoucího obyvatelstva, reforma je více než nutná. Kumulativní saldo, které dokládá vývoj v čase, když sčítá jednotlivá salda, dokazuje, že ve všech sledovaných obdobích, v rámci obou zjišťovaných modelů, je systém v neustále deficitním hospodaření a deficit navíc poměrně rychlým a stálým tempem narůstá. Za varovný signál lze rovněž považovat podíl výdajů na důchodovou politiku ve spojitosti s hrubým domácím produktem země. I zde je vývoj pro obě varianty modelů obdobný a hodnota podílu výdajů na HDP dosahuje v čase hodnot od 4 % na počátku období, tedy v roce 1996, až téměř k 8 % na konci období, tedy v roce 2008. Jak je patrné, narůstající tendence schodku systému je zcela nevyvratitelná. Pokud nadále přijmeme v úvahu předpoklady o stárnutí obyvatelstva a snižující se porodnosti, nelze dojít k jinému závěru, než že daný systém potřebuje změnu. Podle předpokladů Českého statistického úřadu se má do roku 2066 zvýšit počet důchodců (jak dokládají charakteristiky uvedené v 3. kapitole) a výdaje vzhledem k HDP by mohly přesáhnout i hranici 10 %.

Základní podoba modelu skýtá určité předpoklady, jimž je vhodné věnovat zvýšenou pozornost. Jedná se například o vzájemný vztah mezi penzijní sazbou a minimálním podílem důchodu na mzdě. Sazbou penzijního pojistného je charakterizována, v procentní míře stanovená, hodnota odvodů do penzijního systému, která je odváděna z výše průměrné mzdy. Minimální podíl důchodu na mzdě poté na výdajové stránce znázorňuje, jaká část je v procentním vyjádření z této průměrné mzdy odváděna na výplatu starobního důchodu. Pokud vezmeme v úvahu poslední sledovaný rok, tedy 2008 lze konstatovat, že sazba penzijního pojistného odpovídá 26 % a minimální podíl důchodu na mzdě má hodnotu 40,20 %. Lze tedy jednoznačně říci, že princip systému je více než štědrý, vzhledem k hodnotě vyplácených důchodů, pokud vezmeme v úvahu jaká část je do systému odváděna. Výplata důchodů na tomto principu je do budoucna neúnosná. Přesto je nutné zohlednit rovněž konkrétní výši důchodů, která je dnešním důchodcům vyplácena. Ačkoliv průměrná výše důchodu dosahuje částky 9 638 Kč v celkovém průměru za rok 2008, je v rámci České republiky velká část osob v důchodovém věku, kteří se pohybují spíše na hranici životního minima. Avšak při vzájemném srovnání výše uvedených sazeb je nutné říci, že důchody jsou vypláceny v dlouhodobém horizontu na vyšší úrovni, než je únosné.

Lidé nemohou spoléhat pouze na stát, ale je vhodné, aby za svou budoucnost odpovídali, do určité míry, také sami. Z tohoto důvodu je nedílnou součástí důchodového systému téměř každé země také institut penzijního připojištění. Jeho současná podoba v ČR je založena na dobrovolném charakteru. Ačkoliv je penzijní připojištění podporováno ze strany státu v podobě státních příspěvků i úlev na daních, neúčastní se jej ani polovina všech obyvatel ve věkovém složení od 18 let výše. Je však nutné vzít v úvahu základní charakteristiky obyvatel ČR. Lidé zde jsou známí svou nedůvěrou svěřovat finanční prostředky ve větší míře, než je nutné. Tato skutečnost je ještě pozůstatkem minulého režimu a především poté období transformace. Je nutné zvyšovat finanční gramotnost všech obyvatel České republiky. Nutné je zaměřit se především na nejmladší generaci. Pokud si mají osoby zachovat určitou míru životního standardu také v důchodovém věku, je potřebné, aby se na tomto úkolu také samy určitou měrou podílely a připravovaly se na něj. Jsou různé způsoby, jak toho dosáhnout. Avšak nejpřístupnějším a všeobecně nejznámějším způsobem je právě penzijní připojištění se státním příspěvkem. Je tedy vhodné, aby rovněž tato oblast prošla určitými reformními změnami. Velmi

příznivé by bylo rovněž větší zapojení zaměstnavatelů, což však z charakteristik je do jisté míry patrné již v současnosti.

V rámci reformy důchodového systému je nejvíce diskutovaným problémem jak tuto reformu provést. Mezi základní kroky, které dokáží zvýšit příjmy na straně jedné nebo snížit výdaje na straně druhé, jsou především zvyšování věku odchodu do důchodu, zvyšování pojistné sazby, či jiných nepřímých daní a pokles hodnoty vyplácených důchodů. Tyto tři charakteristiky představují v rámci důchodového systému jakýsi magický trojúhelník. Není však jednoduché vybrat jedinou správnou možnost, nebo se zaměřit pouze na jednu stranu tohoto trojúhelníku. Nelze donekonečna zvyšovat věk odchodu do důchodu, enormně zvyšovat penzijní sazbu, či jiné daně a snižovat důchodcům hodnoty jejich penzí. Pokud by byl systém nesprávně nastaven, mohlo by také dojít k demotivaci osob účastnit se pracovního cyklu (především v případě nadměrného zvyšování sazby penzijního pojistného), pokud by se enormně snížila hodnota důchodu, pak by se lidé mohli dostat na hranici chudoby. Rovněž nadměrné zvýšení daní, především nepřímých, může vést ke zhoršení životní situace celé populace. Je tedy nutné najít určité kompromisní řešení, v rámci daného důchodového systému, které najde podporu jak mezi vládoucí politickou skupinou, tak také veřejností. Jak již bylo řečeno, žádný návrh nikdy nenajde 100% podporu. Je však nutné říci, že reforma je potřebná a musí být provedena co nejdříve. Na našem území by měl vzniknout systém, který by garantoval jistotu příjmu ve stáří, zároveň by motivoval k práci, vytváření úspor, vyšším vlastním výdělkům a v neposlední řadě by měl motivovat obyvatele, aby byli sami částečně odpovědní za svůj život ve stáří.

Jednoznačně lze říci, že první pilíř důchodového systému je nutné reformovat. Současná podoba fungování je nadále neúnosná. Mezi základní navrhované varianty patří především stanovení koncepce minimálního důchodu, individuálních fiktivních účtů, na kterých by byly zaznamenávány hodnoty placených příspěvků, a jejich další kombinace. V případě druhého pilíře penzijního připojištění jsou uvažovány varianty zavedení v povinné podobě, ponechání v dobrovolné podobě, avšak s možností přesunu části finančních prostředků z prvního pilíře do druhého. Mezi jednotlivými politickými stranami, i veřejností, existují různé skupiny, které podporují jednotlivé varianty. Je nutné najít takovou variantu, která bude odpovídat charakteristikám země, najde podporu u obyvatel, dokáže změnit systém a zvrátit jeho vývoj, který míří ke krizi a zároveň najde podporu

v zákonné legislativě. Nejméně pravděpodobné je zavedení obecného třípířířového systému. Ten by s největší pravděpodobností vedl k rozšíření a podpoře šedé ekonomiky. Ať již však bude systém schválen v jakékoliv podobě, je nutné, aby schválený legislativní rámec byl zcela jednotný a pochopitelný, bez možností jakýchkoliv „zákonných“ úniků. Zároveň je nedílnou podmínkou fungování důsledná státní kontrola.

Poslední podmínkou provedení důchodové reformy je poté její rychlost, s čímž souvisí i cena, resp. náklady, s jakými bude provedena. Čím dříve bude reforma realizována, tím levnější může být. Důležité také je, aby reforma byla schválena na základě shody všech demokratických stran. Pokud totiž každá vláda začne po nástupu do čela prosazovat své parametrické změny, může dojít velmi rychle k návratu původního, nebo ještě horšího stavu.

Seznam použité literatury

- [1] ASOCIACE PENZIJNÍCH FONDŮ ČR [online]. Dostupné na internetu:
<http://www.apfcr.cz/>.
- [2] BEZDĚK, V. *Penzijní systémy obecně i v kontextu české ekonomiky: (současný stav a potřeba reformy)*. Praha: Česká národní banka, Sekce měnová, 2000. 131 s.
- [3] BRDEK, M., JÍROVÁ, H. *Sociální politika v zemích EU a ČR*. vyd. Codex Bohemia Praha, 1998. 391 s. ISBN 80-85963-71-X.
- [4] BRDEK, M., JÍROVÁ, H., KREBS V. *Trendy v evropské sociální politice*. vyd. ASPI Praha, 2002. 251 s. ISBN 80-86395-25-1.
- [5] ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA [online]. Základní ukazatele o sektoru penzijních fondů. Dostupné na internetu:
https://www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/souhrnne_informace_fin_trhy/zakladni_ukazatele_fin_trhu/penzijni_fondy/index.html.
- [6] ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA [online]. Zprávy o výkonu dohledu nad finančním trhem 2006 - 2009. Dostupné na internetu:
https://www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/souhrnne_informace_fin_trhy/zpravy_o_vykonu_dohledu/index.html.
- [7] ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ [online]. Důchodové pojištění. Dostupné na internetu: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/>.
- [8] ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ [online]. Statistické ročenky 2002 – 2009. Dostupné na internetu: <http://www.cssz.cz/cz/informace/informacni-materialy/statisticke-rocenky.htm>.
- [9] ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ [online]. Výroční zprávy 2003 – 2009. Dostupné na internetu: <http://www.cssz.cz/cz/informace/informacni-materialy/vyrocnizpravy.htm>.
- [10] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD ČR [online]. Obyvatelstvo. Dostupné na internetu:
http://czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_lide.
- [11] DURDISOVÁ, J. *Sociální politika*. 2. přeprac. vyd. ASPI Praha, 2002. 376 s. ISBN 80-86395-33-2.
- [12] EPRAVO CZ [online]. Protiústavnost českého systému důchodového pojištění. Dostupné na internetu: <http://www.epravo.cz/top/clanky/ceska-republika-protiustavnost-ceskeho-systemu-duchodoveho-pojisteni-61787.html>.

- [13]FINANCE CZ [online]. Český důchodový systém. Dostupné na internetu:
<http://www.finance.cz/duchody-a-penze/informace/duchodovy-system/soucasny-stav-v-Ceske-republice/>.
- [14]GALE, W. G., SHOVEN, J. B., WARSHAWSKY, M. *The evolving pension system: trends, effects, and proposals for reform*. The Brookings Institution, 2005. 235 s. ISBN 978-0-8157-3117-7.
- [15]KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 5. přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 542 s. ISBN 978-80-7357-585-4.
- [16]MESEC.CZ [online]. Důchody. Dostupné na internetu: <http://www.mesec.cz/mzdy-a-duchod/duchody/pruvodce/>.
- [17]MINISTERSTVO FINANČÍ, Úřad státního dozoru v pojišťovnictví a penzijním připojištění [online]. Výroční zprávy – státní dozor v penzijním připojištění 2000 - 2004. Dostupné na internetu:
https://www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/souhrnne_informace_fin_trhy/archiv/penzijni_fondy/index.html.
- [18]MINISTERSTVO FINANČÍ ČR [online]. Penzijní připojištění. Dostupné na internetu:
http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/penzijni_pripojisteni.html.
- [19]MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ [online]. Důchodové pojištění. Dostupné na internetu: <http://www.mpsv.cz/cs/3>.
- [20]OECD. *Private Pensions Series Private Pension Systems and Policy Issues*. OECD, 2000. 394 s. ISBN 92-64-17634-9.
- [21]POJISTENO CZ [online]. Penzijní připojištění. Dostupné na internetu:
<http://www.pojisteno.cz/penzijni-pripojisteni/>.
- [22]PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V. *Důchodové předpisy s komentáři*. 6. aktualiz. vyd. Olomouc: ANAG, 2010. 543 s. ISBN 978-80-7263-585-6.
- [23]SAGIT [online]. Penzijní připojištění se stáním příspěvkem. Dostupné na internetu:
http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=154&typ=r&levelid=sz_261.htm.
- [24]STEENBEEK, O. W., VAN DER LECQ, S. G., *Costs and benefits of Collective Pension Systems*. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2007. 247 s. ISBN 978-3-540-74373-6.
- [25]ŠULC, J. *Penzijní připojištění*. 2. aktualit. a rozš. vyd. Grada Publishing Praha, 2004. 196 s. ISBN 80-247-0772-1.
- [26]TURNER, J. *Retirement income systems for different economic, demographic and political environments*, OECD Paris.

[27] Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením.

[28] Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

Seznam zkratek

a. s.	akciová společnost
aj.	a jiné
APF ČR	Asociace penzijních fondů České republiky
apod.	a podobně
č.	číslo
ČR	Česká republika
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
ČSU	Český statistický úřad
DB	defined benefit = dávkově definovaný systém
DC	defined contribution = příspěvkově definovaný systém
DS	důchodový systém
EU	Evropská unie
HDP	hrubý domácí produkt
IČO	identifikační číslo ekonomického subjektu
ILO	International Labour Organization = Mezinárodní organizace práce
Kč	Korun českých
Kol.	kolektiv
kum.	Kumulativní
m	měsíc
mil.	milión
MF ČR	Ministerstvo financí České republiky
M _M	modifikovaný model
M _Z	základní model
např.	například
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development = Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OSVČ	Osoba samostatně výdělečně činná
p.b.	procentní bod
PAYG	Pay As You Go
PF	penzijní fond
písm.	písmeno

r	rok
resp.	respektive
Sb.	sbírky
tab.	tabulka
tis.	tisíc
tzn.	to znamená
tzv.	tak zvané
WB	World Bank = Světová banka
www	world wide web
zdp	zákon o důchodovém pojištění

Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Prohlašuji, že

- jsem byl(a) seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou (bakalářskou) práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou (bakalářskou) práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že diplomová (bakalářská) práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové (bakalářské) práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové (bakalářské) práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou (bakalářskou) práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 20. dubna 2011

.....
Bc. Beata Součková

Adresa trvalého pobytu studenta:

Petra Bezruč 1/1547, 736 01 Havířov

Seznam příloh

- Příloha č. 1 Důchodový věk pro osoby narozené v letech 1936 – 1968
- Příloha č. 2 Souhrnné hodnoty vstupních dat
- Příloha č. 3 Základní model
- Příloha č. 4 Modifikovaný model

Příloha č. 1

Důchodový věk pro osoby narozené v letech 1936 – 1968

Rok narození	Důchodový věk činí u:						
	mužů	žen s počtem vychovaných dětí					
		0	1	2	3	4	5 a více
1936	60r+2m	57r	56r	55r	54r	54r	53r
1937	60r+4m	57r	56r	55r	54r	54r	53r
1938	60r+6m	57r	56r	55r	54r	54r	53r
1939	60r+8m	57r+4m	56r	55r	54r	54r	53r
1940	60r+10m	57r+8m	56r+4m	55r	54r	54r	53r
1941	61r	58r	56r+8m	55r+4m	54r	54r	53r
1942	61r+2m	58r+4m	57r	55r+8m	54r+4m	54r+4m	53r
1943	61r+4m	58r+8m	57r+4m	56r	54r+8m	54r+8m	53r+4m
1944	61r+6m	59r	57r+8m	56r+4m	55r	55r	53r+8m
1945	61r+8m	59r+4m	58r	56r+8m	55r+4m	55r+4m	54r
1946	61r+10m	59r+8m	58r+4m	57r	55r+8m	54r+8m	54r+4m
1947	62r	60r	58r+8m	57r+4m	56r	56r	54r+8m
1948	62r+2m	60r+4m	59r	57r+8m	56r+4m	56r+4m	55r
1949	62r+4m	60r+8m	59r+4m	58r	56r+8m	56r+8m	55r+4m
1950	62r+6m	61r	59r+8m	58r+4m	57r	57r	55r+8m
1951	62r+8m	61r+4m	60r	58r+8m	57r+4m	57r+4m	56r
1952	62r+10m	61r+8m	60r+4m	59r	57r+8m	57r+8m	56r+4m
1953	63r	62r	60r+8m	59r+4m	58r	58r	56r+8m
1954	63r+2m	62r+4m	61r	59r+8m	58r+4m	58r+4m	57r
1955	63r+4m	62r+8m	61r+4m	60r	58r+8m	58r+8m	57r+4m
1956	63r+6m	63r	61r+8m	60r+4m	59r	59r	57r+8m
1957	63r+8m	63r+4m	62r	60r+8m	59r+4m	59r+4m	58r
1958	63r+10m	63r+8m	62r+4m	61r	59r+8m	59r+8m	58r+4m
1959	64r	64r	62r+8m	61r+4m	60r	60r	58r+8m
1960	64r+2m	64r+2m	63r	61r+8m	60r+4m	60r+4m	59r
1961	64r+4m	64r+4m	63r+4m	62r	60r+8m	60r+8m	59r+4m
1962	64r+6m	64r+6m	63r+8m	62r+4m	61r	61r	59r+8m
1963	64r+8m	64r+8m	64r	62r+8m	61r+4m	61r+4m	60r
1964	64r+10m	64r+10m	64r+4m	63r	61r+8m	61r+8m	60r+4m
1965	65r	65r	64r+8m	63r+4m	62r	62r	60r+8m
1966	65r	65r	65r	63r+8m	62r+4m	62r	61r
1967	65r	65r	65r	64r	62r+8m	62r	61r+4m
1968	65r	65r	65r	64r	63r	62r	61r+8m

Kde r znamená rok a m znamená měsíc.

Příloha č. 2

Souhrnné hodnoty vstupních dat (1. část)

Rok	Počet zaměstnaných (tis.)	Nominální mzda (Kč)	Sazba penzijního pojistného (%)	Počet starobních důchodů	Celkový počet vyplacených důchodů	Koeficient zastoupení starobních důchodů na celkových důchodech
1993	4 873	70 848	27,2	1 815	3 052	59,47%
1994	4 927	84 048	27,2	1 812	3 051	59,39%
1995	4 963	99 684	27,2	1 811	3 057	59,24%
1996	4 972	117 900	26	1 806	3 052	59,17%
1997	4 937	129 624	26	1 813	3 088	58,71%
1998	4 866	141 612	26	1 859	3 147	59,07%
1999	4 764	153 564	26	1 891	3 184	59,39%
2000	4 732	163 128	26	1 919	3 210	59,78%
2001	4 728	177 000	26	1 935	3 230	59,91%
2002	4 765	190 932	26	1 921	3 227	59,53%
2003	4 733	202 860	26	1 933	3 246	59,55%
2004	4 707	216 300	26	1 965	3 285	59,82%
2005	4 764	227 280	26	1 985	3 307	60,02%
2006	4 828	241 896	26	2 024	3 355	60,33%
2007	4 922	259 452	26	2 061	3 397	60,67%
2008	5 002	281 160	26	2 102	3 438	61,14%
2009	4 934	281 856	26	2 147	3 477	61,75%
2010	4 885	287 412	-	-	-	-

Příloha č. 2

Souhrnné hodnoty vstupních dat (2. část)

Rok	Průměrný starobní důchod (Kč)	Minimální podíl důchodu na mzdě (%)	Výše mzdy pro výpočet důchodů (Kč)	Výdaje na starobní důchody (tis. Kč)
1993	32 808	47,0	69 804	-
1994	36 708	44,4	82 676	-
1995	42 936	43,8	98 027	-
1996	50 556	43,5	116 221	85 063
1997	58 080	45,3	128 212	104 198
1998	64 404	45,9	140 314	114 605
1999	68 688	45,2	151 965	123 666
2000	71 544	44,2	161 864	130 932
2001	76 224	43,4	175 631	140 657
2002	81 960	43,5	188 414	150 772
2003	84 852	42,2	201 071	156 273
2004	87 072	40,6	214 584	163 026
2005	92 736	41,1	225 708	175 669
2006	98 076	40,8	240 600	188 949
2007	104 832	40,6	258 324	203 933
2008	112 164	40,2	279 015	222 105
2009	-	-	-	243 636
2010	-	-	-	-

Příloha č. 3

Základní model (1. část)

Rok	Počet zaměstnaných (tis.)	Nominální mzda (Kč)	Sazba penzijního pojistného	Koeficient zastoupení starobních důchodů na celkových důchodech	Počet starobních důchodů	Minimální podíl důchodu na mzdě	Výše mzdy pro výpočet důchodů (Kč)
1993	4 873	70 848	27,20%	59,47%	1 815	47,00%	69 804
1994	4 927	84 048	27,20%	59,39%	1 812	44,40%	82 676
1995	4 963	99 684	27,20%	59,24%	1 811	43,80%	98 027
1996	4 972	117 900	26%	59,17%	1 806	43,50%	116 221
1997	4 937	129 624	26%	58,71%	1 813	45,30%	128 212
1998	4 866	141 612	26%	59,07%	1 859	45,90%	140 314
1999	4 764	153 564	26%	59,39%	1 891	45,20%	151 965
2000	4 732	163 128	26%	59,78%	1 919	44,20%	161 864
2001	4 728	177 000	26%	59,91%	1 935	43,40%	175 631
2002	4 765	190 932	26%	59,53%	1 921	43,50%	188 414
2003	4 733	202 860	26%	59,55%	1 933	42,20%	201 071
2004	4 707	216 300	26%	59,82%	1 965	40,58%	214 584
2005	4 764	227 280	26%	60,02%	1 985	41,09%	225 708
2006	4 828	241 896	26%	60,33%	2 024	40,76%	240 600
2007	4 922	259 452	26%	60,67%	2 061	40,58%	258 324
2008	5 002	281 160	26%	61,14%	2 102	40,20%	279 015

Příloha č. 3

Základní model (2. část)

Rok	Příjmy DS (tis. Kč)	Výdaje DS (tis. Kč)	Saldo (tis. Kč)	Kum.saldo (tis. Kč)
1993	55 850 465,78	-59 546 520,00	-3 696 054,22	-3 696 054,22
1994	66 891 888,51	-66 514 896,00	376 992,51	-3 319 061,71
1995	79 712 186,26	-77 757 096,00	1 955 090,26	-1 363 971,45
1996	90 188 411,91	-91 304 136,00	-1 115 724,09	-2 479 695,54
1997	97 678 878,27	-105 299 040,00	-7 620 161,73	-10 099 857,27
1998	105 828 990,20	-119 727 036,00	-13 898 045,80	-23 997 903,07
1999	112 969 710,11	-129 889 008,00	-16 919 297,89	-40 917 200,96
2000	119 972 054,45	-137 292 936,00	-17 320 881,55	-58 238 082,51
2001	130 338 967,30	-147 493 440,00	-17 154 472,70	-75 392 555,22
2002	140 810 682,27	-157 445 160,00	-16 634 477,73	-92 027 032,95
2003	148 664 169,74	-164 018 916,00	-15 354 746,26	-107 381 779,21
2004	158 331 318,56	-171 096 480,00	-12 765 161,44	-120 146 940,65
2005	168 979 521,90	-184 080 960,00	-15 101 438,10	-135 248 378,74
2006	183 186 355,57	-198 505 824,00	-15 319 468,43	-150 567 847,18
2007	201 443 742,83	-216 058 752,00	-14 615 009,17	-165 182 856,35
2008	223 583 927,50	-235 768 728,00	-12 184 800,50	-177 367 656,84

Příloha č. 4

Modifikovaný model (1. část)

Rok	Počet zaměstnaných (tis.)	Nominální mzda (Kč)	Sazba penzijního pojistného	Koeficient zastoupení starobních důchodů na celkových důchodech	Počet starobních důchodů	Minimální podíl důchodu na mzdě	Výše mzdy pro výpočet důchodů (Kč)
1996	4 972	117 900	26%	59,17%	1 806	43,50%	116 221
1997	4 937	129 624	26%	58,71%	1 813	45,30%	128 212
1998	4 866	141 612	26%	59,07%	1 859	45,90%	140 314
1999	4 764	153 564	26%	59,39%	1 891	45,20%	151 965
2000	4 732	163 128	26%	59,78%	1 919	44,20%	161 864
2001	4 728	177 000	26%	59,91%	1 935	43,40%	175 631
2002	4 765	190 932	26%	59,53%	1 921	43,50%	188 414
2003	4 733	202 860	26%	59,55%	1 933	42,20%	201 071
2004	4 707	216 300	26%	59,82%	1 965	40,58%	214 584
2005	4 764	227 280	26%	60,02%	1 985	41,09%	225 708
2006	4 828	241 896	26%	60,33%	2 024	40,76%	240 600
2007	4 922	259 452	26%	60,67%	2 061	40,58%	258 324
2008	5 002	281 160	26%	61,14%	2 102	40,20%	279 015

Příloha č. 4

Modifikovaný model (2. část)

Rok	Příjmy DS (tis. Kč)	Výdaje DS (tis. Kč)	Saldo (tis. Kč)	Kum.saldo (tis. Kč)
1996	90 188 411,91	-85 063 170	5 125 241,91	5 125 241,91
1997	97 678 878,27	-104 198 248	-6 519 369,73	-1 394 127,82
1998	105 828 990,20	-114 605 484	-8 776 493,80	-10 170 621,62
1999	112 969 710,11	-123 666 158	-10 696 447,89	-20 867 069,51
2000	119 972 054,45	-130 932 093	-10 960 038,55	-31 827 108,06
2001	130 338 967,30	-140 656 510	-10 317 542,70	-42 144 650,76
2002	140 810 682,27	-150 772 339	-9 961 656,73	-52 106 307,50
2003	148 664 169,74	-156 272 738	-7 608 568,26	-59 714 875,75
2004	158 331 318,56	-163 025 907	-4 694 588,44	-64 409 464,20
2005	168 979 521,90	-175 668 780	-6 689 258,10	-71 098 722,29
2006	183 186 355,57	-188 948 637	-5 762 281,43	-76 861 003,73
2007	201 443 742,83	-203 932 710	-2 488 967,17	-79 349 970,90
2008	223 583 927,50	-222 104 621	1 479 306,50	-77 870 664,39

